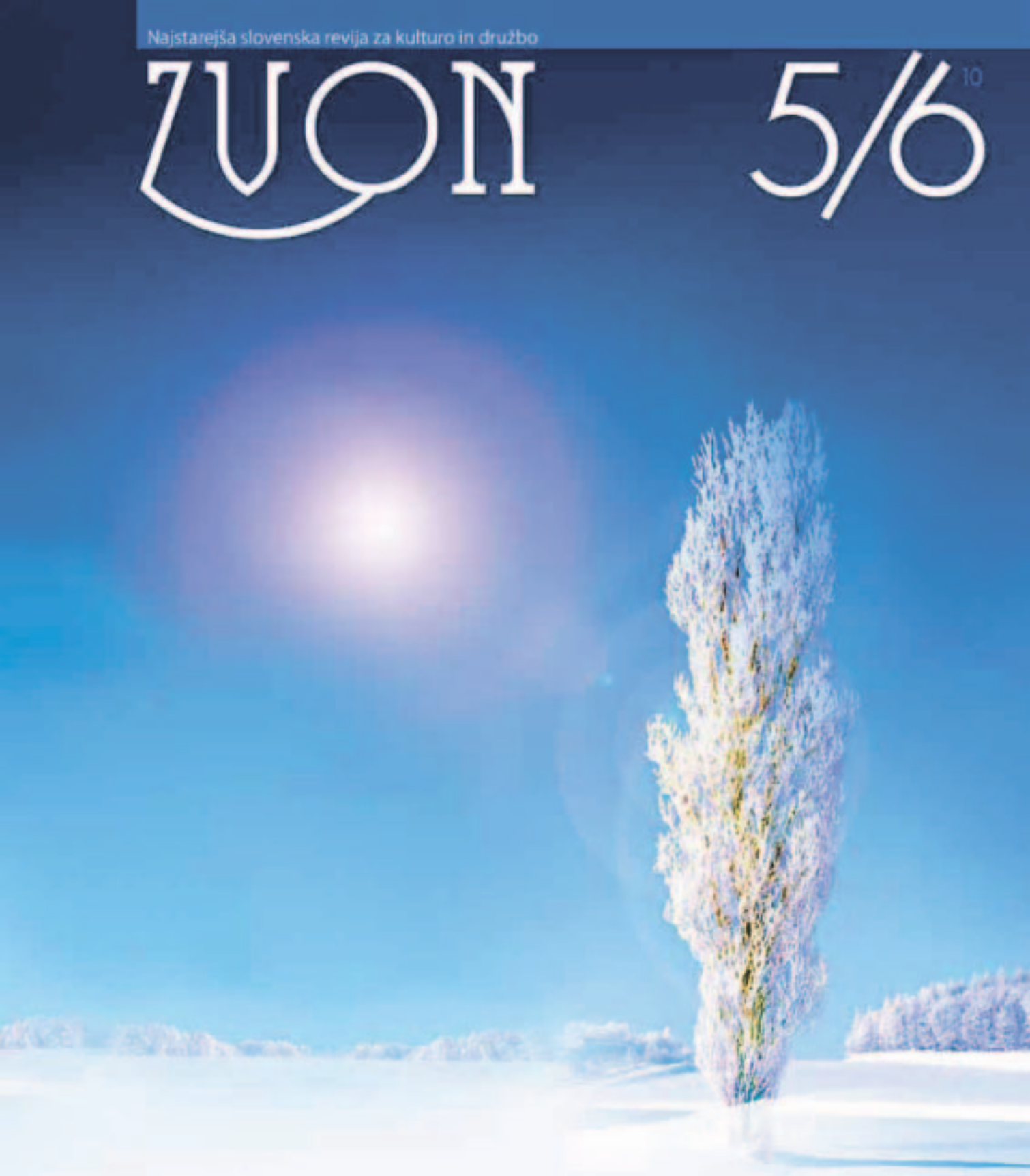
Najstarejša slovenska revija za kulturo in družbo

ZUON

5/6 10

Pogovor • Leposlovje • Esej • Razmišljanje • Ocene in zapiski

Pred izidom

SOFOKLES

OJDIP V KOLONU

Prevedel ***Kajetan Gantar***

1851

1851

Cankarjeva založba
Prva slovenska založba

ZVON

Najstarejša slovenska revija
za kulturo in družbo

2010, letnik XIII, številka 5–6

Uredniški odbor
Andrej Arko
Jadranka Cergol
Jože Faganel
Hanzi Filipič
Jože Kopeinig
Marjana Lavrič
Marko Tavčar

Oblikovanje
Jurij Jančič

Računalniški prelom
Rok Ločniškar

Marketing
Simon Ozvatič
simono@celjska-mohorjeva.si

Naročniška služba
Lidija Koštomaj
info@celjska-mohorjeva.si
Tel.: 03/426-48-00

Rokopisi
mohorjeva@siol.net

Naslov uredništva
Nazorjeva 1
Ljubljana
Tel.: 01/244 36 54

Založili
Društvo Mohorjeva družba
zanj Jože Planinšek
Celjska Mohorjeva družba d. o. o.
zanjo Jože Faganel
in Goriška Mohorjeva družba
zanjo msgr. Oskar Simčič

Tisk
Tiskarna Hren, Ljubljana

Cena
Posamezna številka
5,40 EUR / 1.294 SIT
Letna naročnina
27 EUR / 6.470 SIT
Letna naročnina za tujino
45 EUR / 10.784 SIT

Revijo sofinancira Javna agencija
za knjigo Republike Slovenije

www.revijazvon.si

Uvodnik

3 Obletnica velikih pričakovanj
Dr. France Cvelbar

Leposlovje

5 Moj koLEDar
Jana Kolarič

7 Obljubljam ti ...
Danijela Zupan

9 Zmagoslavje svetlobe
Milica Sturm

12 Obiskovanja
Tine Mlinarič

14 Nekaj elegij
Christina Georgina Rossetti

17 Dnevnik 2001 (III)
akad. Alojz Rebula

20 Na ulici
Mateja Gomboc

Pogovor

25 »Schubert me prevzema«
Vladimir Frantar z Markom Finkom

Pričevanje

30 Zgodnja literarna srečanja
France Pibernik

34 Verjetno svetovni rekord
Janez Kajzer

40 Vojakova pisma
Dr. Božidar Radoš

Zapiski in ocene

46 Štefan Kališnik: Recite mi Erna
Jože Horvat

47 Jože Felc: Živeti življenje
Jože Horvat

48 Toni Morrison: Milost
Matej Bogataj

49 Marin Držić: Nunc Maroje
Katja Klopčič

50 Več piscev: Kitajska meglena poezija
Igor Gedrih

51 Marko Benedik: Slovenski duhovniki v Rimu v XX. stoletju
Andrej Rot

52 Franc Jeza: Zakasnela pomlad
Dr. Milan Dolgan

53 Miha Mazzini: Nemška loterija
Jasna Vombek

54 Andrej Blatnik: Pisanje kratke zgodbe
Jasna Vombek

55 **Kazalo XIII. letnika**

Obletnica velikih pričakovanj

France Cvelbar

Ob prvih povojnih demokratičnih volitvah smo se Slovenci znašli kot pred predorom. Kazalo je, da je kratek. Nekaterim, desetletja prikrajšanim, se je zdelo, da vidijo skozenj Cankarjevo deželo. Slišali so celo njeno pesem in vriskanje. Demokratična Slovenija, Indija Koromandija, pozdravljena iz vsega srca! Mnogi med tistimi, ki so bili prej odrinjeni, so v njej videli svojo, pol stoletja pogrešano domovino. Nič več rdečih knjižic, ki so nekaterim odpirala vsa vrata. Domovina bo postala vsem dobra mati.

Toda treba je bilo priti skozi predor. Nihče pa ni vedel kakšne ovire so v njem. Prvi metri poti v temo so bili obetavni. Referendum o osamosvojitvi je potrdil velika pričakovanja. Vsi različni, vsi enotni, tako, kot se spodobi ob prizadevanju za blagor domovine.

V drugem delu predora pa je čakala črna votlina z napadalci na našo pot v svobodo. Vnela se je osamosvojitvena vojna. Bili smo spet enotni in pot v prostost se je podaljšala le za 10 dni.

Na koncu predora pa nas je čakalo razočaranje. Dežele petja in vriskanja ni bilo. Le tabla z napisom: »Pot v obljubljeno deželo je dolga 40 let«, je stala ob poti, ki se je strmo dvigala. Štirideset let, če že ne po puščavi, vendar po strmi, ovinkasti poti. Mojzes in njegovi možje so začeli pešati. To pa so izkoristili tisti, ki se jim je začelo kolcati po rdečih knjižicah. Prevzeli so vodstvo in besedo. Njihov glavni namen je bil veljavo rdečih knjižic postaviti na podlago zelenih dolarjev. V zakonodaji so pustili dovolj lukenj, da so »zelenci« lahko padali skoznje v nastavljene vreče, posebno še ob pomoči prijateljev. Danes ti dolarji, pretopljeni v evre, ob pomoči prijateljskih povezav nekaterim polnijo žepe, odpirajo vsa vrata in odločajo celo o zastaranju sodnih postopkov.

Zgodilo se nam je po pravilu velikih projektov. Najprej veliko navdušenje in slavljenje vodij. Temu sledijo pomisleki o utemeljenosti in potrebnosti projekta, nato kaznovanje prej obožavanih vodij in nazadnje slavljenje tistih, ki imajo pri projektu najmanj zaslug. V naši slovenski zgodbi smo po dvajsetih letih na tej točki. Slava pripada tistim, ki so se ob osamosvojitvi in demokratizaciji držali ob strani ali ji celo nasprotovali.

Na poti v domovino, ki jo slutimo, je bila Evropa velika sreča. Brez nje bi bila naša zgodba veliko manj uspešna. Pred njenimi očmi se namreč odkrijejo vsaj nekatere malverzacije, ki bi sicer ostale prikrite. Dala nam je veliko moralno oporo, ko je omogočila, da se naš jezik sliši v zboru velikih narodov, in je do neke mere z njimi, vsaj za zdaj, celo enakopraven. Evropa nam je za pol leta celo zaupala svoje vodenje in nas tako opogumila. Odprla je tudi prosto pot izdelkom naših rok.

Upali smo, da je, z Evropo ob strani, naša pot v prihodnost zagotovljena in da bo prihodnjih dvajset let uspešnih, čeprav smo postajali utrujeni in je v nas podoba obljubljene dežele vse bolj bledela. Na površje je bolj in bolj prihajala naša duhovna razklanost, ki je svoj vrhunec dosegla med državljansko vojno in smo ob osamosvajanju nanjo za kratek čas pozabili. Pa se je zgodila še svetovna gospodarska kriza, ki so jo

zakuhali zahodni kapitalistični lakomniki preko bank, po tem, ko je družba kot celota izgubila moralni kompas.

Kriza je, močneje kot marsikatero zahodno, ali celo tranzicijsko, državo, prizadela tudi Slovenijo. Vzrokov je bilo več. Za glavnega lahko štejemo otopelo slovensko gospodarstvo, ki ob tajkunskem prevzemanju ni skrbelo za inovativni razvoj podjetij. Z desno roko so si tisti pri vrhu polnili žepe in lastninili, z levo pa so po liniji najmanjšega odpora poskrbeli za izdelovanje in izvoz, v glavnem sestavnih delov po naročilu. Ko se je ob krizi prodaja ustreznih končnih izdelkov na svetovnem trgu ustavila, se je ustavil tudi slovenski izvoz. Delavci so ostali na cesti. Nezaposlenih je danes približno pol toliko, kot je zaposlenih v tovarniški proizvodnji.

Bolj premišljeno ravnanje vlade bi krizo ublažilo, ali jo vsaj skrajšalo. Vendar se je vladajoča ekipa zaradi sporov znotraj koalicije preveč ukvarjala sama s seboj in tako je naša država na lestvici gospodarske uspešnosti v svetovnem merilu padla z 38. mesta na 45. mesto.

Če naj bi se v bodoče slovensko gospodarstvo prebilo iz dodelavnega v inventivno, je potrebna najprej sprememba v naših glavah. Sedanjo togo uradniško in špekulativno miselnost je treba nadomestiti z vsestransko ustvarjalnostjo. To pa pomeni, da morajo v družbi dobiti splošno prednost tehnični in naravoslovni poklici. Torej je treba poskrbeti za večji vpis na ustrezne šole in sprejeti ukrepe, ki družbi zagotovijo usmerjevanje v take poklice. Seveda je pomembno ustrezno nagrajevanje.

Poleg tega pa Evropa in mi potrebujemo tudi trdnejše duhovne in moralne temelje. V tem pogledu smo Slovenci zaenkrat celo na repu Evrope. Motovilimo z mešanico vulgarnega relativizma, skrajnega neoliberalizma in nepravne države z obveznim dodatkom sovraštva do krščanstva. Rezultat vzgoje v tem duhu je napad mladih na svetišče demokracije, zgradbo parlamenta, in na razdejanje, ki smo mu bili priča ob začetku šolskega leta.

Rešitev je v spoznanju, da so za pravo demokracijo kot osnovo svobode in napredka potrebni visoko etični državljani. Demokracija sama pa nima vzvodov za njihovo vzgojo. Pri tej in pri premagovanju strmin v prihodnost je krščanstvo s svojo etiko lahko družbi močna opora. Večina zahodnih držav se tega globoko zaveda.

Doseči je treba tudi narodno spravo oziroma družbeni dogovor o sožitju. V nasprotnem primeru se bo naše romanje do uspešne, stabilne pravno urejene države podaljšalo iz ene generacije na dve ali več.

Moj koLEDar

Jana Kolarič

Januar
Veje, vkovane v solzno srebrnkastem žledu.
Ovčarju je klecnila noga na ledu.
Tih, šepav poseda, ne more več teči.
Sanje v očeh: da bi v nočeh bil ob peči.
Vrana s strto perutjo gre mimo vrat,
njen hod kot da pravi: Enaka sva, brat.

Februar
Zublji zobljejo debela debla.
Breze v breznu zibljejo zabrisane dime.
Bezeg žgejo ozebline.
Zmeden zdravniški izvid.
V zavetju izbe me zebe zid
navidezne zime.

Marec
Z vsakega lista šprica krik.
Izza krink kljuva krivdna bledica.
Kriza kulminira kot s kvasom potica.
Prima se tržijo kritika, krivica in kri.
Razkrita resnica? Ali zgolj časopis?

April
Danes kot kava je reka.
Riganje osla s sosednjega brega odmeva.
Kašasto zbira se druščina vranja.
V daljavi poštarsko kolo, rumeno.
Se opoteka.
Srh pričakovanja.
Že zjutraj vrhunec dneva.

Maj
Padajo v Had kot rdeče številke.
V tisočih, nemo, brez hrupa.
Plod in pelod prepolna sta strupa.
Brezosebna čebelja smrt
je zahrbtno vgnezdena na bilke.

Junij
Šum prší iz vseh šob
čadasto štrenaste črte šmira.
Še včeraj čvrsta ivanjščica hira,
bliža se ji, že jo duší črn bazalt.
Kmalu se čez in čez razprostira asfalt.

Julij
Ah, neskončno zvezdno morje.
Galaksije se vrtijo.
Vsaka svojo cesto orje.
Večni red brez semaforjev.
Iščem svojo galaksijo.

Avgust
Je gobar našel gobe, ki so zgrešile čas.
Toplota, dosti moče
sta mama jim in oče,
sovražnik skrivni – mraz.
Trenutek troso-rojstva,
dva, tri dni čudežnega klitja.
In konec v zdravi juhi.
Brez hiranja in gnitja.

September
Vse je pod vodo: drevesa, brežina.
Dviga se, dviga nabrekla gladina.
Hiše ob reki ogroža poplava.
Znamenje zadnje: v bankrot gre narava.
To, kar ljudem se dozdeva strahota,
rački sprememba je zornega kota –
le za višjo raven zamenjava.

Oktober
Bedra grizejo v strmino.
Vedra se polnijo z vedro oblo tvarino.
Tekoče zlato na rebri,
težak svinec v nedrih.
V orehovih jedrih
črviva črnina.

November
S plevelom prerasla greda.
Nepobrani orehi –
zajtrk za veverice.
Na preklah pozabljen fižol.
Zdaj ga zobljejo ptice.
Morda to kmetijski so grehi.
Zame v nevihti rešilni pomol.

December
Izjemno redka rumena kana,
malo bršljana,
uveli krancelj ...
Koščki odmrlega šopka
v motnem akvariju vaze.
Potopljene bilance?
Ali poslednje oaze?

Obljubljam ti ...

Danijela Zupan

Iskanje

nekje
daleč ...
zgoraj,
pa je še vedno
isto nebo,
čeprav so ptice druge
in so drugi oblaki

isto nebo
in v spominu
pod njim
frfotajoči papirnati zmaji
širokonasmejanih ust
in dobrohotnih oči,
ki vidijo daleč, daleč

frfotajoči zmaji, papirnati,
pritrjeni na sukanec,
ki je bil tiste čase dragocen,
z nagajivimi cikcakastimi repi,

frfotajoče otroštvo
in svetel dan
svetel dan,
ki je zdaj ubito prazen,
in sonce, sonce,
ki že sije poševno ...

Zadnja ljubezen

Kot prvi zvonček pomladi,
kot prva bujna roža poleti,
kot zadnja zamolkla roža jeseni,
kot prve ledene rože na oknih

je zadnja ljubezen.

Skoro bo noč

Skoro bo noč
in noč kliče k počitku.

Iz cerkve večerno zvoni
ave, Marija, ave, Marija,
tihotno večer se spusti.

Življenje ugaša,
kot drugim je prej
in kakor bo drugim za nami.

Ave, Marija, ave, Marija,
iz cerkve zvoni.

Včeraj nekdo
vzel je za vselej slovo,
danes ga jaz bom,
ga jutri boš ti,

ave, Marija, ave, Marija,
ob večerih iz cerkve zvoni …

Črnomodre noči

Bile so …
Bile so črnomodre noči,
mehkobne in goste, goste.
Črno so dihale hoste,
sanjarili travniki speči
o soncu, ki jih znova osreči,
ko novo se jutro zbudi.

Bile so …
Bile so črnomodre noči,
v njih polno pobožne tišine,
bile ceste srebrnih sledi,
bil spomin, ki ne mine.

Zdaj ni več črnomodrih noči,
so le še samotne in črne.
Iz pozabe nič več se ne vrne,
le cesta še belo srebri …

Pesnikova zahvalna molitev

Hvala Ti, Bog,
za te verze,
ki so privreli
po dolgem, odmaknjenem
času na dan;
se mi je že zdelo,
da ni v meni več te sreče,
da ni več nikakršnih misli,
ki bi jih bilo potrebno
z drhtečo roko preliti na papir.
sicer pa, saj veš, kako je s tem, Vsemogočni!
Pelin se je v zadnjih letih
vse preveč razrasel v meni,
odsotnost sonca
je storila svoje,
bolečin se je srce navzelo,
v samoti žalostno trpelo,
hiralo kot izgubljeno jagnje,
ki ne sliši zvonca.
O Bog, ki vse si zmogel razumeti!
– In glej, spet ta izvir je v meni.
Odslej ne bodo dnevi izgubljeni,
obljubljam ti, moj Bog,
nocoj.
Nocoj, moj dobri Bog,
ki v vseh teh letih si edini
bil z menoj!
Nocoj …
Nocoj nemara
znova kaj napišem …

Zmagoslavje svetlobe

Milica Sturm
14-10-2010

Ob Leninovem mavzoleju

Voščen obraz
v svilenem soju luči
svoje smrtne sanje
dalje živi,

starec, v zaprani rubaški otožno;
vrste se redčijo,
le moški v belem zvesto prihaja,
ga z nečim,
da bi zdržal še malo,
napaja.

Faust

V temi na dnu se gnetejo:
tatovi,
vlomilci,
morilci
in Margareta s kolovratom.

Nestrpno čakajo v vrsti,
da se duri odpro
in vrag zakriči
dobrodošlico.

Oko ji zaman išče svoje Zmene.
Odšel je v Nebo.
Z njeno dušo
si kupil je vstopnico.

Kaj ostane od ljube …

plesniv bife
mizica
za njo on – zaripel
ona – vreča krompirja

on – odmakne stol
ona – se hreščeče sesede
on – naroči steklenico piva
– ji natoči

ona – hlastno poseže

mimo pride vitka blondinka
on – odloži kozarec

sestradan pogled ji sledi

tesnoba
strah
panika
otroci vklenjenih želja

Spremite krst Usmiljenja!

ledena britev
pokončala je sanje
zgrešila srce
sprejelo bo kar se dobi
odprlo zapah

da preživi

Čustvo!
V samoti ne moreš preživeti,
zanihalo bi nad prepadom,

usojeno ti je iskati pot do Bližnjega,
kjer ta je najbolj trnjeva.

Paradoks

Ljubezen,
tesno se Te oklepava,
čeprav grešiva nad Teboj

Ranjena od biča smisla
izganjava Te iz srca
v pelina kupo bridkega spomina,
ki nima dna

Vez

Tkem v Večnost
iz bodeče, zlate žice
za breg neznanega sveta;
samoten je, strahotno daleč
roke mi krvave
in čas svari, naj jo zrahljam

Nikar!
me duša rahločutno prepričuje.
Preveč svetlobe bi izgubila,
jeklena noč bi bolj ranila.

V duši orkester
igra:
otožno nežne,
uporno divje,
brezupa polne melodije,
le vedrih ne

Večni Komponist allegra ni predvidel

Znamenje

Prosojna zelena ptica
pristaja v odprtih dlaneh.
Naznanja varen let.

Oči zasijejo,
usta rojevajo smehljaj,
roke objem.

Skozi sivino rutine
se v prostor prebije žarek.

upam
upam
upam
čakam
čakam
čakam
prosim
naj ogenj
ki razjeda srce
ugasne

zaman!

kam naj naslonim dušo
v umirajoči utvari
ko je upanje izčrpano
črni pes na preži
in Bog daleč stran

Zmagoslavje svetlobe

ura duhov
katedrala
pred njo armada črnih vragov
rožlja do oglušelosti

prihiti bela golobica
kot iskreča se puščica zareže skozi oglje teles
šine v cerkev
k oltarju

zaplavala je v sinjino
se dvigala skozi temno goščo
do Cvetoče poljane
in stopila pred Ljubezen

mogočno je zadonelo
Duša, bodi pozdravljena
toda povej Nam
kaj te je tako zdelalo

pot

Obiskovanja

Tine Mlinarič

Ptičji jezik

Plamen je zapovedal ustom,
s svojo gibčnostjo so se oglasili
jeziki.

Ker ne bi hotela postati četrta nadloga,
so jezike posodila pesnikom
na binkoštni dan. Rosilo je slino, seme

in črnilo. Konoplje so rasle na zemlji
od zgoraj navzdol, o Emanuel – ,
iz kljunov pesnikov.

Oglašali so se s ptičjimi jeziki,
ne da bi prišlo do preselitve narodov.
Poprej.

Bližine

Razprodal sem imetje,
v zameno dobil biser.
Nisem ga zase, v sebi zadržal.

Sejal sem ga po morju.
Školjke so tistikrat priplavale
na površje.

Pnk!
Biser v školjki, školjka v biseru.
Morski pogledi so ju pokrili.

Bližine, bližine, bližine,
obročkasto dvojne in trojne ...
Vse drugo je oživljanje kipov.

Roke

Vrbove veje, ki božajo lase,
v globinah odsevajo človeške dlani.
Njihova eleganca se je preselila na obraz.

Jutranje podrgnejo čelo.
Sklepom ukažejo – premikati se
in strunam božati,
božati …
Magdalenine so se odrekle grešnosti,
harfistkine predrle vrh šotora.

Le mamine prstene –
zasujejo semena
zemeljskih oreščkov.

Pesem o svitu

V potoku sem se okopal.
Oblekel novi gvant.
S pepelom sem se očistil žlindre.

Odlil postarani svinec. Odmašil
ušesa. Sprejel belo oblačilo.
Lep sem, urejen otrok z belo brado.

Rastem iz studencev in njegovih globočin.
Ob zori, ko je nebo še brezbarvno,
prašek jutranjega svita zamesim v zamrak.

Natovorim temne oblake in težnosti.
Venomer odjezdijo na belih konjih.
Sprostijo prostor. Odstopijo ga.

Betlehem

Jemalo je vid, pa se niso lesketala
zrcala. Na prodnih sipinah
so se svetlikale reke brez bregov.

Ribiči so zapluli v brezmejne prostore;
da bi presodili njihovo vodnatost,
da bi, potopljeni v srčne vode,

razkrili, kaj črpa kri, kaj hrani
odmeve. Kaj napaja cinobrova polja,
ko ni čutiti snega ne odjuge

ne zaznati poka v stenah teles.
Skozi porodni šiv je šlo dete
k nam na zemljo iz nebes.

Težnosti

Prislonil sem lestev.
Roke sem ti položil na noge.
Po klinih se vzpenjam do osme prečke

na lestvi, do lukenj na svodu,
skozi katere iz sebe name snežiš rumeno
in belo barvo. Čeprav mi na tej točki

grehe vselej izbrišeš, Gospod,
me dol vlečejo težnosti.
Pogled iz obličja bi zamenjal za pašnike,

nanje povabil še tebe, Gospod,
da bi skupaj pasla drobnico,
in si namakala noge v zelenih mlakah.

Lesk duše

Glej moč granitnih src,
kako se oprijemljejo dlet,
kako klešejo kamnite posode!

Apnenčaste puščice padajo iz njih,
deževalo pa je le na pesnikovih prsih.
V njih se je izpiralo zlato – ,

mera dnevnega in nočnega kopa,
stopnja darežljivosti,
ki varuje pred kresilnimi kamni.

Od njih se ne spušča ne dviga,
le meri zven in lesk duše,
kakor se s kamnom meri spomin.

Nekaj elegij ob 180-letnici

Christina Georgina Rossetti

V angleški viktorijanski dobi zavzemajo posebno mesto predrafaeliti, slikarska skupina, ki se je zgledovala po upodabljajoči umetnosti pred Raffaellom Santijem in v kateri je bilo tudi nekaj pesnikov. Najpomembnejša predstavnika predrafaelitov sta bila slikar in pesnik Dante Gabriel Rossetti ter njegova sestra pesnica Christina Georgina Rossetti, po starših Italijana. Poezijo Christine Rossetti odlikujejo slikanje bujnih občutenj, barvitost podob in smisel za detajl. Med njenimi najbolj znanimi knjigami so Stihi, Nove pesmi *ter otroška zbirka* Prodajalna škratov in druge pesmi. *Christina Rossetti se je rodila 5. decembra 1830, umrla pa 29. decembra 1894. Po dveh nesrečnih ljubeznih je spesnila tudi nekaj elegij.*

ODMEV

(Le pridi k meni v tihosti noči)

Le pridi k meni v tihosti noči,
le k meni v zdramljeni tihoti sna,
le k meni z licem milim in z očmi
kot žarek sred voda;
le sem s solzó,
o, up, ljubav, spomin ... kar je bilo!

O, sen, ki sládkost in grenkóst pozna
in ki naj v Raju se šele zbudi,
kjer duše v vsej ljubezni so doma;
kjer željne jim oči
motrijo dver,
ki skoznjo da se, ne pa v drugo smer!

V snu pridi k meni vsaj, da zaživim
življenje spet, čeprav v tvoj smrtni hlad;
v snu vrni se, da s tabo ulovim
utripe, dihe v sklad;
tih kaj povej
kot davno prej, moj ljubi, davno prej.

SANJE

Kjer tok rek v poltemi
se v morsko plan vali,
sen čaren ona spi.
Kar spi še naj.

Za zvezdo je odšla,
od daleč je prišla,
da v sencah bi našla
svoj ljubi kraj.

Pustila je rdeč svit,
pustila polja žit
v zameno za mrak skrit,
kjer vir bi vrel.
Skoz sen kot v pajčolan
zre v mrko nebno stran,
posluša slavčev znan
žaloben spev.

Pokoj, pokoj čez vse
prek prsi, vek ji vre,
obraz v zahod ji zre,
v svet, ki rdi.
Ne vidi žitnih njiv,
zorečih v dol, prek griv,
ne čuti, če dež lil
bi ji v dlani.

Pokoj, mir brez meja
čez breg, ki mah ima,
pokoj, pokoj srca,
da čas gre stran.
Sen, ki mu bol kos ni,
noč, ki se ne zdani,
dokler z radostjo nji
pokoj ni dan.

PO SMRTI

Poldvignjen zastor je, pòd pometen,
posut je z ločjem, rožmarin in glog
pa je po postelji razstlan mi mnog,
do koder plazi se splet senc temen.
Prišel je, mislil, da me vzel je sen
in da ne slišim, a sem čula stok:
»Otrok ubogi!« Gledal naokrog
molče je; vem, da bil je zasolzen.
Mrtvaškega mi prta dvignil ni
z obraza, niti segel mi v rokó
in ni blazin mi stlačenih zravnal:
prej ni me ljubil; ko sem v smrt odšla,
mu žal bilo je; in je prav sladko,
ko še gorak je, mene pa hladi.

SPOKOJ

O, Zemlja, zlekni se ji na oči;
pečat ji, Zemlja, bodi na oko;
obdaj jo, da k njej radosti ne bo
s krohotom in da vzdih ne more k nji.
Vprašanj, odgovorov več zanjo ni,
zastrti, blaženi ne gre v uho
vik vseh, ki so ves čas bili ji v zlo;
Spokoj je v njej, ki skoraj Raj se zdi.
V njej je svetlejša noč od luči dne,
tišina, spevnejša, kot vsak je spev,
ne zgane več se niti ji srce;
do jutra Večnosti spokoj bo v njej
brez konca, brez začetka, kar naprej;
ko se zbudi, ji bo iz misli šel.

DOMA

Ko mrtva sem bila, moj duh
iskal je dom, poln venomer;
prijatelje sem našla v njem,
bil ob oranževcu je pir;
iz rok je v roke vino šlo,
zdriz breskev, sliv jim bil sladak
je sredi petja, smeha, šal,
saj vsak je vsem bil drag.

Poslušala sem blag klepet;
nekdo pove: »Že jutri v dalj
lazili bomo prek peščin
in pluli milje vzdolž obal.«
Nekdo pove: »Pred plimo že
orlovsko gnezdo se nam vda.«
Nekdo pove: »Dan jutri bo
še lepši, kot je ta.«

»Prav jutri,« rekli z upom so
na pot željeno do morja;
»prav jutri,« vzkliknili so vsi,
na včeraj ni jim misel šla.
Življenje šlo jim je v zenit;
le jaz, le jaz sem v smrt odšla;
»prav jutri, danes,« bil je vzklik;
od včeraj sem bila.

Zdrhtela mučno sem, vendar
moj hlad ni šel čez mizo vso;
zdrhtela sem v pozabi, žal
mi biti – iti je bilò;
obšla sem znano sobo – jaz,
ki od ljubezni v smrt sem šla,
kot bi spomin na gosta bil,
ki je en dan doma.

Poslovenil **Hrabroslav Lokošek**

Dnevnik

2001 (III)

Alojz Rebula

Torek, 1. maja

Dan iz devetih sonc nad Dolenjsko v razkošni pomladi. Človek bi pogansko molil pomlad, preden bi krščansko molil Boga.

Na Kureščku je cerkev tega slovenskega Medžugorja natrpana, da se s Stanetom in Jožetom komaj zrineva vanjo. Pridiga je občutena, a mene bolj pretresejo litanije: tisti »Prosi za nas!« ko da bolj kot iz grl prihaja iz zemlje, iz te najbolj izmučene slovenske zemlje. Po maši sedemo k pivu v planinskem domu pod cerkvijo. Prijateljema rečem, da bom novelo, ki se mi je utrnila v mislih, posvetil njima, če mi uspe. Na kosilo gremo v Kamnik pod Krimom, k cvičku iz Rake. Ko se vračam z vlakom, pletem novelo. Kaj bi moralo biti v nje še bolje: česa v njej ne bi smelo manjkati. Ne bi smelo manjkati ne pomladi ne revolucije tam okrog zvonička, ki ga je potem socializem razstrelil …

Zora me je zaslišala s hišnega ganka, ko sem se vračal, še preden sem stopil po dvorišču.

Sreda, 2. maja

»Sonce groze tisto pomlad še ni bilo vzšlo …« - ne, dajmo z drugačnim začetkom …

Delo za kulturno rubriko tržaškega radia. Poročilo o knjigi dr. Jožeta Kastelica *Mogla umreti ni stara Sibila*. Antika v našem Prešernu. Nihče ne bi znal biti tako filološko kot estetsko kos tej nalogi kakor ta politalijan po krvi in po umetniškem okusu.

Popoldne Vinko z dvema buteljkama vina od konjiškega župnika. Prihaja z zborovanja mladih kristjanov v Celju. Zvečer se sprehodiva proti Savi do hmeljišč. V pomenku seveda odmeva njegovo celjsko srečanje. Sva pred vprašanjem vseh časov: kako prikazati Kristusovo enkratnost, fantastično resnico Učlovečenja in Govora na gori?

Četrtek, 3. maja

Frizerka, pri kateri sedim za striženje, hrani pod steklom mizice kartice z raznih koncev sveta - Sydney, Los Angeles … Kako nam vsem fantazija vzletava v nevideno, v sluteno …

Uporno onegavljenje z novelo v uti, a potem se preselim v *Vice*, med Dantejeve nevoščljivce. Tudi v *Peklu* ne vztrajam. Vrnem se na zemljo, sežem po grabljah in pomagam Zori in gospe Anici pri čiščenju trate na vrtu. Popoldne napovedovanje dežja in potem temnenje. Ta atmosferska spremljava bi morala podžigati novelo, pa je ne.

Predsednik Bush potrdi svojo odločitev glede protiraketne obrambe. A ko se vrnem v *Vice*, je tam večja dramatičnost.

Petek, 4. maja

Tržaška profesorica Darja Betocchi, vnukinja pesnika Betocchija, prosi za intervju v novi reviji *Passaggi*-Prehodi, ki naj bi izšla jeseni. V pobudo ne verjamem kdo ve kaj, a vseeno obljubim.

Sicer ustvarjalno medel dan. Z novelo bo kaj? Drugih idej pa ne manjka, na primer v zvezi s Trubarjem. Tako se mi ponuja njegov spopad z »latinsko jetiko iz Bologne«, kakor imenuje nekoga, ki zanika Boga in Kristusa …

Papež v Damasku prvič v zgodovini stopi v mošejo.

Torek, 8. maja

Pismo-okrožnica prekmurske misijonarke Marije Sreš iz Indije. Iz vročine, potresa, agresivnosti Hindujcev vošči »veselo« veliko noč.

Sreda, 9. maja

Rimska akademija vabi na predstavitev svojih *Analov*, kjer sem tudi sam s svojim *credom*. A kje sem jaz te dni: v Derendingenu pri starem Trubarju. Navdihuje bolj kot Kurešček.

V gozdu zanimiv trenutek: dan zašumi tam okoli treh. Poslušam, da bi uganil, od česa. Od vode ali od vetra …

Četrtek, 10. maja

Vinkova pošiljka »Bodi, kar si« s predavanjem, ki ga je imel v Celju. Mestoma se mi zdi problematično.

Nedelja, 13. maja

»Politična strast me je držala pri televiziji do 3h,« sem zjutraj našel zapisano na listku v kuhinji. In ob njem kup številk, odstotkov, za Berlusconija in Oljko. Strast, kot da gre za Italijanko. Medtem sem jaz spal in sanjal. Profesorju Janžekoviču sem zastavil pet tem, da bi pisal o njih. Spominjam se dveh: hipostatična unija ter Foucauld in vera.

Ponedeljek, 14. maja

Osrečujoča pošiljka iz Toulousa, od koder mi p. Kovač pošilja drobno, a dražečo knjigo, življenjepis p. Lamya, izrednega duhovnika z mističnimi darovi, prijatelja Jacquesa Maritaina. Ta človek je tako rekoč živel z eno nogo v onstranstvu, v srhljivem stiku z njegovimi realnostmi. Že sem prebral Maritainov uvod iz leta 1924. Slasten kruh v primeri s kardinalskim besedovanjem v *30 Giorni*.

Danes peresni rekord: 12 strani, čeprav verjetno prenaglih.

Sreda, 16. maja

V stilu, ki mu je lasten, me dr. Cecovini vabi 29. ob 17h v hotel Savoia na predstavitev »*del nostro carteggio*«, najine korespondence. Za objavo teh zasebnih pisem se je odločil sam, ne da bi mi kaj zinil o tem. A naj ima veselje. Sramovati se mi jih ni treba, čeprav mi možnost objave še na misel ni prišla.

Ko berem Lamyjev življenjepis, komaj verjetna reč: dialog med Marijo in hudičem. Vendar če se je zdel možen racionalnemu Maritainu …

Milan Kučan se mi ne more zdeti bolj narejen, kot kadar govori o »naši vključenosti v zahodno civilizacijo«. Ali ne bi v drugačni situaciji z istim obrazom govoril o naši vključenosti v kakšno necivilizacijo?

Petek, 18. maja

»Dragi Alojz, tukaj imaš knjigo. Predstavitev je bila določena za ponedeljek, 28. maja, ob 17'15 v dvorani Liceja Dante Alighieri, ulica Giustiniani nasproti palače RAI. Je prostor za vozilo. Knjigo bosta predstavila Vittorio Sgarbi in Paolo Quassola. Zase bova imela na koncu kakšno minuto. Ne smeš manjkati. Manlio.« Sgarbi, umetnostni kritik, menda razglašeno ime italijanske televizije, a ki ga na ekranu še nisem videl, ker ta zame praktično ne obstaja. O Quassoli ničesar ne vem. Prijatelji iz Trsta mi odsvetujejo druščino. A šel bom zaradi starega in bolnega Cecovinija.

Nedelja, 20. maja

Šele ko pridem v Loko, zvem za Kučanov častni doktorat v Clevelandu. Iz kakšne stroke so mu ga podelili?

Ponedeljek, 21. maja

Poskus *Creda* o temi, ki se je katoliški tisk izogiba – o Medžugorju. Sicer pa bo Družina tako in tako težko objavila zapis, kateri navaja izzivalno besedo Vittoria Messorija, po katerem je Medžugorje naredilo za krščanstvo več kot vsa vatikanska birokracija.

Sprehod z Zoro do Save. Ko se vračava mimo hmeljišč, me njen glas ponovno opozori na malce luknjasti cesti: »Glej, kam daš nogo.« In komaj to izreče, sama pošteno pade.

Petek, 25. maja

Na drevesih je še kakšna češnja. Ljubega obiskanja še ni povsem konec.

Torek, 19. junija

Nov tip gobarja: z avtom in mobitelom. A preveč se ne more ponašati: v torbi ima pest lisičk in kakšen jurček. Pač pa se lahko pohvali, kakor se jaz ne morem, da nikoli ni prišel prazen. A prišel bi prazen, če bi šel iskat v gozdiček, ki mi ga pokaže na pobočju onkraj Save. Je njegov, a v njem ni ene lisičke. Zato je prišel iskat čez reko na našo stran. Tu in tam, to je za noge več ali manj ista pot. Sicer pa ni samo hodec. Je tudi padalec.

Želja po Danteju.

Rilke: »Človek bi se moral vse življenje zbirati, da bi lahko napisal nekaj dobrih verzov.« Temu se pravi estetizem.

Nedelja, 24. junija

V Sesljanu mi je Igor pokazal dve knjigi o prvi svetovni vojni: *Škabrijel in Soška fronta 1917* Vasje Klavore ter *Izza velike vojne* Henrika Tume. Klavora mi ne pusti spati do polnoči. Strahote »Satanovega hriba«, tistega Škabrijela, ki sem ga kot dijak tolikokrat gledal iz Gorice mirnega in zelenega, ne da bi vedel, kaj se je l. 1917 dogajalo na njem. Obe komandi, avstrijska in italijanska, sta videli v njem ključ za Vipavsko dolino in Ljubljano, zato takšno zagrizeno klanje za njegov vrh.

Ponedeljek, 25. junija

Ob desetletnici države Slovenije se vprašujem: je takšna, kakršno sem si jo predstavljal ob začetku? Odgovor: ni, absolutno. Nisem si je predstavljal medijsko enoumne, kakršna je, v bistvu pod duhovno domeno Partije, in v rokah poprejšnje, zdaj preoblečene garniture.

Torek, 26. junija

P. Žužek, ta naš najbolj kulturni jezuit, mi iz Ljubljane poklanja svojo novo knjigo *Vabilo na večni ples*. Naslovu bi si za pojem večnosti želel mirnejše metafore. Sam pač tudi ne znam plesati …

Pohod skozi gabrovje ob vročini 30 stopinj.

Iz današnjega *Corsera* citat iz – menda - urugvajskega pesnika Maria Benedettija: »Življenje je vklenjeno med dvema ničema.« Bo izhodišče za kakšen *Credo*. Sicer pa pesnik z ležernostjo, nevredno pesnika, postavlja Jezusa ob Marxa in Freuda. Obenem pa je za poslušanje vesti in za pomoč ubogim, kar ga dela bolj kristjana kot marksista.

Sobota, 30. junija

Predsednik Rimske akademije mi pošilja *Anale,* kjer je tudi CREDO, ki sem ga v socializmu prebral v cerkvi Sv. Petra v Ljubljani. S pripombo v *Analih*, da bi bil v njem med raznimi antikristi navedel tudi Marxa, a si tega v javnem prostoru in v navzočnosti škofa nisem smel privoščiti. Sicer pa v publikaciji najdem eno samo – vsaj meni – znano ime, pesnika Luzija. Drugo v *Analih* se mi zdi nezanimivo.

Nedelja, 1. julija

Potem ko sem napisal pet strani, mi poldan očarljivo opredejo *Sirota Jerica, Lepa Vida, Kam pa se, fantič* in druge narodne. To so valovi čez srce, kakršnih ne bi mogla zbuditi nobena modernost …

Ponedeljek, 2. julija

Prelistaš Novo revijo, da povohaš duhovno vreme na Slovenskem … Premalo ji sledim, da bi videl, koliko je še v reviji kalnega Heideggerjevega čara. Naletim na zanimivost, na dvakratni trk s krščanstvom: na Zajčev intenziven, a umetniško šibek *Križev pot* ter na Snojevo doživeto, a pregostobesedno pripoved.

Petrtek, 5. julija

Dan iz snovi in iz duha.

V nogah še čutim včerajšnji hrib (pijan od prvega jurčka sem ga prelomastil, a ostal pri enem), a roki gre za početje, ki ga ima najraje. Pa tudi roka si lahko nekaj utvarja. Prihodnjo rubriko v Družini bi rad posvetil liku enega največjih Slovencev, kar sem jih spoznal, dr. Janeza Janžekoviča, a ne gre. No, malo pozneje gre.

Popoldne pridem iz gozda, s strmine pod »kupolo«, z dvema prelepima golobicama. V uto grem z Dantejem, željan *Vic*, a se zaberem v *Ekklesio,* publikacijo, ki mi jo je poslal Gorazd Kocijančič, nekakšno zbirko izpovedi mladih kristjanov. Prispevki so avtobiografsko uglašeni in na visoki duhovni ravni. Vesel sem, da slovensko krščanstvo zmore takšne vzgibe žlahtne vitalnosti. Le da je ta vitalnost videti odtujena času, tako političnemu kakor kulturnemu. Prinaša pa osvežitev od pravoslavja. Zanimiva mi je bila sledeča misel iz publikacije: krščanstvo ni redna odrešenjska pot. Če je tako, je torej krščanstvo privilegirana odrešenjska pot?

Mateja Gomboc

Na ulici

Študentsko naselje, 4. blok, soba 217, popoldne

Hodila je po stari ulici, vegaste hiše so se nagibale na cesto. Omet se je slabo držal sten, okna so bila kar odprta in slišali so se glasovi iz stanovanj. Bilo je mnogo glasov, vsi nejasni, pa če se jim je še tako približala. Ampak zdelo se ji je, da iz njih razbere nejasno žalost. Kot bi jih obhajala nenadna spoznanja, ki so potem s svojo pretiranostjo legala tudi nanjo in jo žalostila.

Zazvonil ji je mobi. Andrej.

»Melita, kje si? Teci, teci domov!«

»Tu … Tu sem, na … Trubarjevi. Ne, že na Resljevi. Saj grem proti domu.«

»Ne, teči moraš! Nekaj strašnega se dogaja! Uničilo nas bo …«

Pospešila je korak, toda noge so bile tako težke, da jih je komaj premikala. In Andrejev glas tako oddaljen.

»Ne razumem … Kaj se dogaja? Res, vse je čudno, tu okoli mene …«

»Vsi, vsi bomo izgubili spomin! Po ulicah gre, začelo se je na obrobju, zdaj prihaja proti centru. Teci domov!«

Glas se je izgubil, v mobiju je bila nekaj časa tišina, nato trije zvoki v zaporedju velikih terc. Noge pa kot iz svinca, ni mogla hitreje. Ljudje so zapuščali svoje domove, iz sebe so spuščali čudne, zategle zvoke. Zdaj je vedela, od kod žalost, ki lega na ulico. Butala je vanje, vsakdo je zrl predse kot otopel, nihče ni videl drugega. Ogromno ljudi, vedno več.

Pred njo je hodila mlada ženska. Pritegnila je njen pogled, ker je bila popolna. Oblečena v kratko jakno, čudovito prilegajočo se, barvno usklajeno s slapom kostanjevih las in z ozkim elegantnim krilom. Noge so se zaključevale v tanko eleganco. Ni hitela, hodila je, edina med vsemi.

Mobi je spet zazvonil. Andrej.

»Hitro, ko prideš domov, zapiši svoje življenje, sicer ga boš pozabila. To ti povem, ker te ljubim. Tudi to zapiši.«

Potem je spet izginil. Je on že izgubil spomin? Si je že zapisal vse, kar si mora zapomniti?

Prehitela je žensko in ji pogledala v obraz, da se prepriča o njeni popolnosti. Zledenela ji je kri v žilah, prešinila jo je groza od ramen do stopal. Obraza ni bilo, le dve tanki črti, kjer so bile oči. Nobenega nosu, ustnic, nobenega izraza. Ni bila od tega sveta. To ima verjetno nekaj z Andrejevim sporočilom.

Zdaj ni več samo hitela, tekla je, bežala. Najprej stran od te ženske, pa hitro domov, da napiše svojo zgodbo.

Hip nato je že pisala, v velik črtast zvezek je hitela sestavljati svoj življenjepis. Začela je po šolsko, uradno, nato pa so se stavki sipali iz nje sami od sebe, pisala je, kar ji je prišlo na pamet. Pisala je v zvezek, ker se ji je računalnik zdel ta hip preveč ranljivo orodje, zagotovo prvo deležno uničenja. Aja, napisati mora, da jo Andrej ljubi. Ali pa je to morda že zapisala?

Spomin ji je začel polzeti v nič. Kot bi ji možgani kapljali v prazno črnino. Vse manj je bilo v njej, česar se

je še spomnila, da bi bilo nujno zapisati. Stavki so postajali vse krajši, nato so ostajali brez zaključkov. Potem so ostajale samo še besede, posamične in brez smiselnih povezav.

Zato je spustila pero, skoraj zasopla, vendar premagana. Zazrla se je v strani, ki jih je popisala. Ničesar ni znala prebrati.

Akademija za likovno umetnost, zvečer

Hodniki so smrdeli po razredčilu. Verjetno topijo barvo, si je kimala, prijateljica sama sebi, ko ni imela nikogar ob sebi, in je hitela za profesorjem proti delavnici. Reginald, nekako tako smešno se je pisal. Morda Amarcord ali Merigald, pozabila je, kaj je pisalo na študentski napotnici.

Zmedena je bila. Bil je neverjetno podoben očetu: imel je njegov glas, prav take oči, nekoliko več las, vendar ni bil on. Kje pa, bil je povsem drug človek. Pripadal je vrsti ljudi, imenovani ciniki. Kakšna nesmiselna šala, srečati znano podobo v novem človeku, ki je prišel iz drugega sveta.

Sanje, ki so jo izmučile v popoldanskem dremežu, so se ji vračale v spomin kot resnica. Ne bi smela zaspati, saj niti ni bila utrujena.

Študentje so že sedeli pred svojimi stojali. Umolknili so, ko sta vstopila, in ju radovedno premerili. Šest, sedem jih je sedelo v delavnici. V prvem preletu se ji je zdelo, da so sami fantje, da je kar plitvo vdihnila. Dve sta bili dekleti, srepo sta jo ocenili, še slabše.

»Tu imate model, danes študiramo celega,« je bil Regi kratek. »Prvo uro rišemo, drugo proučujemo.«

Še pomig, naj sede na okrogel stolček. Nerodno mu je sledila.

»Kaj pa misliš? Da boš kar taka? Potem gremo lahko risat na Tromostovje!«

Nekaj študentov se je zahehetalo, dekleti med njimi.

»Sleci si vendar,« je kar udarilo vanjo.

Kot da bi pljusknilo. Tega ni pričakovala. Na študentskem servisu je pisalo, da iščejo model za prosto slikanje, nič natančnega. Dobro je plačano, zamikalo jo je, ker ni šlo za naporno delo. Ne more se kar sleči. Še nikoli se ni pred toliko ljudmi. Pred tujci.

»No, bo kaj?«

»A … vse?«

»Kaj pa! A misliš, da bomo risali tvoj modrček in gatke?«

Spet tisto rezgetanje. Zelo hladno je vleklo. Lahko bi rekla ne. Sram jo je prelil kot koprena, ozrla se je po študentih in videla, da so to drugačna bitja od nje. Stopila je za profesorjem, ki ji je pokazal kót za špansko steno, s stojalom za obleke in z majhnim stolčkom. Na njem je ležala bela rjuha.

»To imej pri sebi, če te bo zeblo,« ji je pomirljivo pomolil platno. Toda bilo je že prepozno, nadnjo je leglo nekaj iz drugega sveta, da je od sebe odvrgla obleko in gola sedla na stolček pred študente.

Nepotrebno pojasnilo, akademija za likovno umetnost, istočasno

Zazrla se je v keramične ploščice na tleh in opazovala vzorčke. Nenatančno so bile položene, brez reda. Zaprla je oči in prisluškovala zvokom. Samo svinčniki, tu in tam potegljaj oglja. Njo rišejo, jo je zarezalo. Pogleda ni dvignila, ostal je prikovan na ploščice. Koliko časa bo to trajalo, dve, tri ure? V mislih se je sprehodila od enega študenta do drugega. Ni šlo brez gneva, kot da se je povzpela nad nje in jih zdaj s povzdignjeno glavo gleda od zgoraj. Vendar ji tudi ta podoba ni bila všeč. Potem je raje mislila na Andreja.

Andrej je bil študent s Tolminskega, natančneje iz Baške grape. Ni dobro, da je dolini ime »grapa«, to jemlje moč. Oče je bil železničar, prihajal je domov pozno. Mama je ostala na kmetiji in delala še zanj. Pet otrok je bilo pri hiši, Andrej najmlajši. Mati je vstajala še pred svitom. Ko je bil majhen, jo je vsako jutro iz svoje postelje, takrat je spal še v sobi staršev, spremljal skozi priprte veke, kako sede na rob postelje, si telo napolni z žalostnim vzdihom, se stegne po halji in vstane. Potem jo je v polsnu spremljal, kako je sedla ob štedilnik in počasi srkala kavo. Zaspal je, ona pa je šla v štalo. Molče je garala, molče hranila otroke. Nekega dne so jo našli v svinjaku, obešeno. Andrej je imel takrat šele dvanajst let.

Oče se ni nikoli pogovarjal z njim, ne pred materino smrtjo ne po njej. Še bolj zatopljen v svojo otopelost je pozno prihajal domov, včasih pa po cele dneve ostajal neznano kje. Ko je nehal hoditi v dolino, je od nekod prinesel zarjavel kotel za žganjekuho. V drvarnici za hišo je nekega zimskega dne obležal ob kotlu, odpovedalo mu je srce, so rekli zdravniki.

Andreju je bilo takrat šestnajst let, bil je vajenec v trgovski šoli. Bratov in sestre ni bilo več doma, skoraj vsi so se nekam izselili, ostala sta sama z Ano. Sestra je bila zelo praktično dekle: sklicala je skupaj brate in sestri, predlagala prodajo kmetije. Z Andrejem sta se preselila v majhno stanovanje v Ljubljano.

Prešernova ulica, zvečer

Noč, do koder pada pogled, do zadnje brleče cestne svetilke, med začetkom in koncem ulice.

Stopila je skozi aluminijasta vrata akademije, prhnila iz nosu vonj po razredčilu in se za hip zaustavila. Naj gre kar domov, v svojo študentovsko sobico? Teža teh zadnjih ur, ko so po njej potovale oči risarjev, jo je vso tlačila, da ni hotela biti sama. Vrgla je še pogled na hišo, v kateri je nekdo, menda ljubljanski Jack Razparač, prejšnji mesec umoril starko. Misel na to skrivnostno smrt jo je vedno vznemirila – zalotila se je, v tej nemočni uri, da jo zgodba nagovarja sko-

raj vzburljivo. Ljudje so zaradi teh zgodb raje ostajali doma, zato je bila Ljubljana prazna. Šla je v megleno noč, nekaj časa z zaprtimi očmi, po Prešernovi, mimo policistov, ki so stražili pred ameriškim in sovjetskim konzulatom, proti centru.

Ni bilo tako, kot je pričakovala. V teh študentskih letih je prijela za vsako delo. Bila je za tekočim trakom, tipkala je na uradu za šolstvo, celo nočna vratarica je bila, ko je nadomestila Bineta, soseda v študentskem naselju, ker je imel neznosnega mačka po rumu. Današnje delo pa jo je izčrpalo. Študentje, ki bodo postali slikarji. Polteni samovšečneži. Čez leta bodo diplomirali, pripravili samostojno razstavo, prvo, nato naslednje. Dobili bodo nagrado Prešernovega sklada, če si bodo utrli samosvojo pot golote, nakazanega nasilja, grdote. Čez leta morda še večje razstave in nagrade. Eni med njimi se bodo zapili, drugi postali odvisni od kokaina. Eni bodo povprečni, učitelji risanja na podeželskih šolah, žalostni krajinarji. Danes pa so si dali duška ob njej. S svojimi očmi so se sprehodili skozi njeno telo, si ga vtisnili v svoje videnje, ga videli tako, kot so ga hoteli, prepričani vase so vehementno zavihteli svoj čopič in si jo vzeli. Na platno so začrtali njene linije. S pogledi so posneli njene kote, obline, kotanje in špranje ter zaupali svojemu oholemu videnju, da bo preneslo rokam dovolj zgovorno sporočilo za dobro sliko akta. Z dolgimi potezami čopiča so jo zalepili na platno in nastale so njihove slike. Zdaj so zadovoljno zapustili atelje na akademiji, gredo v nočno življenje in se že gnezdijo v svoj svet umetnikov, prepričani, da so že s svojo navzočnostjo zaznamovali naš kulturni prostor.

Hodila je in hodila.

To, da je nocoj ni vleklo k Andreju, jo je begalo in ji hkrati dajalo mir. Kot da bi zaupala svoji samoti, da je tako prav. Bil je zahteven, včasih, do nje. Rad jo je dolgo gledal in jo delal nestrpno. Nocoj ne zmore tiste potrpežljivosti.

Ali pa bi mu morala razlagati. Andrej je bil preprost fant, s trudom je dokončal trgovsko šolo, opravil vse potrebno, da se je lahko vpisal naprej. Take so tudi njegove oči, v takem svetu živi. Ne bi razumel lužnatega pogleda današnjih študentov slikarjev, ki se je zalepil na njeno kožo in zdaj ni hotel stran. Morala bi izbirati besede, ki bi prav razpršile tole poziranje v podobo, ki bi Andreju zgovorno pojasnila njeno nejevoljo, in ki bi vseeno nosile vse, kar jo je nocoj do kraja sveta utrudilo in jo ponovno naredilo ničevo. To bi bilo tako utrujajoče.

Zato je raje hodila, čeprav bi bilo lepo dišati po svežem, se skrčiti v enovito kepo in biti v tišini. Tudi v sobi ne bi bila sama, cimra ima vedno vse polno svojih prijateljev, ob taki uri pa sploh.

Zavila je proti starim hišam, v ozki ulici se je podala navzgor.

Grad, pozno zvečer

Od streh je curljalo, topil se je sneg v neprijetni odjugi. Na kamnito stezo, ki je vodila na grad, ni bilo obrnjeno nobeno okno, bili so le visoki zidovi in tu in tam kakšna vrata, tesno zabita v vanje, da skoznje ni prodrla nobena svetloba domačnosti. Naglo je stopala, da bi postala zadihana in bi ji srce utripalo hitreje, kot bi bilo vznemirjeno, od strahu ali od blaženosti, vseeno, ali samo od hitre hoje, samo da bi utripalo hitreje in da bi opozorilo nase. Nasproti sta se iz teme izvila mlada človeka, fant in dekle, tesno privita in enakih, dolgih korakov. Prikazala sta se nenadoma, stopala naglo mimo nje in se že oddaljila, da njunega stopanja ni bilo več slišati. Do vrha hriba ni potem srečala nikogar več, le na prvi klopci je sedel nekdo, verjetno moški, ob njem pa je slonelo kolo, očitno se je na hrib pripeljal s kolesom, zdaj pa počiva, lovi sapo. Ni se premaknil, ko je šla mimo, to ji je bilo všeč, občudovala ga je, kako se ne zanima za nič okrog sebe, čeprav je čudno, kaj je on počel tu gori v tem zimskem večeru, in je čudno tudi, kaj je počela tu ona.

Grajska vrata so bila zapahnjena. Zdaj je šele spoznala, da je v sebi imela cilj iti na obzidje gradu. Tako si je zamislila zaključek te poti, čeprav do zadnjega trenutka tega ni vedela in je mislila, da je kar stopala v ta hrib, brezciljno. Očitno je v človeku tako, da ima v sebi cilj, tudi če misli, da ga nima. Zapahnjena vrata so jo razočarala. Kaj zdaj?

Spomnila se je na stezo za gradom. Nekoč je bila tam z Andrejem, prvič sta bila takrat skupaj na sprehodu. On ji jo je pokazal, ker je bilo tudi takrat prav tako pozno in so bila grajska vrata zaklenjena. Kje je že ta steza? Stopila je pod obzidjem in odmaknila grmovje. Spomnila se je, da jo je takrat Andrej opozoril na iztrebke, ki so ležali vse povsod, naj pazi, kje stopa. Šla je po stezi, veje grmovja so jo oplazile po ramah in laseh. Povzpela se je na razvaline obzidja in stopila na grajsko dvorišče. V temi, zaradi oblačnega neba luna ni sijala, je šla k stopnicam in se po njih dvignila na obzidje.

Ura je bila slovesna. Pred njo mesto v oddaljenem hrupu vozečih avtov, pasji laež. Ljudi ni bilo slišati niti videti. Vendar je vedela zanje. Pogled ji je najprej preletel hiše, potem se je analitično zaustavljal na razsvetljenih oknih. Od vedno je bila zavistna ljudem, bivajočim v svetlih prostorih. Zanje si je izmišljala lepe, sentimentalne družinske zgodbe, v katerih nje ni bilo zraven in se dogajajo drugim. Za vsakim oknom, razžarjenim od svetlobe prostora, živi nekdo. Nekdo je vstopil v mračen prostor in pritisnil na stikalo, da se je prižgala luč, razsvetlila sobo, da je v njej potem videl predmete in da so tudi drugi, ki so vstopili za njim, videli njega. En človek, dva človeka, več ljudi v vsaki razsvetljeni sobi. Pogovarjali so se in drug drugega

krepili s svojimi polglasnimi glasovi. Tudi če trenutno ni bilo nikogar v njej, če so sobo vsi zapustili, je prostor še dišal po njih in jih čakal. V kateri od teh sob so se morda prepirali in povzdigovali glas drug nad drugim. Pa nič zato, prepir so glasno izražene besede trenutne razglašenosti. Glavno, da ni molka. V tišini besede obvisijo v zraku in grozijo, da bodo z vso svojo težo pritisnile na dušo in se je oklenile, da ne bo mogla več dihati.

Okna so bila predaleč, da bi za njimi videla ljudi, bolj jih je slutila. Zarotitveno jim je pošiljala dobre zgodbe, da se v tistih razžarjenih sobah ne bi dogajalo kaj bolečega.

Dolgo je stala na obzidju in se s pogledom in zgodbami sprehajala od okna do okna. Tu in tam jo je boleče obšlo, da je morda za zatemnjenim oknom kdo v temi zapuščen in žalosten. Ne bodi, vse bo dobro, mu je zaželela na daljavo.

Nenadoma jo je obšlo: saj nič ne more. Žalosti in veselja so kot voda, ki si izbira svojo strugo, pa čeprav zraven uniči drugo življenje.

Stopila je z obzidja, prekoračila razvaline, se spustila po stezici do roba gradu in se napotila proti mestu.

Tržnica, opolnoči

Bil je letni čas, v katerem se ljudje zapirajo v svoje prostore takoj, ko pade mrak. Bila je ura, ko na ulici ni več nikogar, le mimobežni brezizrazno hodijo proti svojemu domu, željni hišne notranjosti in nočnega miru. Megla ovije osamele stojnice in stebrišče, spusti se na reko in dovoli vsakemu, da hodi po poti, ki jo vidi samo on.

Po ozki ulici navzdol od gradu je hitela, ko pa je padla v tančičasto tržnico, je upočasnila korak. Kam zdaj, domov? Obšla jo je žalost, kot da nima kam iti, kot da je danes postala omadeževana, okužena in se ji na obrazu odslikava tista nesvobodna ura, ko je gola sedela pred onimi študenti in so ji oni jemali njeno telo, kot so ga oni sami hoteli in jim ga ona ni dala.

Pod prvimi arkadami se je slišala polglasna govorica, predvsem moški glasovi. Na pločniku je, ko se je približala, videla sedeti pet, šest moških, precej starih. Slišalo se je, da veliko govorijo, a pod glasom, kot da bi hoteli ubiti molk, ne pa govoriti o stvareh z velikim pomenom in močnim mnenjem. Tudi je niso opazili, ko je šla mimo njih.

Zaustavila se je, ko je bila že čisto ob njih, ne da bi prav vedela, zakaj. Pravzaprav kar tako, da bi slišala njihove baritonske glasove, raskave, ker je bila to prva bližnja govorica po urah molka. Toda tudi oni so utihnili. Seveda, kar pojavila se je pred njimi, prinesla je zmedo v njihovo sedenje na pločniku, v njihov nočni čas in besede, ki so brezskrbne letele med njimi. Vseh pet, šest obrazov, bilo jih je šest, zdaj jih je prav razločno videla, preštela jih je in vse ošinila s pogledom, je zaustavilo svoje oči na njej in zdaj na njej počivalo, kot da so jo čakali in je zdaj vse prav. Stala je pred njimi, zalepljena v asfalt in bili so drug drugemu kot skrivna bitja, zrasla iz megle. Bi morala kaj narediti, da bi jih nehala strašiti s svojim zastalim korakom?

Potem se je nekdo med njimi premaknil in k njej stegnil roko: »Na. Boš pila?«

Zdramilo jo je, kot da je bila presenečena nad glasom, namenjenim njej. Vse je bilo negibno, vsi ti obrazi, obrnjeni proti njej, ti stebri, oviti v meglo, samo ta roka s steklenico, ki je tresljala v zraku, je bila življenje. Obšlo jo je, da je vse tako lepo, tako dobro, saj je naletela na pleme prijaznih ljudi, katerih oči so dobre in so vajeni živeti v tem mlečnem nočnem morju na tržnici.

Vzela je steklenico, da se roka, ki ji jo je ponujala, ne bi več tako tresla, in se z njo v roki pomaknila bliže k njim. Dva sta se razmaknila, da je lahko sedla med njiju. Potem je srknila. Bila je to močna, povsem neznana pijača, ki jo je v trenutku zažgala po grlu, da ji je kar vzelo sapo in oči so se ji zasolzile. Sililo jo je h kašlju, težke roke so jo potolkle po hrbtu, da je laže prišla do zraku.

»Kako ti je ime?«

»Melita.«

Pomislila je, da bi iz vljudnosti povprašala po njihovih imenih, pa se ji naslednji trenutek to ni zdelo več primerno. In kot da bi tudi njim postalo nerodno, so svoje poglede umaknili od nje. Tudi njim ni bilo do tega, da bi rekli še kaj več, zadostili so se z zavestjo, kako ji je ime, kot da bi zdaj bilo urejeno, zarotitvena beseda je izrečena, dekle z imenom Melita sme sedeti med njimi, to so vendar vedeli že od vedno. V drugem kotu se je spet slišalo polglasno govorjenje, počasi se je razširilo tudi do nje. Vendar ni vedela, o čem govorijo, pravzaprav jih niti ni poslušala, prepustila se je šumljanju njihovih besed in si dovolila, da se je izgubila v svoje misli. Tu in tam je do nje prišla steklenica. Vsak naslednji požirek je ni več tako zapekel kot prvi. Žganica ji je omrtvila ude in jo grela po grlu, moška telesa okoli nje so oddajala neverjetno toploto. Nič več je niso spraševali. Tu in tam jo je še stresel kak medel spomin dneva, ki je mineval, bil je vedno boljši in tuj. Njegovo breme je postajalo davno, nikogaršnje, ni bila več tako drugačna od drugih ljudi. Veke so postale težke, mrmranje je bilo vse bolj oddaljeno in zakinkala je.

Zbudilo jo je trdo šarjenje po njenem telesu. Neka roka ji je odpela gumbe bluze in zašla na njeno kožo. Težko roko je začutila na svoji levi dojki. Zdelo se ji je, da je tam dolgo obstala, pa ni mogla dvigniti svojih rok in potegniti te tuje roke ven izpod svojih oblek, stran od svoje gole kože, odlepiti od svojih por in zbujene bradavičke. Ni se mogla premakniti, niti ni

mogla odpreti svojih vek, ki so ostale zlepljene in so mislile, da smejo biti spokojno utrujene. Morda pa to ni res, to so verjetno težke moraste sanje. Še ena roka ji je privzdigovala bluzo, ji odpela zadrgo na hlačah in si odpirala pot v tajnost telesa. Roki sta šarili po telesu in se zaustavljali. Mesili sta, s prsti izzivali, prodirali in iskali. Obraza ni bilo. Celo jo je preplavila sramota in neznosna slast, ki ji je šla od trebuha čez hrbet, da jo je potem bilo še bolj sram. Ampak oči ni in ni mogla odpreti, rok ni mogla premakniti, nog ni čutila. Obšlo jo je, da so to zato verjetno samo sanje, ker v sanjah ne moreš premakniti telesa, čeprav si to želiš, roke in noge so od drugega gospodarja, ki jim zaukaže mirovanje, čeprav ti nočeš. In v sanjah ti tuje roke, ki potujejo po tvojem telesu, ne da bi te vprašale, če smejo, povzročajo slast, ne pa trpljenja, tako kot je običajno v vsakdanjem življenju, če se te kdo polašča brez tvoje volje.

Arkade, sredi noči

V hrbtu je občutila bolečino, zato se je premaknila. Počasi je odprla oči, veke so bile vse zlepljene in tuje. Bila je še noč in vse naokrog je bil mir. V glavi ji je silovito utripnilo; to je od one žganice, jo je prešinilo. Čutila je, da ji je od dolgotrajnega nepremičnega ležanja otrpnilo telo in ji povzročalo strašno bolečino. Oprla se je na roke in se skušala dvigniti.

Tedaj je šele spoznala, da leži naslonjena na nekega moškega, ki pod njo spokojno spi, z zapoteglimi vzdihi daje ritem svojemu spanju in je ves zvit v svoj plašč. Skozi njeno telo je šlo spoznanje kot strelica, da je vso noč, koliko ur? spala ob neznanem moškem. Obšel jo je tudi nagnusen spomin na – so bile sanje? Je bilo tisto res? Ne, bila je vendar samo mora? Kaj pa, če? Dvignila se je naglo s pločnika, speči se je še bolj skrčil, očitno vajen ležanja na pločniku. V glavi ji je donelo od alkoholnega butanja in v usta ji je silila premočna slina. Poravnala si je plašč, zapela gumbe in dvignila ovratnik. Hlastno je zgrabila torbico in preverila, če je zadrga na njej zaprta. Da, bila je, si je oddahnila, kot da bi torbica bila ona, Melita, temeljito nedotaknjena in zategnjena. Speči se ni več premaknil, dihal je globoko in glasno.

Noge so bile težke, komaj so našle pot prek razsvetljenega mosta, po osrednji mestni ulici prek ceste, kjer je celo počakala na osameli avto, nato v mestni park, nič je ni bilo strah samote, ki jo je vedno begala v parku, prek njega na levo proti študentskemu naselju. Megla je bila še bolj mlečna, je še videla. Samo, da bo čim prej v svoji sobi.

Študentsko naselje, 4. blok, soba 217, dopoldne

Slišati je bilo, da je nekdo že dolgo trkal, bili so to nervozni gibi, ritmično usklajeni z nekakšno znano glasbo ali morda Morsejevo abecedo ali kar tako. Premaknila je glavo in začutila, da ji v njej še vedno odzvanja od postanega pitja. Odprla je oči in zdaj je razločno videla, da je v svoji sobi, cimrina postelja je bila razmetana, a prazna.

Skozi možgane, zverižene in sluzaste kot kak polž, ji je šel spomin na minulo noč. Ne bo povedala, nikomur ne bo povedala. Še za sanje, iz katerih se je popoldne zbudila vsa prepotena in v kriku, ne bo povedala nikomur.

Trkanje se je ponovilo, še bolj zahtevno in glasno. Dvignila se je na komolce in pogledala proti vratom. Prepoznala je silhueto v medli šipi. Bil je Andrej.

Vstala je, najprej na stežaj odprla okno, dvakrat trikrat zadihala v zimsko jutro, nato pa šla odpret vrata.

Vladimir Frantar

»Schubert me prevzema …«

Ob šestdesetletnici basbaritonista Marka Finka

Marko Fink je dandanes prav gotovo naš najboljši basist, ki z velikimi uspehi prepeva doma in v tujini. Rodil se je 26. novembra 1950 slovenskim staršem v Argentini – kot tretji od šestih otrok. V družini je bila glasba »doma«. Vsi so peli: starši, tete, sestre, sestrične – starši že tedaj, ko so še živeli v Sloveniji in Jugoslaviji, preden so prišli v Argentino. Zakaj so odšli, nikoli ni bila skrivnost: zaradi komunističnega sistema v domovini, ki jim seveda ni bil naklonjen.

»Moje tri tete in oče so bili pevski kvartet Fink, ki je pred vojno nastopal tudi na ljubljanskem Radiu. Nekoč jih je spremljal na klavirju celo Marijan Lipovšek. Nadaljevali so v Argentini. Teta Marija se je poročila s skladateljem Alojzijem Geržiničem. Doma so imeli klavir, zato so bile vaje največkrat kar pri njih. Klavir je priskrbela Slovenska kulturna akcija v Buenos Airesu, kmalu po prihodu naših v Argentino. Zelo rad sem imel naravo, a me je tudi glasba privlačevala. Že kot otrok sem prepeval v različnih zborih. Po končani srednji šoli sem se vpisal na univerzo – študiral sem agronomijo –, obenem pa sem začel šolati glas, najprej pri Ivanu Ivanovu, nato pri Victorju Srugu. Okrog deset let sem bil član slovenske vokalne skupine Karantanija. To je bil kvaliteten in zelo uspešen mešani zbor; najprej je štel čez trideset glasov, nato od šestnajst do dvajset. Peli smo tuje in domače skladbe, a poudarek je bil vendarle na slovenskih. Vsako leto smo imeli veliko koncertov, tudi več kot dvajset, in dobivali smo dobre ocene. Voditeljica je bila teta Marija. V zboru so prepevale tudi moje sestre Marija, Bernarda, Helena in Veronika pa tetini hčerki. To je bil tedaj eden najboljših zborov v Argentini. Kar trije člani pa smo postali profesionalni operni pevci, poleg sestre Bernarde in mene tudi basist Juan Vasle.«

Marko Fink je prijeten sogovornik, simpatičen in topel človek – tudi v pogovoru, ne le na odru, kjer s svojim mehkim, žametnim, a tudi globokim in prijetno zvenečim glasom takoj prepriča in osvoji občinstvo, pa naj bo na koncertu ali v operi.

»Prve pomembnejše solistične nastope sem imel kot član Argentinskega polifonskega zbora, v katerem sem prepeval osem let, in sklopu Bachove akademije v Buenos Airesu. Dolgo sem sodeloval na gledaliških odrih Slovenske kulturne akcije v Buenos Airesu. Imeli smo zelo dobre domače, slovenske režiserje, kot sta bila, med drugimi, Nikolaj Jeločnik in Maks Borštnik. Prvič sem nastopil pri šestih letih; bil sem Jezušček. Sodeloval sem v okrog petnajstih igrah; mislim, da sem bil najuspešnejši kot cigan v *Juriju Kozjaku*, v naslovni vlogi *Desetega brata* pa tudi

v Molièrovi komediji *Žlahtni meščan*. To so bila lepa in plodna leta, ko smo se veliko naučili, obenem pa tudi prijetno razvedrili. Z gledališčem sem bil povezan tudi kot fotograf predstav.«

Po diplomi je dobil naziv inženir agronomije. Predaval je na katedri za agrarno zoologijo, postal docent in bil zadnja štiri leta direktor za podiplomske študije.

»Leta 1985 sem se odločil za pevsko kariero. Seveda pa sem moral umetniško dozoreti. Izpopolnjeval sem se pri različnih evropskih mojstrih, pri baritonistu Wolfgangu Schöneju, pri Philipu Huttenlockerju, pri pianistu Erichu Werbi … Sama velika glasbena imena. Visokoraslega, odličnega baritonista Schöneja se najbolj spominjam v naslovni vlogi *Don Giovannija* na Dunaju, bil pa je priljubljen v vseh velikih opernih hišah v Nemčiji in drugod, pianist Erich Werba je skoraj obvezno spremljal slavno Christo Ludwig na njenih salzburških recitalih …«

Potem omeni še slavno angleško sopranistko Heather Harper in pianista Roberta Sutherlanda, s katerima je študiral solopevski repertoar, ko je odšel v London kot štipendist Shell Argentina; štipendijo mu je podelil Festivales Musicales de Buenos Aires.

»V tem obdobju, ko sem poučeval na agronomski fakulteti Univerze v Buenos Airesu, sem se veliko ukvarjal z glasbo; bil sem član različnih komornih skupin, od Camerate Monteverdi in zasedbe Grupo Vilo (za argentinsko komorno glasbo) do Camerate vocale in Academie Bach de Buenos Aires. Po izteku štipendije sem delal avdicijo v Deželnem gledališču v Salzburgu in bil takoj angažiran, ravno za Mozartovo leto. Dve leti sem bil član salzburškega ansambla.«

Ta čas so ga dobro izkoristili in tudi sam je izkoristil priložnost ter si nabiral odrskih in pevskih izkušenj. Veliko je pel Mozarta, predvsem Leporella v Don Giovanniju, Figara v Figarovi svatbi, Govornika v Čarobni piščali pa tudi manjše partije, na primer Montana v Verdijevem Otellu (v Veliki salzburški festivalni dvorani). Sodeloval je tudi pri uprizoritvi sodobnega Ederjevega dela Mozart v New Yorku, ki so ga leta 1991 izvedli v okviru Slavnostnih iger v Salzburgu.

Potem je postal samostojni umetnik in tedaj se je njegova kariera razrasla. Prišla so povabila iz velikih svetovnih opernih hiš. Pel je, med drugim, v Parizu (Opéra comique), v Bordeauxu, v Catanii, v Baslu, v Frankfurtu, v Strasburgu, Aix-en-Provenceu, Nantesu, Berlinu in končno tudi v Ljubljani. Njegov repertoar se je širil, predvsem tudi na koncertnem področju in, seveda, postal je izvrsten interpret samospevov ...

»Če ste me vprašali, ali sem bolj operni ali bolj koncertni pevec, moram reči, da se nerad predalčkam. Za obvladovanje glasu se mora pevski umetik ukvarjati z vsem zvrstmi. Ne vidim velike razlike v razdajanju. Povsod je treba dati vse od sebe. V operi dosti pomagajo maska, kostumi, razsvetljava, kolegi. A je treba izpolnjevati režiserjeve zahteve in slediti dirigentu, sodelovati z orkestrom. Še večje breme je recital, ko je vse na izvajalcu. Mislim, da so najbolj zahtevni samospevi; ob njih dolgo dozorevaš. Začneš lahko seveda v mladosti, a pravi rezultati pridejo šele, ko si zrel pevec in umetniška osebnost. Dobra operna predstava je rezultat vseh nastopajočih.

To je skupinsko delo. Če da vsak vse od sebe, potem je lahko celota odlična in vsi imajo zasluge za to. Rad delam v dobrem, delovnem in prizadevnem okolju. V harmoniji se najbolje počutim. Vsakega skušam razumeti. Nisi vsak dan enako razpoložen. Vsi imamo vrhunce in padce. Zelo rad imam ljudi in rad pomagam. V umetnosti ne prenesem rivalstva, ljubosumnosti in nevoščljivosti. Zmeraj sem za dobro sodelovanje.«

Marko Fink je na opernem področju ustvaril raznovrstne vloge. Pel je glavne basovske partije v vseh treh Mozartovih in Da Pontejevih operah, ob omenjenih Leporellu in Figaru tudi Don Alfonsa v Così fan tutte. Zelo rad ima Donizettija in Rossinija; bil je zelo uspešni Don Pasquale (ko ga je pel v Ljubljani, so ga kritiki primerjali z velikim Ladkom Koroščem) pa tudi Dulcamara v Ljubezenskem napoju, Don Geronio v Turku v Italiji pa Alidoro v Pepelki. Ni pel veliko v ruskih operah. Bil je le umirjeni, dostojanstveni knez Gremin v Jevgeniju Onjeginu in jezuit Rangoni v Borisu Godunovu.

»Bil bi že zrel za Verdija, a mislim, da je moj glas bolj primeren za druge mojstre. Zelo rad nastopam v baročnih operah in v oratorijih. Bil sem Seneca v Monteverdijevi operi *Kronanje Poppeje* pa Claudio v Händlovi *Agripini* ... V zadnjem času raje nastopam na koncertih ali v koncertnih izvedbah oper kot v opernih predstavah, ker sem družinski človek in nisem rad dolgo od doma. Ko sodeluješ v operni produkciji v tujini, moraš biti odsoten najmanj mesec dni, kar je veliko. V Ljubljanski operi sem sodeloval v petih različnih uprizoritvah, v obdobju direktorstva Boruta Smrekarja, potem več nisem bil povabljen. Pel sem Leporella v *Don Giovanniju*, Figara, Don Pasquala, Gremina v *Jevgeniju Onjeginu* in Don Geronia v *Turku v Italiji*. Prav rad bom še nastopal, če me bodo povabili. Kar pa zadeva moj dokaj obsežen koncertni repertoar, pa eni pravijo, da sem idealen Kristus v Bachovem *Janezovem* in *Matejevem pasijonu*. Bach je čudovit, a za pevca zelo zahteven, prav zato je pripo-

ročljiv za tehnično vokalno plat vsakega pevca. Veliko sem nastopal tudi v Mozartovih koncertnih delih (*Rekvijem*, *Kronanjska maša*, *Missa Brevis*, *Betulia Liberata* itd.). Obožujem Haydna, Händla, z veseljem sem pel dela Dvořáka (*Stabat mater*, *Rekvijem*) in Janáčka (*Glagolitska maša*) pa Brucknerja (*Te Deum*, *Maša v f-mollu*), Rossinija (*Stabat mater*) in Brahmsa (*Nemški rekvijem*) ter številne druge. Pel sem tudi veliko del slovenskih avtorjev, od Janeza Krstnika Dolarja, Jakoba Frančiška Zupana in Hugolina Sattnerja do Stanka Premrla, Sama Vremšaka, Jožeta Trošta in Lojzeta Lebiča. Posebno poglavje mojega umetniškega udejstvovanja pa so samospevi, pri katerih resnično uživam in se razdajam, naj bodo to Bachove *Schemellis-Lieder*, Schumannovi ali Brahmsovi cikli ali pesmi Huga Wolfa. Rad imam tudi slovenske samospeve, vendar me najbolj privlačijo Schubertovi cikli.Schuberta sem vzljubil že v Buenos Airesu ob poslušanju očetovih izvajanj. Prevzemata me Schubertova preprostost in globina. Na prvi pogled je videti vse tako preprosto, a je v njegovih samospevih veliko osebnega čustvovanja. Ob Schubertu vedno začutim Večnost in Lepoto.«

Marko Fink je Schubertove cikle (Lepa mlinarica, Zimsko popotovanje in Labodji spev) posnel za ljubljanski Radio v nemškem originalu, za plošče Založbe kaset in plošč RTV Slovenija pa v slovenščini, v odličnem prevodu Pavla Oblaka. Spremljala ga je pianistka Nataša Valant. Za odlično izvedbo sta oba prejela nagrado Prešernovega sklada 1999, leto poprej pa je posnetek Zimskega popotovanja v Parizu dobil nagrado zlati orfej. Umetniška kariera Marka Finka traja zaenkrat le okrog dvajset let, odkar se je preselil v Evropo, vendar je v tem času ustvaril toliko kot nekdo nemara v dvojnem obdobju. Iz tega se zrcalijo ne le talent, nadarjenost in umetniška sila ampak tudi delavnost, pridnost in vztrajnost. Le kdo pri nas se še lahko pohvali s toliko nastopi, gostovanji v tujini, sodelovanju z dirigenti in orkestri svetovnega slovesa!?

»Veliko sveta sem že prepotoval. V Salzburgu sem nastopal Veliki festivalni dvorani in v Deželnem gledališču, tudi v slovitem Mozarteumu, na Dunaju v Musikvereinu in v Veliki koncertni hiši, v Madridu v Auditorio nacional de música, v Barceloni v Palau de musica, v Parizu tudi v Salle Pleyel, v Chartresu v katedrali pa v opernih hišah v Avignonu, v Angersu, v Nancyju, v Baslu, v New Yorku v Avery Fisher Hall, v Berlinu tako v Državni Operi Unter den Linden kot v Berlinski filharmoniji, v festivalni dvorani v Baden Badnu, v Buenos Airesu pa v Teatru Colon, v Teatru Coliseo, v Teatru Roma, v Milanu v Teatru lirico pa v operni hiši v Sydneyu, v Teatro Municipal v Sao Paulu pa v Krakovu na *Wawelskem gradu* …«

Marko Fink kot don Alfonso v Mozartovi operi *Così fan tutte*, Frankfurt 1993

V Don Giovanniju je pel Leporella. Nekateri pevci, predvsem basbaritonisti, eden takih je tudi slavni Italijan Feruccio Furlanetto, lahko pojejo oba, torej tudi naslovno vlogo, seveda ne v isti predstavi. Nemara je bila to kdaj tudi Finkova želja.

»Pravzaprav ne. Leporello mi kar ustreza in se mi zdi pevski part bolj interesanten. Posnel sem ga tudi na zgoščenke. Ustreza mi glasovno in igralsko, ker je temperamenten, živahen in zelo odkrit. Poleg tega pa tudi rad uživa, kolikor mu seveda njegov položaj dovoljuje. Občuduje svojega gospodarja, a ga tudi kritizira (*ljubi moj gospod predstojnik, vi živite milo rečeno kakor razbojnik* - prevod Smiljana Samca). Leporello v operi predstavlja glas ljudstva v duhu francoske revolucije. In tudi na koncu, ko Don Giovanni propade, Leporello ne odide k novemu velikašu za služabnika, ampak pravi, da *pojde v oštarijo boljšo službico dobit* (spet prevod Smiljana Samca)«.

Marko Fink se na svojih ploščah in v gledaliških listih pojavlja z različicama svojega imena – kot Marko in kot Marcos.

»Po rodu sem Slovenec, rojen pa sem v Argentini. Imam torej dve domovini. Obe imam rad in na obe sem ponosen. Doma smo govorili samo slovensko, v šolah pa seveda špansko. Oba jezika govorim tekoče. Na koncertih, v operah in na snemanjih plošč uporabljam oba jezika, v Sloveniji seveda slovenščino, v tujini pa tuje originale, francoščino, italijanščino in nemščino. Tako sem se odločil, da bom v Sloveniji Marko, v tujini pa me poznajo kot Marcosa; to je tudi moje umetniško ime. Kar zadeva angažmahe v tujini, moram reči, da je vsak začetek težak. Ko pa se odpre, ko te spoznajo kot človeka in umetnika, pa gre kar dobro naprej. Ne morem se pritoževati. Predvsem v zadnjem času imam veliko ponudb. Ni mi treba na avdicije, ki jih ne maram preveč. Pomembno je sodelovanje z agenti, vendar se ne vežem le na enega. Najbolj pomembno pa je, da je dirigent, s katerim si sodeloval, zadovoljen s tabo. Prav gotovo te bo spet povabil. Zelo dobro sodelujem z nekaterimi dirigenti; eden takih je tudi Michel Corboz. Tako sem bil na Japonskem štirikrat, trikrat z dirigentom Corbozom, enkrat pa z dirigentom Martinom Haselböckom in z ansamblom Wiener Akademie. To so zahtevne turneje. Obiskali smo vsa velika japonska mesta, od Tokia in Osake do Nagasakija, Nagoje, Hirošime, Fukuoke, Sapora in tako naprej.Na Japonskem je veliko ljubiteljev dobre glasbe in umetnike znajo ceniti. Dvorane so pa akustično izvrstne. V zadnjem času pa sem nastopal tudi v Belgiji in na Nizozemskem. V Amsterdamu sem junija nastopal v baročni operi Francesca Contija *Don Chisciotte in Sierra Morena,* v vlogi Sanča Pansa. Dirigiral je René Jacobs, orkester pa je igral na originalne, stare inštrumente. V bruseljski Operi La Monnaie sem imel debut junija v koncertni izvedbi iste Contijeve opere, v naslednji sezoni pa bom pel Don Alfonsa – spet v koncertni izvedbi Mozartove *Così fan tutte*.«

Seveda pa je pomembna veja Finkovega umetniškega poslanstva snemanje plošč. Gotovo ni slovenskega pevca, ki bi posnel toliko plošč v Sloveniji pa tudi v tujini. S posnetki v tujini umetnika preseže le njegova slavna sestra Bernarda.

»No, res je, da veliko snemam, predvsem koncerte pa tudi opere. Ponosen sem na celotni operi Mozartovih *Don Giovanni* in *Così fan tutte*, ki sem ju posnel v letih 1999 in 2001 za francosko založbo Forlane; v prvi pojem Leporella, v drugi Don Alfonsa. Sodelovala sta ugledna Orkester in Zbor italijanske Švice iz Lugana, dirigent pa je bil veliki Alain Lombard. Bil sem v družbi tako imenitnih pevcev, kot so baritonist Boris Martinovid, sopranistki Patrizia Pace in Michele Lagrange, mezzosopranistka Liliana Nikiteanu in drugi. Za založbo Erato sem leta 1990 posnel Händlovega/Mozartovega *Mesijo,* na dveh zgoščenkah pa Mozartov *Rekvijem* z Vokalnim ansamblom iz Lozane in z Orchestre de chambre iz Ženeve. Dirigent je bil Michel Corboz. Na dveh zgoščenkah je tudi živi (live) posnetek oratorija Franka Martina *Golgotha*, v kateri pojem vlogo Jezusa, spet z Vokalnim ansamblom iz Lozane pa z orkesrom Sinfonietta de Lausanne in pod vodstvom dirigenta Michela Corboza. S sestro Bernardo sva za založbo Harmonia mundi leta 2006 posnela *Canciones argentinas* (Argentinski samospevi), ki je bila tudi kandidatka za nagrado Grammy 2006 in nagrado BBC Music Award. Na treh zgoščenkah sem posnel tudi Rossinijevo *Petite messe solennelle* in Bachov *Matejev pasijon* (vloga Kristusa), slednjo spet pod dirigentskim vodstvom Michela Corboza. Naj omenim vsaj še Fauréjev *Rekvijem* in Honeggerjevo *La cantique des cantiques* z znanim Orkestrom Romanske Švice pod vodstvom dirigenta Guillauma Touniaira.«

Seveda je treba omeniti tudi dve letošnji pomembni izdaji, izšli pri ugledni francoski založbi Harmonia mundi; prva je celotna Mozartova opera Čarobna piščal, v kateri poje Marko Fink glavno basovsko vlogo Sarastra pod dirigentskim vodstvom Renéja Jacobsa in z Orkestrom Akademie für Alte Musik iz Berlina.

»Za Slovenijo pa je še pomembnejša druga izdaja, *Slovenian Songs,* na kateri s sestro Bernardo zapojeva devetindvajset slovenskih samospevov enajstih skladateljev, spremlja pa naju sloviti pianist Anthony Spiri. Mislim, da bo to prva plošča izključno slovenskih samospevov pri tuji založbi. To je bila ideja sestre Bernarde, ki jo je vodstvo založbe Harmonia mundi brez zadržkov sprejelo. Na ta projekt sva oba ponosna, ker se bo plošča prodajala po vseh celinah in bo glasbeni svet lahko spoznal našo slovensko dušo in ustvarjalno moč. Nepregledna pa je vrsta zgoščenk, ki sem jih posnel v Sloveniji. Zadovoljen sem tudi z *Božičnimi skrivnostmi*, na kateri je posneto šestnajst pesmi Stanka Premrla na besedila Vitala Voduška pa še nekaj drugih božičnih. V slovenščini sem posnel tudi Schumannovo *Pesnikovo ljubezen* in *Ciklus pesmi op. 39* v prevodu Pavla Oblaka in s pianistko Natašo Valant. Omenim naj še Mozartov *Rekvijem* s simfoniki RTV Slovenija pod vodstvom Marka Muniha pa dvojni album *Slovenski samospevi* (Ipavec, Mašek, Jenko, Gerbič, Vilhar, Volarič, Pavčič, Adamič, Lajovic, Michl, Premrl, Kogoj. Škerjanc, Geržinič, Osana, Vremšak, Lebič). Na tej dvojni plošči je šestinštirideset samospevov sedemnajstih slovenskih skladateljev.«

Zanimiva je tudi plošča Spavaj Božje detece, venec slovenskih božičnih pesmi v priredbah Alojzija Geržiniča in Slavka Mihelčiča, kjer Marko Fink poje skupaj s

Marko Fink kot Dulcamara v Donizettijevi operi *Ljubezenski napoj* ob srečanju z otroki, bodočim opernim občinstvom, v Frankfurtu 1997

sestrama mezzosopranistko Bernardo in sopranistko Veroniko, ki je nekoč pela v Ljubljanski operi in imela največji uspeh kot Melisanda v Debussyjevi operi Peleas in Melisanda, debitirala pa je kot Felice v Wolf-Ferrarijevi operi Štirje grobijani. Ipavčevi Samospevi so izšli pri Glasbeni matici leta 2009, prepevata pa jih, ob spremljavi Anthonyja Spirija, Bernarda in Marko Fink.

»V antološkem pregledu slovenske sakralne glasbe, *Musica sacra slovenica,* s Slovenskim komornim zborom in dirigentom dr. Mirkom Cudermanom sem posnel več zgoščenk, skupaj z drugimi pevci (Dragica Kovačič, Marjan Trček, Branko Robinšak, Mirjam Kalin, Veronika Fink in drugi); to so *Adventne pesmi, Majniške pesmi, Postne pesmi, Stare božične pesmi, Marijine pesmi, Evharistične pesmi, Svetniške pesmi* itd. Kar petnajst plošč skupaj. Pred kratkim je pa v isti zbirki izšla *Kantata svetega Jožefa* skladatelja Stanka Premrla.«

Marko Fink je torej opravil velikansko delo tudi na področju snemanja zgoščenk; posnel jih je okrog šestdeset v Sloveniji in okrog dvajset v tujini. Seveda pa ima še dosti načrtov za prihodnost …

»Potrebnega je dosti dela, naporov, znanja, potrpežljivosti, odrekanja, seveda tudi talenta, vsesplošnega reda v glavi, predvsem pa ljubezni do svojega poslanstva in ustvarjanja. Pa veliko razumevanja v družini. Brez podpore žene ne bi šlo. Sem družinski človek in imam hčerko. Živim izven mesta, na deželi, kjer sem lahko dosti v naravi, ki mi daje moč za vedno nove umetniške podvige in uspehe. Če imaš pri tem podporo družine, je vse skupaj laže. Žena razume moje odsotnosti in, ko smo skupaj, je vse še toliko lepše. Seveda imam zelo lep poklic, kateremu pa moram prilagajati svoje zasebno življenje. Pa še nekaj bi rad povedal: neskončno sem hvaležen Bogu za talente in za res dobre starše, slovenski skupnosti v Argentini pa da mi je dala velike možnosti za osebni in umetniški razvoj.«

France Pibernik

Zgodnja literarna srečanja

Stiki s književniki – pot do njihovih skritih ustvarjalnih kamric

Nič ni v spominu, nič ni v zavesti, kdaj se je v meni pojavil čut za lepo, čutenje lepega. Morda v tistem nezavednem otroštvu, ko samo z začudenimi očmi strmiš v svet, ki se ti odpira z vsakim dnem v nove razdalje in razsežnosti. Morda pa mi je bilo vse položeno že v zibelko z materino roko in je hodilo z menoj vsa leta.

Seveda, spominjam se, kako sem v hladnem jutru na paši strmel v pajčevinasto rozeto, ki je visela v kotu med verejo in lato stare ograje in se je vsa bleščala v drobnih srebrnih kapljicah. Morda je bila utišana tišina, ko sem pozno popoldne stal na bregu naše Pšate, opazoval umirjeno valovanje vode mimo nasutega proda in kačje pastirje, ki so se spreletavali v vrbovju. Morda je bil skrivnosten šum v vrhovih dreves, kadar sem sredi naše gmajne obstal in obmolknil, ali tisti rahli in topli vetrič, ki je vel v naše obraze, kadar smo se že pozno popoldne, proti večeru po stezi vračali iz gozda čez travnike proti domu. Morda v gosti nočni temi svetleča se kresnička, morda pogled v jasno zvezdno nebo s svojo milijardno neskončnostjo. Zagotovo je bilo nekaj vzvišenega v cerkvenih obredih, v bučanju orgel, v slovesnih procesijah in mogočnem zvonjenju iz stolpa komendske farne cerkve.

Ničesar takega pa nisem občutil ob prvih črkah v osnovni šoli, bil po pouku enkrat zaprt zaradi grdopisa. Saj smo se morali naučiti kakšnih pesmic, a tisto so bile samo obveznosti, tudi če je šlo za Prešernovo *Vrbo*. Iz šolske knjižnice sem si izposodil *Robinzona*, prebral drobno knjižico *Tam za turškim gričem* in *Carskega sla*, čigavega že? Ampak vse je bilo le mimogrede, prevladujoča vsakdanjost je bila v kmečkih opravilih in otroških potegavščinah.

V jeseni 1940 sem se znašel na klasični gimnaziji v Ljubljani. Za kmečkega otroka je bil prehod iz kmečkega okolja naporen. Tuje okolje, tuji obrazi. Počasi sem se navadil na dnevni red v Marijanišču, spoznaval sošolce v naši I.a, ne da bi mogel slutiti, kaj vse se skriva za imeni Aljoša Basaj, Miran Borko, Anton Drobnič, Franc Himmelreich, Taras Kermauner, Primož Kozak, Marko Kranjec, Peter Oblak, Luka Pintar, Tine Velikonja. V Marijanišču sem se srečeval z Borisom Kraljem in tam je bil na moje začudenje tudi Tone Natlačen, za katerega pa smo seveda vedeli, kdo da je, se pravzaprav spraševali, kako da je kot Ljubljančan sploh v zavodu. Ampak ta, na zunaj zelo uglajeni sošolec, je nekega popoldneva, med našim odmorom na dvorišču, nekomu kazal majhno knjižico, pravo miniaturko, in iz pogovora sem ujel, da gre v njej za neko izjemno, skoraj skrivnostno reč, ki je v meni vzbudila osebno zanimanje. Gotovo je šlo za Prešernovo miniaturko in njegov za *Krst pri Savici*, več od mimobežnega srečanja nisem prišel, a drobec mi je ostal za vedno.

Vojna nas je raztepla. Znašel sem se v nemški okupacijski coni in izgubil stik z ljubljanskimi sošolci in na Gorenjskem ni bilo nobene nemške gimnazije, če ne štejem Oberschule fűr Jungen v Kranju, ki pa so jo sredi leta 1942 ukinili, tako da sem pristal v Kamniku, v tamkajšnji skromni nemški Hauptschule. V težavnih razmerah, ko so vsakdanjost pretresale usodnosti, ko sem na poti v šolo srečeval mrtve in gledal goreče hiše, ni bilo mogoče pričakovati kakšnih možnosti za stike z umetnostjo. Ampak tisti prvobitni čut je našel svoj trenutek v času mojega mladostnega prebujanja. Prišlo je nepričakovano, a najprej je bilo slikarstvo.

Med vojno na Gorenjskem ni bilo duhovnikov, le sem in tja je naključno ostal kak posameznik, tudi župnik v Mengšu, ki ga je pred izgonom menda rešila neka nemška diploma ali kaj. Zato sem ob nedeljah zahajal k maši v mengeško cerkev. Vedno sem obstal ob stebru, na katerem je visela votivna slika, na kateri sem bil zlasti pozoren na ozadje, ki je predstavljalo silhueto Mengša. Začel sem razmišljati, kakšen človek neki je to, da zmore tako imenitno naslikati čisto pravi Mengeš. Seveda sem se takrat tudi sam lotil risanja in slikanja, a sem bil neskončno razočaran, ker se mi ni hotelo posrečiti, da bi upodobil obrise domače vasi z značilnim šilastim zvonikom. Žal mi je, da se mi ni ohranil vsaj akvarel z vodnim motivom naše Pšate ali neka perorisba, na kateri sem povzel svoj povečani portret po fotografiji.

Lepota, ki sem jo zaznaval v slikarstvu, se je potem v nekem trenutku prenesla na pesništvo. Lahko da je bilo v jeseni leta 1943 ali spomladi naslednjega leta. Moji kamniški sošolci, ki so se med vojno privatno učili angleščine, so v velikem odmoru nenadoma zelo glasno začeli skandirati neko angleško pesem, najbrž je bila Burnsova *My heart in the Highland*. Glasno ponavljanje enakomernih zlogov v povsem neznanem

jeziku je v meni hipoma vzbudilo ritmično valovanje, ki me ni popustilo, in ko sem se doma usedel za mizo, sem zapisal prve verze. Bili so umerjeni po ljudskem napevu, saj smo v tistem času doma radi prepevali znane narodne. Ali je bilo to tisto skrivnostno, nekaj, kar pride samo, pa ne razmišljaš od kod? Kar naenkrat, sam ne veš zakaj, se vznemiri srce, zapoje duša! In potem pride pesem. Kar sama se zlije na papir.

Seveda sem stikal za knjigami na našem podstrešju in tam odkril dve knjigi pesmi: antologijo *Brstje iz vrta slovenskega pesništva*, ki jo je leta 1918 za celovško Mohorjevo družbo uredil Jože Lovrenčič, in Antona Medveda izbor *Slovenske legende* z ilustracijami Antona Koželja. Ničesar se ne morem spomniti, kaj naj bi mi pesniškega dali ti dve čisto pesniški knjigi, povsem mimo mene pa najbrž nista šli. Vsekakor je nastalo še nekaj novih pesmi, ki sem jih prepisoval v poseben zvezek in jih tudi ilustriral.

S tistim skromnim zvežčičem sem se po vojni znašel na kranjski gimnaziji. Tam se mi je odpiralo neznano polje domače in tuje literature, najbolj me je pritegnil prvi povojni natis Prešernovih poezij leta 1946 v Slodnjaki ureditvi, navdušil pa tudi natis 1. knjige zbranega dela Srečka Kosovela v Ocvirkovi redakciji istega leta. Spodbuden je bil izid dijaškega zbornika *V nove zarje,* ki sta ga uredila Boris Paternu in Slavko Sušnik, v njem pa sem lahko prebiral Paternujeve verze in njegov zapis o Miranu Jarcu. Žal je po Paternujevem in Sušnikovem odhodu literarno delo na gimnaziji zamrlo, tako da smo se v skromnem število zbrali šele v moji sedmi šoli, ko je nase opozoril nekaj mlajši Bojan Pisk. Ob neki priložnosti nas je na pogovor povabil Iztok Žagar, da bi pripravili nove številko literarnega glasila, a iz te pobude ni bilo nič. Zmogli smo sicer pripraviti dva literarna večera, se pa danes sprašujem, kako da nismo bili sposobni izdati vsaj kakšnega skromnega lističa.

Sem pa v Kranju imel priložnost v Prešernovem gledališču spremljati literarni večer, na katerem so brali Juš Korak, Mira Puc (pozneje Mihelič) in mladi Lojze Kovačič, medtem ko sta gimnazijo obiskala pesnika Tone Seliškar in Ivan Minatti. Pogovor z Minattijem je bil moj prvi živi stik z znanim pesnikom in on je bil prvi, ki je na kratko komentiral moje priložnostno prebrane pesmi. Sveženj pesmi sem poslal Mitju Mejaku, ki je v Mladinski reviji ocenjeval naše zgodnje proizvode. Kar zanimivo je bilo prisostvovati posvetovanju mladih ustvarjalcev v Ljubljani, kamor sva odšla s Piskom. V dvorani MGL je kar mrgolelo pesnikov, kritikov in raznih mladinskih funkcionarjev, a od vseh sem si zapomnil samo Petra Levca, ki je vodil zborovanje, in Kajetana Koviča, ki je nekako pogumno posegel v debato. Najbrž zato, ker sem ga poznal iz revijalnih objav. Med opoldanskim odmorom, ki smo ga preživeli v restavraciji Slamič, sem se srečal s Sašo Vugo, ki je glasno razlagal svoje primorsko poreklo.

Jeseni 1949 sem po opravljenih formalnostih negotovo stopil v slavistični seminar v pritličju Narodne in univerzitetne knjižnice. Prostor je bil majhen in tam je bila večina predavanj, toda seminar je bil poln samih pesnikov, kritikov in bodočih literarnih zgodovinarjev. Izmed pesniških imen se spominjam Ivana Skuška, Tržačana Pavla Merkuja, Mitja Mejaka, Dušana Željeznova, Ade Škerl, Marte Gliha, Cirila Zlobca, Janeza Menarta in Kajetana Koviča. Zanimivo je bilo v seminarju Ocvirkove primerjalne književnosti, kjer se je s svojo vzvišenostjo pojavljal Dušan Pirjevec Ahac, a so nastopali tudi mlajši, denimo Janko Kos, Evald Koren in Katarina Bogataj. Ko sem nekaj pesmi bral v klubu mladih, sem tam med drugimi srečal Bena Zupančiča in Toneta Pavčka.

Nekoč nas je nekaj brucev zaneslo v klub književnikov, ki je bil takrat v Mayrjevi stavbi v Wolfovi. Tam je sedela vrsta znanih književnikov, a spominjam se Mateja Bora in precej glasnega Antona Vodnika, svojo učno uro pa je pripravil Lojze Krakar. Prav takrat je izšla njegova famozna zbirka *V vzponu mladosti,* ki je nekakšen vrhunec tako imenovane kramparske poezije. Lojze Krakar je bil v močno depresivnem razpoloženju in je starejšim literarnim kolegom očital dvoličnost, češ v javnosti da njegovo zbirko hvalijo, privatno pa se ji posmehujejo. Ta prvi očitni spopad generacij mi je marsikaj povedal, zlasti medsebojno rivalstvo. Res pa je, da je članstvo v društvu književnikov takrat veliko pomenilo, vsekakor družbeni ugled.

Nekaj osebnih kontaktov sem imel z Janezom Menartom, ki me je po nekem literarnem večeru povabil k Mladinski reviji, in s Cirilom Zlobcem, ki je bil med uredniki Besede. Vsaj maja 1954 sem bral skupaj z Zlobcem, Menartom, s Kovičem, z Vugo, s Snojem, Strnišo in z Božičem ter nekaj objavil v Študentski tribuni, več pa sem nastopal skupaj z Janezom Kolencem, Jankom Čarom in Štefanom Kališnikom.

To so bila študentovska leta in vsa njihova neobvezna mimobežnost. Potem pa diploma in – prosto po Prešernu - adijo, mestne sence! In prva postaja Medana. Čisto na zahodni meji. Dobesedno iz svoje sobe sem vsak dan gledal dol na italijansko stran. Poučeval sem na nižji gimnaziji Dobrovo v Brdih, stanoval pri Gradnikovih v Medani. Tam sem se večkrat srečeval s pesnikom Alojzom Gradnikom, se kdaj po ves popoldan z njim pogovarjal v njihovi kuhinji. Saj je bil bolj kratkih besed, toda kadar je bila v zraku kakšna huda zadrega, ki je zadevala tistikrat revno briško vsakdanjost, se je razvnel, da ga ni bilo mogoče prepoznati. Večkrat sem ga obiskal tudi na stanovanju v Ljubljani, še posebej takrat, ko sem za Sava film pripravljal diapozitive o njem.

Preprosto naključje je naneslo, da sem v jeseni 1958 bil premeščen na kranjsko gimnazijo. Tam sem takoj začel pripravljati literarne obiske, najprej seveda znance iz slavističnega seminarja, med prvimi so bili Minatti, Menart in Kovič.

Potem pa se je zgodilo, da sem v spremstvu profesorja Ivana Kolarja in njegovega sina Sergeja prvič v njegovem stanovanju obiskal pesnika Edvarda Kocbeka. Bilo je času, ko je bil že izločen iz javnosti in je med mladimi veljal za neformalnega vodjo literarne opozicije. Povzemam iz svojega dnevniškega zapisa z dne 22. junija 1960:

Bilo je povsem nepričakovano. S kolegom Sergejem Kolarjem sva se v naglici domenila, da greva k njegovemu očetu na slavistično kramljanje. Menda je to na Keržičevi. Podpritličje. Ob vstopu takoj opazim dokajšnjo knjižnico. Sicer se pa stvar zasuče drugam. Oče Kolar pravi, da mora Kocbeku oddati neko fotografijo, menda predvojna matura na bežigrajski. Pa se napotimo. Mimo nunskega zidu, tam v bližini muzeja, menda Veselova 8. Dvigamo se po stopnicah in prebiramo naslove, imena, in šele prav na vrhu najdemo. Peto nadstropje. Pozvonimo. Pridejo nam odpret. Kocbek je doma. Dokaj mladosten mož brez ornata, domač, v značilni modri trenerki. Svetlolas. Pri predstavljanju ponovno povpraša za ime. Sprejemnica je na levi strani dolgega hodnika velikega stanovanja. Soba je razkošna, meščanska. Fotelji, kavč, velika, podolgovata delovna miza, obložena, skrbno urejena. Knjige, revije, papirji. Po stenah draga olja. Sternenov portret njegove žene, zraven sta Jakopič in Cite Potokarjeve portret njegovega mlajšega sina. Na drugi strani Jama, Kos, potem neke male plastike, tudi Kristus, žgana glina. Posebna velika stenska ura, ki vsake četrt zvoni kot z zvonovi, na dolgo, skoraj prehrupno za prostor in čas.

Posede nas. Sam se poči na kavč in kmalu je ves v elementarnem govoru, ki ga poudarjajo krčevite poteze obraza in gibi rok. Znova in znova si z roko značilno popravlja lase. Pogovor ni vezan. Vsak problem, ki ga načne, izpelje z jasno logiko do konca in nobeno razpravljanje v stran ga ne odtrga od glavnega problema. Vse mogoče stvari so na vrsti. Zanimajo me literarne zadeve. Meni, da je mlada generacija bolje evropsko razgledana, imajo marsikaj novega, artističnega, odtujenega, vendar silnemu vzponu povojnega časa ni adekvatnega literarnega ustvarjanja. Smo takoj pri njegovem in Tovarišiji. *Drugi del bi moral krepko korigirati, mnogo izločiti, pa ne mara, raje prepušča stvar kasnejšemu času. Napisan je tudi tretji del, a kaj bi rekli ob tem. Pesmi ima za dve zbirki. Lahko jih je pisati, ker se človek lahko zbere za tisti čas, teže je s prozo. Napisati bi moral roman, a bi moral imeti vsaj leto časa, pustiti vse brkljarije, hoditi na sprehode in počasi snovati. Pa zdaj ne utegne. V* Strahu *je povedal nekaj, s čimer se niso strinjali. Sicer pa knjiga ni bila vzrok za njegovo demisijo. Naveličali so se ga, ker je vedno kaj kritiziral. S Petrom – Borisom Kidričem – sta se na nekem zborovanju pošteno udarila.*

Nerodnosti zaradi njegovih pesmi, ki jih je dal na tržaški radio, ker so jih brez njegove vednosti natisnili v Meddobju. So na prvi pogled religiozne. Zraven je bil še daljši članek o njem. Potem govorimo o vsem mogočem, tudi o gospodarstvu. Čas teče. Skoraj za dve uri smo se zasedeli. Črno kavo smo tudi že popili. Dogovorimo se za kdaj pozneje. Ne moremo vedeti, ali je prav ali ni. Redke so take debate. Odhajam z vtisom, da je Kocbek eden naših velikih razumnikov.

Mesec pozneje sva bila s kolegom Sergejem Kolarjem spet pri Kocbeku. Tistikrat je bil pogovor precej daljši in Kocbek je odpiral številne teme, tudi o Krležu, o Bakariću, Vidmarju, NOB, boljševiškem sistemu, pa o svoji povezavi med kozmičnostjo, ruralnostjo in religioznostjo. Tudi o mladi slovenski literaturi in družbenem defetizmu.

Odhajala sva vsak s svojo zvrhano košaro samih zanimivih in izjemnih Kocbekovih izvajanjih. Tisti dan je bil res bogat, saj sva opravila še en obisk: potrkala sva pri pesniku Antonu Podbevšku na SAZU. Podbevšek, ki je bil že dolga leta odsoten v literarni javnosti, je še vedno buril z zbirko *Človek z bombami* (1925). Želel sem ga zvabiti v javnost, in res je hitro pristal, da pride na kranjsko gimnazijo.

Srečanje je bilo 9. decembra 1960. Nanj smo se dobro pripravili, pripravili tudi magnetofon za snemanje njegovega nastopa, le fotografa še nismo premogli. Vmes me je klical po telefonu in mi sporočil, da pridejo še Bartol, Gradnik in »naš predsednik«, menda je mislil Vidmarja. Napovedoval se je torej pravi literarni dogodek.

Podbevška je z avtom pripeljal Vladimir Bartol, Gradnika pa ni bilo z njim, toda ko smo potem sedeli v

gimnazijski pisarni, se je pojavil tudi Gradnik – pripeljala ga je žena. Bartol je na gimnaziji našel svojega tržaškega sošolca profesorja Otokarja Žagarja. Dovolj dobrovoljnih okoliščin za sproščen klepet pred nastopom, od katerega smo vsi veliko pričakovali.

Pa se ni izšlo po naših željah. Podbevšek je najprej bral iz svoje knjige o Jakopiču, potem je iz zbirke *Človek z bombami* prebral pesmi *Titanova serenada* in *Čarovnik iz pekla,* končno dodal še tri novejše: *Pot, Koprnenje, Kamnolom*. Nad njegovim nastopom nismo bili ravno navdušeni, saj ni bil govorec, prav tako nas niso povsem zadovoljili njegovi odgovori na naša vprašanja. Vsi smo ciljali v njegov futurizem, pa se je izmikal, govoril o evropski moderni, mi pa smo ostajali brez novih vednosti o znameniti slovenski avantgardi iz zgodnjih dvajsetih let XX. stoletja. Bolj se je izkazal Bartol. V Primorskem dnevniku je objavil obsežno reportažo o Podbevškovem obisku med kranjskimi gimnazijci, da smo se kar čudili.

Vse drugače je bilo leto pozneje, ko je prišel v goste tržaški pisatelj Boris Pahor. Pahorja sem prvič srečal med slavističnim zborovanjem v Piranu in ga povabil na šolo, kar je z veseljem obljubil. Ko je leta 1961 izšel njegov roman *Onkraj pekla so ljudje,* se je ponudila prva priložnost za obisk. Srečanje na gimnaziji je pripravila kolegica profesorica Marija Žagar. Prav zavzeto smo spremljali njegovo živahno, tržaško obarvano govorico, in tudi poznejši pogovor v dnevni sobi pri Žagarjevi je bil nadvse zanimiv, saj smo iz prve roke prvič slišali nekaj temeljnih problemov v zapletenem vsakdanjiku tržaških Slovencev. Ta obisk je imel za posledico, da sta si Žagarjeva in Pahor začela dopisovati, pa je tako nastal imeniten literarni dokument tistega časa.

Še bolj živahno je bilo naslednje leto, ko je Kranj obiskal Alojz Rebula, a ne na gimnaziji, ampak že v klubu kulturnih delavcev, ki sva ga vodila z Bojanom Piskom. Pričakali smo ga pri Žagarjevih. Prišel je sproščen, ves radoveden, čeprav smo se v začetku bolj tipali, ker se nismo poznali. Pravzaprav smo se poznali samo literarno, saj je poznal mojo zbirko, mi pa njegov odmevni roman *Senčni ples*. Izvedeli smo nekaj podrobnosti iz njegove mladosti v Šempolaju, nekoliko o njegovem neobičajnem šolanju, o zapletih z ljubljansko diplomo v Italiji in o prvih literarnih nastopih. Njegov uglajeni nastop in jasna stališča do vseh vprašanj so nas brez izjeme osvajala.

Nič manj uspešen je bil njegov govor v Klubu. Naj iz svojega dnevniškega zapisa z dne 16. maja 1962 izpišem osrednjo ugotovitev tega za Kranj gotovo bleščečega izvajanja:

V Klubu se je proti pričakovanju nabralo veliko publike, največ srednješolcev. Že začetek je bil silno temperamenten, saj je napovedal, da bo zelo oster in da si ne bo izposojal tujih mnenj. Tema: sociološki problem kulture v evropskem kulturnem prostoru. Človek je produkt preteklosti. Literatura je najbolj totalna umetnost. Velik pisatelj mora biti velik intelektualec. Ugotavlja duhovno dekadenco. Pisatelj je sociološko odrinjen. Krivda je tudi v literaturi, ker ji manjka prepričanja, ideje, prizadetosti, angažmaja. Literatura je izgubila jasno stališče do sveta. Danes prevladujejo larpurlartizem, abstrakcija, hermetizem, kot zadnji krik v Franciji »šola pogleda«, zgolj pasivno odslikavanje sveta. Ali umetnost alienacije – človek se je odklopil od sveta. To je usodno, saj mora biti umetnik vsaj toliko kot vsak drug človek. Umetnik je antena ljudskih usod, danes pa stoji v praznini z navideznim čustvom. Zato splošno poplitvenje okusa, degenerirana umetnost: Françoise Sagan, Alberto Moravia. Nasproti pa Albert Camus!

Skozi zgodovino umetnosti naj bi se izkazovala neka dvojnost: hlapčevska in liberalna. Hlapčevska išče le koristi, tako tudi današnja. Dandanašnji manjka pomemben element: kontemplacija, ker je ta potrebna za ravnotežje, za odpočitek. Zato je moderen človek izgubil veselje do življenja. Moderen človek je brez idej. Andrićeva dela je lahko napisal človek preteklosti. Moderna literatura je kljub širokemu svetu zelo provincialna, namesto da bi bila univerzalna. Fenomena sodobne ameriške proze sta William Faulkner in Ernest Hemingway. Faulkner ni genij etosa, srca, ampak genij živcev ali celo hormonov (kar velja za Jamesa Joycea). Hemingway nas manj vara z bliščem svojega aparata.

Rebulov nastop je bil za nas vse veliko presenečenje, saj nismo bili vajeni tako odprtega in kritičnega razmišljanja. Najbrž smo se komaj zavedali, da pred nami nastopa človek z onstran železne zavese, ki mu je na široko odprt ves svetovni intelektualni, posebej literarni prostor, v katerem je lahko svobodno razvijal svoj miselni habitus, mi pa smo bolj ali manj čemeli v ždanovski izravnanosti in vsesplošni nadzorovanosti, zlasti intelektualci. To smo vsi, ki smo se po nastopu zbrali pri Žagarjevih, neposredno občutili, saj se je družbi nepovabljen pridružil partijski človek. Hotel je celo polemizirati z predstavljenimi Rebulovimi stališči, toda prodorni tržaški govorec ga je v naše splošno veselje kaj hitro spravil na peščino.

Senca Rebulovega nastopa je padla na Klub, vse pa se je v mnogo hujši obliki ponovilo, ko smo dve leti pozneje, maja 1964, potem ko je za zbirko *Groza* prejel Prešernovo nagrado, povabili v Kranj Edvarda Kocbeka. Takrat je bilo vse še posebej pod nadzorom posebnih služb, a se mi zdi, da se organizatorji tega na srečo nismo povsem zavedali in smo drezali v zadeve, ki so bile tako rekoč zunaj zakona; kot del in delež naše bridke zgodovine, kakor brez kakšne prizadetosti ugotavljamo po toliko letih.

Vsa ta znanstva so mi pozneje, ko sem se loteval širokega raziskovanja slovenske literature, posebej poezije, posebej proze in posebej dramatike, veliko pomagala, da sem laže in hitreje našel do posameznikov, do njihovih skritih ustvarjalnih kamric.

Janez Kajzer

Verjetno svetovni rekord

O dveh precej nenavadnih enočlanskih uredništvih, o mnogih poskusih in o prvem sadu

Iz razpadajoče mape, stlačene na dnu predala, ki ga nisem odprl že vsaj deset let, sem izvlekel z zarjavelimi sponkami spetih dvajset tenkih, skoraj prozornih listov. Skrbno oštevilčeni listi niso samo porumeneli, ampak so tu in tam posejani z opaznimi rumenimi madeži, najbrž zaradi vlage, ki je kdaj prodrla mednje. Listi, speti z zarjavelimi sponkami, so spravljeni v ovitek, oblikovan z očitno ljubeznijo, čeprav geometrijsko preprosto. V oči bode predvsem z ambicijo izrisani naslov: Sovir. Ob njem pa je z mojo nekdanjo nervozno, nelepo pisavo pripisano: Letnik I, štev. 1-4, 1952/1953.

Ob pozornem pregledovanju posameznih listov je opaziti v kotih drobne luknjice, kar priča, da so bili nekoč z risalnimi žebljički pritrjeni na leseno podlago. Vse skupaj je materialni dokaz časopisa (periodične publikacije), ki je *izhajal* pred 57 leti, ko sem štel štirinajst let. Če teh listov takrat ne bi bil shranil, bi se ob spominu nanje vprašal, ali so v resnici sploh obstajali ali pa so bili samo plod živahne najstniške domišljije, ki je bredla zdaj na to zdaj na drugo področje. Toda listi so tu, otipljivi, čeprav skoraj razpadli, odtisnjene črke (tudi takrat starinskega, še predvojnega) pisalnega stroja so slabo čitljive.

Nenavadni naslov časopisa, ki sem si ga takrat izmislil, ne pomeni nič drugega kot sovjega samca. Sova je, kot je znano, nekakšna metafora za uskladiščeno učenost, sovir pa naj bi zlasti s svojo smešno končnico, vsaj po mojem takratnem umevanju, pomenil drugo plat učenosti: vse resnobno, s čimer so nas pitali profesorji, naj bi obrnil na smešno plat. Šlo naj bi torej za humoristični časopis, morda celo spodbujen pri takrat nadvse popularnem Pavlihi. Humor, ki ga vsebujejo ti listi, je tako imenovani tretješolski, najstniški, zadeva šolo in ubogega dijaka ter njegove sovražnike, profesorje. Dogajanje praviloma ne prestopi šolskega praga, večidel poteka med samimi šolskimi urami ali med odmori in zaide v skrajnem primeru v kletno kurilnico, kjer dijaki puhajo svoje prve dime in se pri tem počutijo odrasle. Nekatere verzifikacije, ki naj bi izzivale salve smeha, govorijo o šolski bojni fronti po redovalnih konferencah. Druge zgodbe obravnavajo v vseh časih popularno *špricanje*. Iz nekaterih sestavkov pa je čutiti, da so pisci periodičnega lista skušali vsebinsko seči tudi čez prag šole in so se lotili splošnih družbenih vprašanj tistega časa, tako konkretno vprašanja pokvarjene hrane v tovarniški menzi. (Zdi se čudaško, a je črno na belem!) Iz sočasnega zunanjega sveta so sprejeti tudi nekateri izrazi, tako na primer izraz *kominformska bitka*, ki pa v našem primeru ne označuje političnega dogajanja, ampak zgolj šolsko..

Vsebina se mi po več kot pol stoletja zdi nezanimiva, prazna, ob njej se lahko samo prizanesljivo posmehnem. Zanimivi pa se mi zdita dve s svinčnikom napisani pripombi. Na prvi je neki bralec, bržkone kasnejši, ki mu je bil na voljo celoten snopič štirih številk Sovirja, zapisal: *Čvekarija. Škoda papirja in indiga ter stroja. Dovolj bi bila ena sama zgodba* … (Nadaljnje besedilo je zaradi izbrisanosti nečitljivo). Ne hranim v spominu, kdo bi bil to lahko napisal, toda že odločne poteze piščeve pisave pripovedujejo o njegovi suverenosti. Pisec pripombe je bil eden tistih, ki bi raznovrstnost tisočerih knjig zlahka nadomestili z enim samim priročnim leksikonom ali celo z enim samim geslom v njem.

Prav tako zanimiv se mi zdi še en pripis na dnu strani, zapisan z lepo, a ne tako odločno pisavo. Glasi se: *Pusti peti mojga slavca, kakor sem mu grlo ustvaril*. Očitno je, da je neki poznejši pregledovalec vzel pisce Sovirja s Prešernovim verzom v zaščito. Ko govorim o piscih, je treba zapisati, da sem bil ustanovitelj publikacije, njen urednik, sodelavec in pisec en sam. Čeprav je iz ohranjenih listov razvidno, da sem k pisanju vabil tudi druge in jih celo spodbujal z nagradami (ponujal sem jim nekaj meni nadvse ljubih knjig iz moje male zasebne knjižnice), ni bilo nikakršnega odziva (obljubljene knjige so ostale v moji lasti). Tako sem bil prisiljen vse štiri številke od prve do zadnje črke napisati sam, kar pa sem storil z velikim veseljem.

Po tolikšnem času se strinjam z obema pripombama, ki sta jih na zadnjo stran ovitka z roko zapisala moja vrstnika – razsodnika. S prvim zato, ker je vsebina v resnici malovredna in za njo niti približno ni mogoče zaslutiti elementarnih viharjev, ki pretresajo najstnike v najbolj nežnih letih. In z drugim, ker se zavzema za pravico do različnosti in za pravico do izražanja in sporočanja na manj kvalitetni, še neizdelani, morda celo jecljavi ravni, kakršna ustreza v vseh ozirih razmejenim najstniškim pogledom, presojam in sklepanjem.

Seveda bi bila zadeva lahko samo zanimiv predmet mojega romantičnega spomina, če ne bi bila tako trdno vpeta v moja druga takratna prizadevanja in če ne bi bila tako usodno povezana s tistim, kar sem počel v svojem poznejšem življenju; in če ne bi sama po sebi vsebovala nekega presežnika, ki ga je tudi po tolikšnem času vredno pojasniti; morda pa gre celo za dve taki presežnosti.

Najprej je treba omeniti branost Sovirja. Časopisi pogosto poudarjajo, koliko izvodov natisnejo. Seveda pa počnejo to časopisi, ki izhajajo v visokih in v najvišjih nakladah. Vsi drugi raje operirajo s številom bralcev, pogosto tudi s številom bralcev na natisnjeni izvod. Navadno računajo, da posamezen izvod preberejo vsaj trije bralci, morda celo več. In tako časopis, ki izhaja v sto tisoč izvodih, maha s tristo tisoč bralci, torej z velikim delom narodovega telesa.

Sovir je izhajal v enem samem izvodu, z risalnimi žebljički pripetem na razglasno desko blizu profesorske zbornice in ravnateljeve pisarne, na najbolj prometnem hodniku šole. Toda ta edini izvod je prebralo ali ga vsaj preletelo 480 šolarjev, kolikor jih je štela šola; tudi če odštejemo vse slabo pismene iz prvega razreda, moramo prišteti še kakšnih 40 učiteljev in profesorjev, ki so list na hitro preleteli po koncu odmora, preden so se podali v svoje razrede, že iz radovednosti, o čem pesni naraščaj, plod njihovih vzgojnih prizadevanj. Lahko torej z mirno vestjo zapišemo, da je imel Sovir 480 bralcev na izvod, to pa je v primerjavi z resnimi, profesionalnimi časopisi neznansko veliko in verjetno pomeni svetovni rekord.

Presežnost fenomena tistega skromnega lističa, ki se je štirikrat zapovrstjo razpostavil na ogled na šolski razglasni deski, pa se mi s tolikšne časovne razdalje kaže še v nečem. Spomnim se, da se je pred razglasno desko vedno trlo bralcev, ki so drug drugega odrivali s komolci, kakor to počnejo najstniki. Ne spomnim se pripomb, ki so bile gotovo izrečene. Niti se ne spomnim pripomb, ki so jih zagotovo podali nekateri učitelji ali ki mi jih je kakorkoli izrekel sam ravnatelj. Dobro pa se spomnim, da se ni v *izdajanje* časopisa nihče vtaknil: noben učitelj ali profesor in tudi ravnatelj ne. Šolska oblast je, ne da bi bila prej vprašana za dovoljenje, kakor bi se morda spodobilo, molče tolerirala njegovo izhajanje. Še več: nobenemu vzgojitelju ni prišlo na misel, da bi časopisu vsiljeval svoje mentorstvo ali celo cenzuro. In to v časih, ko so bili mediji zaradi svojega velikega možnega vpliva strogo nadzorovani, saj je bilo pod nadzorom celo lastništvo pisalnih strojev (ali pa je bilo takšno lastništvo izpostavljeno vsaj sumom). Vsi ustrezni dejavniki, ki bi lahko kakorkoli omejevali svobodno izhajanje Sovirja, so se torej obnašali skrajno demokratično, kot bi živeli v ameriški Pensilvaniji ali morda francoski Provansi in ne v SFRJ, in to šele v občutljivem sedmem letu njene ere. Zakaj so se obnašali tako? Kdo ve, morda zaradi humorne narave časopisa, za katero se niso čutili kompetentne, morda zaradi čudnega, težko umljivega naslova časopisa, morda zato, ker je šlo le za enoizvodni časopis; in ne glede na to, da je bila branost na posamezni izvod rekordna.

Časopis je po štirih številkah prenehal izhajati. Toda ne zato, ker bi njegova branost upadla. In ne zato, ker bi se bili njegovi pisci izčrpali. Pač pa zato, ker so nastale težave s tiskarno. Na roko napisano vsebino lista sem namreč narekoval že odrasli članici sosednje družine, ki je posedovala lastni pisalni stroj, kar je bila takrat izjemna redkost. (Oče dekleta, veščega tipkanja, je bil zaposlen v propagandnem uradu takratne vlade in mu je bilo posestvo pisalnega stroja torej dopuščeno.) Dekle, kakih pet let starejše od mene, mi je prvo številko natipkalo rade volje in z radovednostjo. Od številke do številke pa je njena delavoljnost ponehavala in ko sem najavil tisk pete številke, mi je odločno in nepreklicno sporočilo, da se je stroj močno pokvaril in da bo moral v dolgotrajno popravilo. Časopis torej ni nehal izhajati, ker bi mu zmanjkalo ustvarjalne moči, ampak zaradi odpovedi tiskarne, odete v prikrito obliko, češ *zastonj je umrl*.

Še ena enočlanska redakcija mi vstaja iz spomina. V letu izhajanja sem se s kolesom odpeljal obiskat svojega nekdanjega razrednika, učitelja matematike in fizike Franja Zupančiča, ki ga je prizadel delni srčni

infarkt in se je zato predčasno upokojil. Med mano in njim je namreč nastalo nekakšno ljubeznivo razmerje, kakršno se včasih porodi med zelo mladim dijakom in ostarelim profesorjem in kakršno je že leta 1886 genijalno popisal italijanski pisatelj Edmondo de Amicis v svojem pripovednem delu *Srce*. Profesor, ki je bil nekako poseben že po svoji zunanjosti, saj ga je krasila dolga brada, podobna Kosobrinovi, nas je poučeval fiziko in matematiko in nam ni ostal v spominu samo po svojem retoričnem nastopanju in silovitih gestikulacijah, ampak tudi po številnih slikovitih primerjavah, s katerimi je ponazarjal različne fizikalne zakonitosti. Seveda smo vedeli, da si jih je polovico izmislil, a smo se delali, kot da mu stoodstotno verjamemo, že zato, ker so bile polne domišljije in torej vse prej kot šolsko dolgočasne.

Presenetil sem ga pri delu ob hiši. Čeprav je bil zaradi nedavnega infarkta težko prizadet in se je komaj premikal, je vendarle v samokolnici zamešal malto in pozidaval škarpo. Nemudoma me je zaprosil, ali mu ne bi iz gradbene trgovine pripeljal vreče cementa. Razumljivo sem mu takoj ugodil, čeprav mi je petdeset kilogramov težka vreča, naložena na balanco kolesa, povzročala kar precej težav. Ko sva se pozneje usedla in me je spraševal po dogajanju v šoli, ki mu je pomenila največ, sem mu razlagal, da izdajam Sovirja in poudaril, da gre za *humorističen* časopis. Ko je to slišal, se je zdrznil in ostareli obraz so mu preletele mrke sence. Dojel sem, da gre za nekakšen nesporazum in sem zato razločno ponovil: *Humorističen*! Tedaj se mu je obraz veselo razjasnil in rekel mi je: Prav, prav! Prej sem narobe slišal: *komunističen*.

Slednjega izraza ni nikoli izrekel v šoli, a pravzaprav ga nisem slišal niti iz ust drugih šolnikov. Vse je ostajalo strogo v šolskih strokovnih okvirih. Zdaj pa, ko sva bila zunaj šole, on pa tudi že upokojen, mi je zaupal, da je nekoč, še v predvojnih letih, tudi sam izdajal svoj časopis. Odšel je v hišo in mi ga čez čas prinesel, edino številko, ki je izšla, natisnjena pa je bila v letu mojega rojstva (1938). Rekel mi je, da mi list podari, naj ga obdržim v spomin nanj, a naj ga ne kažem naokrog.

Doma sem podarjeni listič skrbno preučil, saj me je profesorjeva izkušnja, ki je bila blizu mojim zanimanjem, zelo vznemirjala. Natisnjeni zvežčič je naslovil *Novi vek*. V podnaslovu je imel napisano: *List za prosveto in dvig morale*. Ob podnaslovu je bilo natisnjeno geslo: *Dobre odnošaje na svetu bodo ustvarili samo dobri ljudje*. Navedeno je bilo, da list izdaja *Društvo novi človek*. Takoj mi je bilo jasno, da je bilo tisto društvo enočlansko, kot je bila enočlanska tudi redakcija mojega Sovirja. List je imel na sleherni strani polno svetopisemskih citatov, njegovi članki pa so načelno razpravljali o vsesplošnem padcu moralne zavesti, o bedi, brezposelnosti, nezadovoljstvu in brezboštvu sodobnikov in o pomenu rasti te zavesti v razvidni prihodnosti, v *novem veku*.

Iz prebranega sem razvidel, da se je moj živahni profesor, vedno poln domišljije in tudi odličen govornik, ki se je izkazal s strokovnimi predavanji iz svoje stroke tudi v okvirih takratne Ljudske univerze, strog presojevalec odnosov med ljudmi, zavzemal za moralna načela, identična z načeli, ki jih je zapovedovala Cerkev, pri čemer pa se ni zadovoljeval samo z novozaveznimi načeli, ampak je skušal dojeti in povzeti tudi starozavezna. V vzgojitelju, ki mi je bil s te strani povsem prikrit, sem nenadoma ugledal človeka s čisto drugačnimi stremljenji, ki jih najbrž ni mogel spraviti v sklad z brezbožno novo dobo.

To je bilo moje zadnje srečanje z njim. Kmalu zatem so ga prijatelji šolniki povabili na svojo konferenco, ki se je je, željan svojega poklicnega okolja, rad udeležil, a ga je dogodek tako vznemiril, da je na sami konferenci doživel vnovični srčni infarkt, tokrat dokončnega.

Naj se povrnem k vsebini enoizvodnega Sovirja. Vsebina je bila takšna, kakršna bi po mojih takratnih predstavah morala zanimati moje bralce: prežeta je bila z njihovim ambientom, torej s šolskimi hodniki in z učilnicami, snov je bila vzeta iz njihovega življenja v šoli, zapisana v jeziku, ki je bil blizu njihovemu razmišljanju in izražanju, če že ni bil čisto njihov, to je v jeziku najstniškega *štosiranja*. Iz današnje oddaljenosti pa se zdi naravnost občudovanja vredno, kako se je piscem Sovirja (ne zvračam krivde na nekakšno imaginarno krdelo teh piscev, saj se ve, da sem bil pisec en sam) povsem izmuznilo pravo življenje, ki se je odvijalo pred njihovimi očmi, v njihovih srcih in, če naj zapišem, celo na njihovi riti.

Glede zadnje oznake: v listu na primer ni niti besede o slikoviti prigodi z risalnim žebljičkom, ki se je zapičil v piščevo zadnjico. Pisec teh vrstic, ki sem nekoč ob prihodu profesorja v učilnico skupaj s svojimi vrstniki spoštljivo vstal in se takoj zatem hkrati z njimi čvrsto usedel na svoj stol, sem tisti hip začutil silno bolečino in se isti hip že zavedel, da mi jo je povzročil oster risalni žebljiček, zapičen v mojo zadnjico. Zavedel pa sem se tudi (odzivni čas mladih ljudi je zelo kratek), kdo mi je žebljiček podstavil. Z nenadno krpanovsko silo, ki je vzvihrala v mojem šibkem telesu, sem sprožil roko in jo zavihtel po žebljičkarju, da se je ta v hipu zrušil na tla in ni mogel več vstati. Odpeljali so ga na nezgodni oddelek; na dogodek je poslej spominjal beli mavec na žebljičkarjevi nogi, ki ga je oklepal cele tri mesece. San pa sem se po svojem dejanju, storjenem v silnem afektu in tako rekoč v samoobrambi, spustil v jok. Nisem bil kaznovan, ker sem vzel pravico v svoje roke. Niti niso posebej kaznovali žebljičkarja, saj so menili, da je komplicirani

zlom noge, ki ga je bil zaradi svojega dejanja deležen, zadostna kazen. Kakšna zgodba iz pravega, resničnega istočasnega življenja, a se nam piscem Sovirja ni zdela vredna opisa.

Podobne živahne zgodbe so poplesavale vsenaokrog, a smo jih pisci Sovirja raje puščali sredi življenja, namesto da bi si prizadevali spravljati jih na papir. Tu je bila na primer zgodba o sošolcu, ki je po svoji velikosti in videzu komaj še sodil med nas, in o trofejni pištoli, ki jo je sunil svojemu očetu, nekdanjemu partizanu, in jo v veselje nas vrstnikov preskusil na domači gasilski veselici. Na srečo ni nikogar poškodoval, toda zaslišali so ga na policiji in posledično je pred nami vsemi v razredu izvedel zaslišanje sam ravnatelj. Bilo je komično gledati sošolca, hrusta, ki je še mogočnejšemu ravnatelju zagotavljal, kako se zaveda, da je storil napako in kako za vse na svetu ne bo več prijel pištole v roke.

Nekatere zgodbe so se dogajale bolj na znotraj, a tudi te niso bile deležne Sovirjeve obdelave. Tako na primer njegov ustanovitelj in edini pisec nisem niti črhnil, da mi je oko obstalo (prvič v življenju!) na privlačni postavi in čednem obrazku razredne lepotice, katere vznemirljive baletne gibe sem lahko občudoval na šolskih proslavah. Niti besede nisem napisal o tem, kako mili se mi zdijo zvoki njenega glasu. In nisem se razpisal o neljubem, precej mučnem pripetljaju, ko me je sošolec, celo prijatelj, zaprosil, naj tej lepotici izročim njegovo pisno sporočilo. Res sem ji ga poskusil izročiti, čeprav sem ga poprej nediskretno odprl in tamkaj prebral pomenljivi besedi: *Ljubim te*. Res pa je tudi, da lepotica tistega sporočila ni prebrala, ker je pošiljko zavrnila z odločnim, očitno od matere naučenim pojasnilom: *Še ne sprejemam pisem*.

Življenje je z vseh strani pljuskalo vame in tudi v moje nadvse številne bralce, a so se ti pljuski vsi zapovrstjo zdeli nevredni publicistične obdelave. Tako bralci Sovirja niso mogli zvedeti za mojega soseda in vrstnika Folteja, ki mi je v dolgih pogovorih naslikal svoje sanje o pevski karieri in ki je kot vreden sin koroških staršev prekrasno jodlal. In niso zvedeli za številne skrivnostne sočasne dogodke, ki so jih v šepetajočih pogovorih prinašale moji materi najrazličnejše znanke. In nič ni bilo zabeleženega o zaupljivem pogovoru med precej starejšim vrstnikom, ki se je vrnil v šolske klopi šele potem, ko se je izučil tapetniške obrti, in med mano, izdajateljem Sovirja. Na neki prirodoslovni ekskurziji, kjer smo se pod vodstvom naše mentorice približevali naravi, mi je namreč v zaupnem trenutku sporočil svojo namero o vpisu v semenišče, torej namero o služenju Bogu. Toda za ta zadnji pripetljaj se je vedelo, da ne sodi v šolski časopis in v nobenega drugega ne, saj je šlo za osebno odločitev, ki v uradni javnosti ni bila sprejeta z razumevanjem, če že ni bila deležna prizanesljivega posmeha.

Ambicije urednika Sovirja pa se potem, ko je časopis zaradi odpovedi tiskarne prenehal izhajati, niso končale. Izraz *potem* ni najbolj natančen, saj so obstajale že prej. Toda *poslej* so postajale vse pogostejše in vse silovitejše. Neki notranji nagon mi je veleval, da moram o svojem doživljanju sveta poročati drugim. Pri tem nisem prav dobro vedel, o čem naj pravzaprav poročam, niti, kako naj poročam. Kar zadeva *o čem*: o najrazličnejšem, o čemerkoli, samo da bi našlo milost v očeh urednikov, ki odločajo, kaj bodo natisnili. Kar zadeva *kako*: kakorkoli, ali v prozi ali v verzih ali v obliki strokovnega poročila ali pa v obliki fantastične zgodbe.

Napisano je bilo skrbno zloženo v pisemske ovojnice in razposlano na naslove različnih uredništev. Denimo najprej na naslove mladinskega časopisja. Nisem računal ravno na to, da mi bodo takoj objavili, vsekakor pa sem bil prepričan, da mi bodo odgovorili. Dan za dnem sem željno čakal, da mi poštar prinese tak ali drugačen odgovor, toda odgovora ni bilo ne v pismu ne v samem listu. Takšen *neodgovor* je lahko pomenil samo eno: Ni primerno za objavo, vsebina poslanega nas ne zanima! V poglobljenem razmišljanju, kaj bi utegnilo privleči pozornost bralcev (in torej tudi odločujočih urednikov) sem napisal več grozljivih zgodb, v katerih je mrgolelo trupel in strašljivih prizorov in je v njih v potokih tekla kri, ter jih odposlal znanemu razvedrilnemu časopisu, ki je objavljal podobne zgodbe tujih avtorjev. Niso mi odgovorili.

Prijazna mlada profesorica slovenščine Jovita Podgornik, ki je v popularnem časopisju kdaj tudi sama kaj objavila (večidel tako imenovane zaupne pomenke) in je poznala moja stremljenja, je mojo reportažo o šolskem športnem dnevu, napisanem za domačo nalogo, zelo pohvalila in jo na lastno pobudo odnesla v eno od uredništev, s katerimi je sodelovala. Bilo je skoraj gotovo, da bosta njena izbira in priporočilo zadostovala, a je bilo njeno prizadevanje zaman. Moja reportaža, naj je bila po njeni oceni napisana še tako duhovito, jih ni prepričala.

Zatem sem prisluhnil vsejugoslovanskemu literarnemu natečaju, ki je spodbujal k pisanju zgodb s tako imenovano znanstvenofantastično vsebino. Natečaj je razpisal beograjski časopis Mladost in je bil razumljivo namenjen vsem državljanom Jugoslavije. Tedaj že nekdanji urednik Sovirja sem napisal za ta natečaj po lastni oceni nadvse zanimivo in živahno ter hkrati duhovito pripoved o tem, kako bo moje mesto (Ljubljana) funkcioniralo čez sto let. V moji pripovedi so leteli tramvaji po zraku, kinematografe sem pospravil pod zemljo, močno sem pospešil hitrost

znanih prometnih sredstev, stacionarne telefone, ki so bili tedaj še redek privilegij, sem spremenil v mobilne (o katerih se takrat nikomur še sanjalo ni) in jih vsadil vsakemu človeku posebej; ti telefoni so povrhu zmogli prevajati tudi tujejezične govore. Ob vseh silovitih spremembah sem poudarjal, da človeške napake nakljub novim oblačilom ostajajo nespremenjene. Za objavo so izbrali in nagradili zgodbe drugih avtorjev, moje niso omenili niti pod črto. Značilno je bilo, da so bila vsa nagrajena dela napisana v srbohrvaščini. Takrat nisem posumil, zdaj pa se sprašujem, ali so člani žirije sploh lahko prebrali zgodbo, ki je bila napisana v slovenščini, torej v lokalnem jeziku, ki ga niso razumeli.

Ker ni šlo z domišljijskimi zgodbami, sem poskusil s stvarno prozo. Podal sem se v edino kraško jamo v okolici mojega doma, v skoraj neznano Matjaževo jamo, ki jo je skrivalo podnožje Grmade ob Šmarni gori. S skromno baterijsko svetilko sem se plazil po ne preveliki jami in jo premeril s sposojenim očetovim mizarskim metrom ter na samem kraju narisal njen približni tloris. Z obteženo vrvico sem izmeril njeno globočino tako, da sem jo spustil skozi vrhnje vhodno brezno. Z roko sem obtipal plasti sige in kar tam, na samem kraju, zapisal občutke, ki so me navdajali pri tem. Natančno sem si zapisal odtenke barv, ki sem jih ugledal na sigi. Preštel in premeril sem tudi redke kapnike, tako stalagmite kot stalaktite, na katere sem naletel v jami. S šolskim kotomerom sem izmeril naklon tal jame. V jami sem s kompasom določil smeri neba in jih označil na tlorisu. Z rokami sem se zakopal v listje, ki ga je vihar skozi vhod zanesel v osrednjo jamsko dvorano, da bi pod njim našel otipljive sledi jamskega življenja. Z drobno grebljico sem kopal po tleh, da bi tam odkril še kaj drugega. Splazil sem se po ozkih in nadvse nizkih jamskih rovih, do koder je pač šlo. O vseh svojih meritvah, odkritjih in vtisih sem napisal kolikor mogoče natančen članek, mu priložil skico jame in zatem poskrbel, da je vse skupaj prišlo v roke pravi osebi, to je v roke ravnatelja XII. ljubljanske gimnazije Staneta Medveda, profesorja kemije, ki je vedno učinkoval spodbudno. Dal mi je vedeti, da moj izdelek zelo ceni, zatem pa si je prizadeval, da bi ga kot prispevek k lokalni geografiji objavili v glasilu občine Šentvid pri Ljubljani, imenovanem Naše delo, toda tudi tam niso za moje strokovno publicistično prizadevanje pokazali nobenega zanimanja, češ da imajo vse strani zavzete s članki o lokalnih družbenopolitičnih vprašanjih in s članki o ustanavljanju delavskih svetov.

Ker so moje številne pošiljke na vse strani ostajale povsem brez odziva ali pa so bile na kakršenkoli način zavrnjene, sem tudi sam prenehal z bombardiranjem uredništev in sem se zadovoljil zgolj s pisanjem sebi v zabavo ali v uteho. Glede zadnjega: kakega pol leta sem iz dneva v dan polnil strani s popisovanjem svoje silne zaljubljenosti in domnevnega zavračanja ljubljene osebe ter neznanske bolečine, ki me je ob tem prevzemala. Poznejši pogled na *ljubezenske* zapiske me je prepričal, da je v resnici šlo za nekaj drugega, namreč za mojo zaljubljenost v ljubezen in za značilno željo mladostnika počutiti se neuslišan in žalosten. (Prav takrat sem prebiral Goethejev roman *Trpljenje mladega Wertherja* in se nalezel svetobolja glavnega junaka.)

Postal pa sem tudi sodelavec novega šolskega literarnega časopisa Utripi. Urejevala ga je prav tista lepotica, ki sem ji nekoč neuspešno poskusil predati prijateljevo ljubezensko sporočilo. Glede na svoje literarne izkušnje sem postal celo njen tesen sodelavec in sem ji pisal kratke uvodnike, polne pomembnih razmislekov. Tako sem v enem tistih uvodnikov zapisal, da *se naš pogled na življenje šele izoblikuje, zato moremo pisati le o tistem, kar doživljamo, občutimo in razumemo,* hkrati pa sem namignil, da *mi, nova generacija, ki ni doživela vojne in njenih grozot in se ni mogla udeleževati obnove domovine, o tem pač ne moremo pisati.* Čeprav je bil tudi šolski časopis nizko nakladen in je izhajal le v petih natipkanih izvodih, je eden teh izvodov prišel pred oči očima moje sošolke (ki je bila sama obojestranska partizanska sirota); ob prebiranju mojih misli je vzkipel in mi prek svoje posvojenke sporočil, da je moje deklarativno odrekanje pisanju o narodnoosvobodilni vojni nespametno in nepremišljeno, o tem da se bo še presneto veliko pisalo. Takrat sem mislil, da je v zmoti, a sem se lahko pozneje prepričal, da je bila zmotna moja presoja.

V vsem tem času sem seveda, tako kot vsi moji vrstniki, kar naprej tičal v kinodvoranah, in tam skupaj z drugimi, tesno drug ob drugem, doživljal širni svet, ki je z velikega platna pljuskal v nas in nas prijetno vznemirjal. Neizmerno sem užival v vsej tej raznoliki duhovni hrani, ki so nam jo pošiljali v brezmadežnih podobah morskih lagun, pa divjih levov, ki so rjoveli v nas, pa v pisanih plesnih prizorih hollywoodskih muzikalov in v seriji francoskih pravosodnih spektaklov in v intimnih ljubezenskih dramah in v humornih filmih z gospodom Hulotom itd. itd. Toda že tedaj sem nekako intimno ugotovil, da zares uživam predvsem v filmih, posnetih v interieru, ne glede na to, da mi je bila blizu tudi divja, nedotaknjena narava.

Čez nekaj časa, ko sem ponovno zbral zadosti poguma, sem spet odposlal svoj duševni umotvor, bolj iz radovednosti, ali se bo kdo odzval nanj, kot z upanjem, da bi bil objavljen. V skladu s svojim novim čutenjem, ki se je odmaknilo od fantastičnih zgodb pa tudi od popisovanja stvarnega raziskanega sveta, sem naslikal kratek prizor, ki sem mu dal naslov *Idi-*

la. Nič posebnega: pogled na dekle, ki igra na klavir, izraženo občudovanje urejenemu domu, v katerem živi; slika skladnega, prijaznega vedenja njenih staršev; hvalnica njenemu videzu; izraženo zadovoljstvo z lastnim počutjem ob pogledu na vse to. V svoji *nezgodbi* sem torej z izbranimi besedami zapel himno prijetnemu, zadovoljnemu, prijaznemu, nekonfliktnemu svetu. Ne glede na urbani svet, ki mi je bil zadnje čase tako ljub in v katerega sem položil svojo hvalnico, je vendarle šlo za pastirsko pesem, za opevanje radosti življenja. Vnaprej sem vedel, da gre zgolj za vajo v pisanju in da tovrstna idilika v modernih časih, v katerih živimo, polnih družbenih protislovij in nerazrešenih družbenih vprašanj, ne more naleteti na pozorne oči.

Ko mi je poštar januarja 1956 prinesel naslednjo številko revije Mlada pota, kateri sem poslal svoj idilični zapis, sem najprej z zanimanjem pregledal rubriko Pogovori s sodelavci, v kateri so se na kratko ali tudi obširneje odzivali na pošiljke, kakršna je bila moja. Nič! Seveda nič, saj je bilo še dosti prezgodaj! Morebitni odgovor sem lahko pričakoval šele v naslednji številki ali še pozneje. Ko pa sem zalistal po sami reviji, mi je pogled nenadoma obstal na vidnem naslovu *Idila*. Sam pri sebi sem se posmehnil, češ kako je mogoče, da se dva različna avtorja v istem času domisliva enakega naslova. A je to v zraku? Pogledal sem bliže, da bi videl, kakšno vsebino je naslovil z *mojim* naslovom. Tedaj pa sem ob naslovu opazil natisnjeno *moje* ime. Nisem mogel verjeti, da vidim prav. Je mogoče, da je prav ta čudna, nevznemirljiva, zares idilična poslanica našla milost v urednikovih očeh, povrhu v očeh znanega pisatelja Ivana Potrča, o katerem je bilo splošno znano, da je ves prežet z revolucionarnim duhom in z razmišljanjem o usodnih družbenopolitičnih temah svojega časa? Se je zmotil? Je bil z mislimi drugje, ko je bral in presojal? Ali pa ima ta človek, neverjetno, posluh za drugačnost, celo za popolno nasprotje od svojega sveta! Naj je bilo tako ali drugače, z odprto revijo v rokah, z očmi, počivajočimi na *mojem* naslovu in na *mojem* imenu, ki sta jima sledila *moje* natisnjeno besedilo (zares natisnjeno, ne natipkano ali šapirografirano), sem se počutil kakor kralj ali, glede na čas dogajanja, kot maršal. Ugledal sem se oblečen v brezhibno zlikano belo obleko z belo kravato in z belimi čevlji; ves svež in dišeč sem z zanosnim korakom stopal po razgrnjeni beli preprogi. Na srečo, ali morda na nesrečo, nisem videl, kam! Cilj se je zdel oddaljen in medel, pot pa posuta z zveriženimi črkami najrazličnejših oblik in velikosti.

Božidar Radoš

Vojakova pisma

Dori, vojakovi ženi

Pred mano na pisalni mizi leži zajeten sveženj z vrvico povezanih pisem.

Pisma vojaka Roka so zložena po datumih, sledijo si tako, kot jih je zapovrstjo pisal v tistem že davno minulem času ženi Dori. Tudi njena, s katerimi je odgovarjala na njegova, so pri meni. Dopisovala sta si, ko je Rok v prvi polovici šestdesetih let prejšnjega stoletja odsluževal domovini predpisan vojaški rok.

Že odkar vesta drug za drugega, sta podobnih, če že ne skoraj enakih misli o času, v katerem sta živela, tudi o dogajanju v njem sta vedno z lahkoto uskladila sodbe. Zaradi tega verjamem, da je ravnal s premislekom, ko mi je zaupal svoje zasebno dopisovanje in mi ga prepustil, da ga danes po tolikem času poskusim urediti, izpiliti in izbrusiti njegove, večkrat v časovni stiski zapisane stavke. Po njegovi želji jim bom poskusil dodati nekaj, kar bo tudi on sprejel kot dodano leposlovno vrednost, in jih ponuditi kateremu od založnikov, da bi tako urejena še komu razkrila podobo tistega oddaljenega časa, predvsem pa podobo takratne naše vojske. Ko mi je izročal sveženj pisem, je terjal samo, da njegovih misli in sodb nikakor ne smem po svoje spreminjati in jih po svoje prikrojevati, naj bojo za današnjo rabo natanko take, kot jih je on takrat zapisal. Z veseljem sem mu zagotovil, da je tak, po njegovo terjan, pristop tudi po moje edino primeren; kako drugače se dela tudi jaz ne bi hotel niti lotiti.

Dore že skoraj dve desetletji ni več, tudi zaradi spoštovanja do nje, ki sva ga vzajemno in vedno delila, moram ravnati kar se da skrbno, da po nemarnem ne prizadenem skupnega spomina nanjo. Predobro vem, koliko mu je pomenila v tistem času, ko jo je pogrešal, čeprav sta se kdaj v pismih tudi sporekla; po človeško bom obziren in razumevajoč, ko bom tudi te stavke poskušal še enkrat zapisati tako, da bi jih razumel še kdor koli drug tako, kot jih pravkar sam poskušam razumeti.

Najprej bi rad sodobnemu bralcu, za lažje branje pisem, povedal in mu predstavil svoj razmislek o tistem, kot sem vsaj že enkrat zapisal, davno minulem času. Le zakaj davno minuli čas? Saj ni tako daleč nazaj! V primeri z današnjim, ki mu radi rečemo postmoderni čas, je pa že kar se da predmoderen, mogoče raje kar nemoderen. V njem je bil komaj kje kak osebni avtomobil, vsaj pri nas še komaj kak televizor, o osebnih računalnikih se nikomur še ni niti sanjalo, da ne omenjam danes že skoraj nepogrešljivega interneta in mobilnika v vsakem žepu. Dori in Roku bi mobilnik neskončno olajšal osebno stisko, ko sta morala, komaj dva meseca poročena, živeti na dveh oddaljenih koncih takratne domovine. Sem pa prepričan, da bi v tem primeru bilo njuno dopisovanje oropano skoraj vsega tistega, kar me je danes prepričalo, da so pisma vredna ponovnega branja in zapisa.

Rok se je takrat nemočno spraševal: »Le kaj ima domovina od tega, da moram biti tako daleč od pravkar poročene žene? Imela bi prav toliko in ničesar ne bi izgubila, če bi bil v najbližjem garnizonu, v najbližji kasarni, kje blizu Dore.«

Rok bi takó razmišljujočo domovino takrat imel veliko rajši. Takratna JLA, ljudska armada, Rokovega razmišljanja ni hotela opaziti. Za to je imela svoje nadvse pomembne ideološke pomisleke; da so sprti s humanostjo in z zdravo človeško pametjo, je sploh ni motilo. Rok je o teh in še mnogih drugih rečeh intenzivno razmišljal vsak ljubi dan, ki mu ga je, po njegovi sodbi, vzela takratna vojska. Pa ni samo razmišljal, tudi zapisoval je skoraj vse, kar ga je motilo in vznemirjalo in zapisano pošiljal svoji ženi.

Velikokrat je bilo kaj takega zapisano med vrsticami, večkrat ali raje prevečkrat pa kar v vrsticah. Dora je bila pozorna bralka in nobenega od teh sporočil ni spregledala, tudi tistih med vrsticami ne. Rok predolgo ni hotel verjeti, da kdo v ljudski armadi vohuni za napisanimi in domov poslanimi mislimi vojakov, pri sporočilih v vrsticah je bil res hudo nepreviden. Ko se mu je končno in do konca posvetilo, je bilo že malo pozno. Je tista vojska le čutila, da ni tako ljudska, kot si je sama rada rekla? Jo je zato skrbelo, kaj mislijo vojaki o njej? Sem sedaj pa jaz mogoče, kljub uglednim letom, naiven in ne morem ali raje nočem vedeti, da so vse vojske sveta nezaupljive tudi do svojih vojakov?

Ne vem, tak svet mi res ni všeč, z Rokom pa sva spet tudi pri tem enakih misli! Bil je seveda kar se da zaljubljen v Doro, v pismih si je dal duška, ko je prepričano Doro poskušal kar naprej prepričevati v nekaj, kar so mu vsi z lahkoto prebrali na nosu pod tisto nesrečno preluknjano kapo. Pri branju in ponovnem pisanju njegovih pisem sem ga poskušal nekoliko obrzdati pri tej njegovi vnemi. Za današnji čas je bil tudi po moji sodobni sodbi kar malo preveč razgret. Kar vsega njegovega hrepenenja po Dori pa nisem mogel niti hotel izločiti, potem pač ne bi brali Rokovih pisem.

Ste opazili, kako se je njegova ljudska armada, tudi jugoslovanska, v zgodnjih devetdesetih letih minulega stoletja mimogrede, brez težav in pomislekov prelevila v armado le ene hegemono naravnane republike? Tudi tiste nedomiselne ljudskosti ji ni bilo več mar, s pobesnelo ihto je pobijala ljudi, ki so ji bili kar na lepem napoti. Brez kanca slabe vesti je v trenutku pozabila, da se je še včeraj imenovala po njih, tudi po tistih pravkar pobitih.Rok že v zgodnjih šestdesetih letih ni zaupal in ni verjel nobeni od obeh oznak, ne ljudski ne jugoslovanski. Pozorni bralec bo v pismih razbral še vse drugo, kar je težilo Roka, četudi bo kdaj povedano med vrsticami. Že Dora takrat s takimi sporočili ni imela nikoli težav, čeprav je v časopisih vsak dan brala neko drugo, slovesno razglašano resnico.

Kolikokrat mi je Rok zaupal, da se v tisti uniformi nikoli ni počutil prijetno in udobno! Imel je občutek, da je v najemniški vojski, da tisto ni bila vojska njegovega sveta, v kakršnem bi z radostjo živel, odraščal in v katerem bi hotel še naprej živeti. Takega občutenja pa nikakor ni doživljal zaradi tujega uradnega jezika tiste vojske, zaradi tega ni imel nikoli težav, le vse drugo mu je bilo neskončno tuje. Siamska dvojčka, revolucionarno naravnana utopična družbena ideologija in njen varuh, njena vojska, radikalne operacije v devetdesetih letih prejšnjega stoletja nista uspela preživeti. Nobeden od njiju je ni preživel, le v zgodovini se bo ohranil neprijazen spomin nanju in tehten opomin tistim, ki odločajo o svetu in življenju v njem. Sicer si pa preberimo nekatera izmed njih.

Draga moja,

pravkar sem, ne s preveliko vnemo, pojedel svoje prvo vojaško kosilo; podrobnosti o sestavi jedilnika bom v tem prvem dnevu prihranil zase. Vsa čutila so še vedno in premočno naravnana na včerajšnji čas in na njegov način presojanja, na katerega pa bi bilo dobro, to že danes zagotovo vem, čim prej in do konca pozabiti.

Pred kosilom sem ves dopoldan prenašal najrazličnejše reči povprek po garnizonu, primerno vojaški pameti, ki pravi, da vojak nikoli ne sme stati nezaposlen in gledati kar v tri dni, nekam proti nebu, njegovi jasnini in njegovim oblakom, in se za nameček ukvarjati še s svojimi mislimi.

Podoficirji in oficirji jih že stoletja natančno berejo na obrazih vojakov, vedo, da so vedno namerjene in naravnane proti njihovemu vojaškemu razumu, temu med seboj pravijo vojaški red in disciplina. Morajo jih preganjati, vojakove svobodne misli, tudi to je njihov poklic, tudi za to so plačani.

Po kosilu sem se z veseljem zvalil v posteljo, da lahko v miru prebavim prvo kosilo in prve vtise. Verjemi, da je kratko malo za znoreti! Bojim se, da bom še res znorel, če bo, kot kaže, kar naprej tako. Slišim Te, ko si rekla: Moj fant že spet rahlo pretirava.

Vojak Švejk, povrh pa še njegova karikatura, le še kreatura človeka, samo to sem sedaj jaz, le to je ostalo od mene od včeraj, od Tvojega včerajšnjega moža, menda svobodnega državljana svobodne domovine! Na obleki je nekaj predolgo, drugo preširoko, tretje preozko, nekaj pa že spet prekratko. Predvsem pa je vse že kdaj obrabljeno, povsod je skrbno in trdno utrta umazanija, mogoče je nekoč pred leti bilo le na hitro oprano v kakem kotlu, da je bilo prijaznejše do nosov tistih, ki so v zatohlih skladiščih skrbeli za vso to staro navlako. Krožijo sicer prijaznejše govorice, da bomo že jutri dobili nove uniforme, v te so nas menda bili prisiljeni obleči, ker nas toliko nikakor niso pričakovali. Ne razumem, kako je lahko v vojski odpovedala birokracija, bil sem prepričan, da se prav tu že vso večnost napaja, da je tu njen najbogatejši in nikoli usahli izvir. Ja, čevlji so ob strain razprti, od plesni in lanske ali predlanske mokrote razparani, preprosto dovolj na široko odprti, da podplat kot loputa, ki se samovoljno odpira in zapira, nebogljeno zase in zame sproti prešteva korake. V kapi je luknja. Le od kod se je ta vzela? Upam, da jo je po nemarnem prežgal cigaretni ogorek kakega vnetega in nezbranega kadilca, da je ni naredila navsezadnje še kaka zablodela krogla. Ob tem pomisleku so se mi naježile dlake na obeh rokah. Nikar ne skrbi, tako sem napisal, da bi se vsaj malo razvedril, bojim se, da se smejali že ne bomo prepogosto. Trenutno nas je tu okrog sto zdravnikov, pričakujejo jih vsaj še dvajset. Sprašujem se, kje bojo staknili dovolj uniform še za te, ki pridejo. Jaz sem svojo izbrskal in izpraskal s kupa že čisto pri tleh; kar je ostalo, je še bolj žalostno od tega, kar imam na sebi.

Govorijo o nekakšni sanitetni šoli, pouk bi se naj začel že po dveh, treh dnevih. Do takrat bo pa naše edino delo, kot kaže, večno prenašanje česar koli že; izpraznimo en prostor, prirejen v skladišče, da lahko napolnimo drugega; pri tem se ne morem otresti občutka, da bomo jutri praznili tega in polnili onega, ki smo ga pravkar izpraznili.

Iz Ljubljane nas je trenutno devet, pa menda še pridejo. Najbolj sem vesel, ker sta med njimi že zdaj dva moja sošolca. O enem sem ti menda nekoč že pripovedoval; v študentskih časih je bil še priljubljen napovedovalec radijskih športnih prenosov. Včeraj, ko sem prišel, še nisem srečal nobenega. Danes zjutraj sem med množico vojakov opazil tega, postavnega športnika, najprej sva se pošteno nasmejala drug drugemu, potem, ko sva se po nekaj trenutkih le spoznala. Nikoli se še nisva videla tako ostrižena, na vojaški balin, kapi sta na srečo vsaj nekoliko pokrivali in prikrivali golo, na bučo spominjajočo oglato okroglost, ki jo je ob koncu septembra že rahlo zeblo, mojo zaradi prepišne luknje še bolj. Ta mi je povedal, da je v kasarni tudi najin sošolec, zgovorni in klepetavi Tržičan Francelj.

Včeraj zvečer sem bil razočaran, ko sem padel v sobo, kjer so bili le vojaki iz južnih republik. Ne vem, zakaj, med njimi sem se res počutil kot tujec. Najbrž sem si predstavljal, da bom le med kolegi sošolci in prijatelji iz Slovenije, če je že kasarna slovenska, pa seveda ni niti približno, to že v tem prvem dnevu predobro vem. Veš tudi, da ne tožim zaradi jezika, slovenski in hrvaški sta mi enako domača, eden je materin, drugi očetov. Za pomembnejše reči gre! Vem, da me razumeš.

Trenutno nas je v eni sobi trideset, če bomo res dobili še pograde, nas bo kmalu šestdeset. Ne vem si predstavljati, kako bomo potem sploh lahko dihali in kaj bomo v tem primeru dihali. Kisika bo že bolj malo, komaj za vzorec, le za spomin na včerajšnje obilje.

Ne morem si kaj, da ne bi opisoval le teh nebogljenih prvih vtisov, preveč sem jih poln.

Verjemi, da vsega niti nisem povedal. Nekaj je že takega, da bom raje prihranil za takrat, ko se bova videla. Mislim, da tudi ni preveč modro obešati vsega na zvon in z njim preglasno pozvanjati; že s tem pripovedovanjem sem mogoče preveč uren, mogoče sem pravkar nepremišljeno že potegnil za njegovo vrv, priročno vrv zvona, ki se mi je ponudila z nepopisanim listom papirja.

Paket s civilno obleko lahko dvigne kateri od sorodnikov v mestu.

Upam samo, da mi bojo kmalu zamenjali uniformo, v tej se samemu sebi smilim, v tej se Ti sploh ne

bi upal pokazati, čeprav si že močno želim, da bi Te čim prej videl. Le kaj porečeš zdaj k temu, s kakim fantom sem se poročila, ko že prvi dan joka za ženico. V resnici vem, da me ne obsojaš, dobro vem, da se tudi Tebi toži po meni. Komaj dva meseca sta minila od poroke, najina medena meseca sta vse prehitro minila.

Močno te ljubim in še bolj pogrešam, Tvoj Rok

000

Ljuba ženica,

iskrena in prisrčna hvala za pismo, ki sem ga pravkar prejel. Ko bi lahko začutila, koliko si mi dala z vsem, kar si napisala v njem. Za nekaj časa si odstranila, izbrisala to ograjo in sive zidove in za nekaj časa sem bil spet, po tistem ko sva se poslovila, povsem in zares srečen.

Pravkar sem zvedel, da bo čez pet minut zbor, »zbor pred zgradom«. Hudič naj jih pocitra s temi stotimi zbori. Štejem prav? Oprosti, potem bom nadaljeval.

Mogoče sem se prej nekoliko preveč razburil. Tako sem pač občutil, hotel sem, da bi tudi Ti čutila enako, kot da bi bila tu pri meni. Ne smeš misliti, da ne bom mogel in zmogel prenašati vsega tega, tako mehak res nisem, v bes me spravlja le to, ker je vse tako do konca nelogično in nesmiselno. Med navednicama si ljubko zapisala – moj preljubi nesrečnik. Poskusila si me razumeti, za kar Ti hvala, hotela si mi pa tudi povedati, da hkrati čutiš, da stvari vidim najbrž le nekoliko preveč v temnih barvah, da bojo temno sive odtenke kmalu zamenjale prijaznejše barve. Napisala si, naj se ne sekiram preveč, naj raje mislim, da bo vsak dan bolje.

Rad bi videl, da imaš mogoče le prav. Veš, bistvo vsega je v tem, da ti vzamejo eno leto življenja, da te oblečejo v nekaj nemogočega in te obujejo v nekaj, kar naj bi bila normalna čevlja, z vzvišeno nalogo, da se pripravljaš na nekaj svetega, česar tako in tako že dolgo ni več. Za atomsko bombo sem lahko primerna tarča brez vsega tega, v čemer sem sedaj!

Priznam, mogoče res nekoliko pretiravam, mogoče je res vse to samo toliko novo zame, da pač ne morem vsega s pametjo takoj sprejeti. Verjemi mi pa, da tako doživljamo dogajanje okrog sebe vsi, kolikor nas je tu, vsi, ki smo v zadnjih dneh vstopili skozi »kapijo« s tistimi nesrečnimi lesenimi zaboji s kovinskim držajem, ki ti dodobra ožuli dlani že po nekaj desetih metrih hoje in nošenja.

Veš, zdaj zelo dobro razumem Jožeka, ko je napisal tisto o zvezdah.

Včeraj, ko smo stali v zboru, bila je že noč, je eden od vojakov glasno potarnal: »Bogami, jedino što je ovdje ljepo, to je ovaj mjesec.«

Verjemi mi, da sem v tistem trenutku sam razmišljal enako in takih nas je bilo še vsaj nekaj. V isti misli smo se združili vsi, ki se ne zadovoljimo le s tistim, kar je trenutno pred nosom. V sosednji postelji spi vojak kolega, Srb iz Knjaževca. Tudi on pravkar piše pismo ženi. Pišem v postelji, predavanja se še vedno niso začela, menda se bojo jutri. Pred minuto mi je rekel:

»Ne smijem joj sve ispričati, poludjela bi sirotica jadna.«

Seveda je tudi njegova pripomba pretirana, ob njej lahko presodiš, da nisem edini pri pretiravanju.

Tako zelo sem poln novih vtisov, da jih menda že zaradi tega ne morem kolikor toliko pametno presoditi. Ljubljanska kolega pravita, da se jima dogaja podobno, koš je tako zvrhano poln, da ne zmoreš vsega niti dojeti.

Najpametneje bi jo bilo izklopiti, pamet namreč, in jo razbremenjeno ohraniti za kdaj pozneje.

O hrani sprašuješ. Pod vsako kritiko je tole, kar nam nadevajo na krožnike in kar moramo potem še pojesti. Častna beseda, da govorim le resnico. Obupno! Bil sem že dvakrat v delovni brigadi, drugič na avtocesti med Ljubljano in Zagrebom, tam je bila hrana angelska v primeri s tem, kar tu jemo. Riž, krompir, testenine, zamisli si nemogoč in neokusen zvarek iz vsega tega, le še slan in začinjen je kaj vem, s čim, če sploh je. Je nedoločljivo. Obroki se razlikujejo le toliko, da je enkrat malo več riža, drugič krompirja, tretjič pa, saj tako že veš, testenin. Česa drugega vsaj doslej še res nisem imel v ustih. Še enkrat častna beseda. Za zajtrk je le v vodi raztopljen in prevret kruh, to sem prvič videl in jedel tu, v svoji prvi kasarni. Je močno razvpita vojaška »popara«.

Mogoče odidemo kam drugam, take novice krožijo že nekaj ur, upam samo, da ne bo predaleč od Tebe. V tem primeru bom z veseljem jedel vse leto samo riž, krompir in testenine, da bi le bila čim bliže drug pri drugem. Edino, kar z veseljem pojem, je kruh. Najmanj eno kilo ga pojem na dan, če ne več. Pri teh rečeh imam hudičevo voljo. Tlačim vase kot v vrečo, tudi tiste dobrote, ki sem Ti jih pravkar opisal. Silim se kot vrag!

Danes dopoldne sem končno le dobil nekoliko boljšo uniformo. Imam občutek, da je bilo oficirje sram, ko so si nas ogledovali pri jutranjem zboru. Tudi čevlje imam fine, najraje bi fine napisal že spet pod narekovajema, pa naj ostane tako, kot se mi je zapisalo, v njih bom lahko hodil tudi po dežju, kar ni mala stvar.

V sobi pa imamo danes že pograde, zdaj nas je v njej petdeset novincev.

V kasarni se nas je zbralo že sto osemdeset zdravnikov, v šali smo ji dali ime Druga sanitetna oficirska šola Jugoslavije. Zdaj že skoraj zagotovo tudi vemo, da ne ostanemo v tej domači podoficirski sanitetni

šoli, ki je res v enem delu te kasarne, bilo bi vsaj rahlo ponižujoče za zdravnike. Tudi vojaki bi naj bili ljudje s kancem ponosa. Tu bi naj bil, po pravkar že zastarelih obvestilih, »Kurs za trupne ljekare«. V vojski so umetniki za izmišljanje novih, trenutnim razmeram prirejenih, nazivov. Ob povedanem lahko sama presodiš o vojaški pameti, računali so s petdeset ljudmi, zdaj pa nas je tu že sto osemdeset, če ni med tem, ko pišem, prišel še kateri. Si lahko predstavljaš, kak cirkus je nastal zaradi tega? Riž, krompir in testenine so naenkrat skoraj popolnoma razumljiv vremenski pojav, nevihtni pač, še najbolj podoben neurju.

Pred nekaj trenutki mi je prišlo na uho, da nas bojo kar vse razhajkali, na tri skupine, kot so bili v gozdovih kdaj razhajkani partizani. Ene naj bi poslali v Beograd, druge v Ljubljano, ostale pa v Novi Sad. V vseh teh krajih so sanitetni armadni centri.

Tu z nami preprosto ne vejo kaj početi, z nami imajo samó ljubo zgago, mogoče še hujšo kot mi z njimi. Nimajo primernih ljudi, predavateljev, ki bi nam lahko povedali kaj novega k tistemu, kar že sami vemo najbrž bolje od tistih, ki bi jih mogoče v zadnjem hipu uspeli zbobnati v to kasarno.

Skrbi me, da me bojo še res pregnali kam daleč od Tebe, da me le predaleč ne bi. Boš res poskusila priti k vratom kasarne? Bil bi noro srečen. Veš, da še nekaj časa, do tiste zapovedane zaprisege, ne smem in ne morem iz kasarne, bilo bi Te prelepo videti vsaj skozi tisto kovinsko rešetko »kapije«. To niso vrata, čeprav so v Sloveniji. To komaj lahko razumem, ne, tega ne razumem.

Napisala si, da je bila mama na porodu in da sta na svet privekala dvojčka Darko in Branko. Upam, da bosta ta dva preživljala vojaščino po bolj človeško krojeni meri. Stvari se v svetu le spreminjajo na bolje, vsaj upam, da se ne motim.

Dopoldne sem v nekem trenutku sameval in postopal po »krugu kasarne«. Mimogrede, ne razumem, kako je lahko pravokotnik krog, pa bo že treba. Z mislimi sem bil spet pri Tebi, dežurni oficir je s priprtim očesom to izvedensko in mimogrede ugotovil: «Ajde, vojniče, trebam te!« Poslušno sem mu sledil. Vstopila sva v eno od vzdolžnih in visokih zgradb, ki so delale iz vojaškega kroga zgleden pravokotnik in se po stopnicah, po nekaj nadstropjih, povzpela na podstrešje: »Uzmi ovu kofu i zamnom!« Pot naju je vodila po stopnicah navzdol, diagonalno na nasprotni konec kasarne, vstopila sva skozi vrata nasprotne stavbe in se še enkrat povzpela na podstrešje: «Metni kofu ovdje i možeš biti slobodan!«

Saj si rekla, naj Ti pišem o vsem, prav o vsem, da boš imela občutek, da si z menoj! Vidiš, da Te rad ubogam, tako sem tudi jaz ob Tebi in mi je vsaj zdaj lepo. Kanta, še brez pokrova, pa res ni bila pretežka, bila je prazna!

Tudi jaz sem bil še uro po dogodku izpraznjen, da bi zaradi bolečega vakuuma v sebi lahko implodiral, saj se menda tako reče eksploziji navznoter, vase.

Vroče Te poljubljam, Tvoj Rok

000

Predraga Dora,

sem že v Ljubljani, naši ljubljeni, moji danes pa ne preveč. Govorice so se izkazale za točne. Poln sem novih vtisov, novih izkušenj in preizkušenj, predvsem pa utrujen od nočnega potovanja, še bolj pa od čedalje hujše duševne stiske.

Gospa Grandučeva Ti bo sporočila, Ti povedala, kako mi je bilo, ko sem dokončno zvedel, da sem res »prekomandovan«, poslan drugam, tam le odvečna številka. Prijazno mi je pomagala, da sem lahko govoril s tov. Jermanom, saj se spomniš, z mariborskim kapetanom, dobrim znancem Tvojih domačih. Nič ni mogel ukreniti, ni mi mogel pomagati. Odločitev je bila dokončna, nespremenljiva.

Vsi, ki smo se očitno pomotoma zbrali v prejšnji kasarni, smo se v včerajšnjem poznem popoldnevu poravnali v četverored. Dežurni oficir nas je začel izklicevati po priimkih in imenih, po nekaj desetih minutah smo oblikovali tri še vedno izdatno velike skupine. Do tod je bilo še vse zavito v skrivnost in pričakovanje nečesa skoraj usodnega, v vrstah smo stali neumni in nevedni telički. Z občudovanjem in prikritim strahom smo opazovali oficirje, ki so bili očitno polni znanja in vednosti, o kateri se nam ni niti sanjalo. Kako hitro si lahko pameten, če veš stvari, ki jih drugi ne vedo, bi jih pa radi čim prej zvedeli. Z lahkoto si zvišuješ obseg pameti, če premeteno podaljšuješ čas, ko boš na koncu pa le moral povedati, čému je vse to dogajanje namenjeno. Zvito, ni kaj, pa hudo poceni, po moje prepoceni! Končno je le padla odločitev, Beograd, Ljubljana in Novi Sad, usklajeno z govoricami. Govorice so včasih le natančne.

Zdaj že veš, da sem nemočno stal v drugi skupini. Po večerji sem imel že spet v rokah lesen zaboj, v katerem je bilo vse moje bogastvo, brivski pribor, milo, zobna ščetka z zobno pasto in brisači, ki si mi ju Ti prigoljufala v zaboj; vedela sva, da sta bili prepovedani, rekla si: "Zaradi teh te že ne bojo preganjali, mehki in lepi sta, spominjali te bosta name; v zaboju so bili še *Večni Zeus*, *Pesmi štirih* in drobna knjižica Minattijevih mojstrskih pesmi.

Oskrbeli so nas še s »šinjeli«, ponoči je zunaj že kar hladno. Ta vojaški plašč mi je že spet pokvaril vse veselje, ki ga imam z nekoliko boljšo uniformo spred nekaj dni; na njem je, ob vsej drugi revi, velik, že na daleč opazen, madež. Njegov prejšnji lastnik je bil šofer kakega vojaškega vozila, madež je zagotovo

naftnega porekla in od še kake druge priročne, raje pritlehne umazanije. Šoferji pogosto ležijo na makadamskem cestišču pod tovornjaki.

S svojo akademsko izobrazbo tu že ne bom nikogar očaral. Tudi kapo imam še vedno tisto, ki mi je prvi dan pokrila balin, tudi luknja je še vedno vztrajno in prijazno na svojem mestu, skrbi za sveži zrak, pomaga mi preganjati pogoste glavobole. Tudi če bi znal, je ne bi hotel zašiti, nekaj malega civilnega ponosa še vedno hranim. Nalašč naj bo tam, kjer je.

V Ljubljano smo potovali z nočnim vlakom, podnevi si nas niso upali razkazovati, preveč smo bili podobni poraženi vojski. Nekaj Ti zdaj moram priznati: že na postaji in potem v kupeju smo se poraženi soborci pošteno napili, na postaji smo pokupili nekaj steklenic žganih pijač, v moji je bila dalmatinska travarica. Dobro veš, da sem daleč od kakega kronika, napil sem se preprosto iz potrebe. Še včeraj tega ne bi razumel, moral sem se pridružiti skupini, ne samo iz solidarnosti, moral sem to narediti, ker bi sicer znorel. Le v alkoholni omami sem vse še nekako znosno prestal, nekaj kratkih uric sem potem prespal na hodniku vagona na svojem vojaškem zaboju. Glava mi je visela z enega roba »sanduka«, nogi sta iskali oporo na tleh, na njegovem drugem koncu. Ni bilo udobno, tega ne bi mogel trditi, za precej opitega fanta pa kar primerno ležišče.

Oficirji v tej kasarni, ki je mimogrede povedano nekaj povsem drugega kot ona prejšnja, nam ne pustijo zajeti sape. Tu gospodari jeklena disciplina, jeklena v skoraj dobesednem smislu besede.

Smo v »Kasarni maršala Tita« in tu očitno ne bo šale. To me niti ne skrbi preveč, moj oče je vse življenje govoril, da je trda vojaška disciplina nekaj najlepšega na svetu. Še jaz jo bom vzel kot življenjski izziv, mogoče jo moški res moramo doživeti in jo preizkusiti na lastni koži, danes sem jo med tuširanjem z mrzlo vodo, tople je bilo le za vzorec, izkusil dovolj doživeto. Na dvorišče kasarne smo prikorakali zelo zgodaj, komaj se je začelo daniti. Po tistem krokanju in v umazanih šinjelih smo bili bolj podobni na dvorišče pometenim klošarjem kot spodobnim vojakom. Bili smo tako neugledna vojska, da sem res začutil nekaj sramu podobnega. Tudi Tebi tak ne bi bil všeč, zato mi je tisto tuširanje vsaj nekoliko vrnilo staro samozavest. Zdaj vem, zakaj se mačkoni izogibajo mrzle vode, meni in mojemu mačku je pa na koncu vseeno čudežno dobro dela.

Po kopanju so nas razvrstili vzdolž po hodniku, zaboje smo morali postaviti predse, zaboj in njegov lastnik sta tako nedvoumno kazala medsebojno pripadnost. Še zdaj me spreleti kurja polt po telesu, ko se spomnim dežurnega oficirja, ki je takrat zarjul, drugače tistemu ne morem reči: "Odprite kovčke, da vidimo, kaj imate v njih, vedno odkrijemo prepovedane predmete, domov ste dobili natančno obvestilo, česa ne smete imeti in kaj mora biti v njih."

Videl sem se že v samici, slišal sem že v prejšnji kasarni, kaj pomeni v vojski samica in v njej osamljen vojak. Ko mu en sam kratek trenutek nisem bil v vidnem polju, rjovečemu dežurnemu, sem brisači stlačil pod suknjo in hlače, pri tem početju sem takrat zagotovo dosegel svetovni rekord. Brisači sta zdaj, ko Ti pišem, na varnem pod eno od treh žimnic postelje. Omembe brisač nikakor ne razumi kot očitek, brisači sta najdragocenejša predmeta, ki ju imam pri sebi, za obe sem se že boril kot levinja za mladiča.

Danes je menda sobota, datumi in dnevi so se mi popolnoma pomešali, tu je to pravzaprav čisto vseeno, vsak dan je drugemu enak. Bom v njih izbrskal toliko zanimivosti, da Ti bom pisal tako pogosto, kot bi Ti rad?

Bom, vem, da ne bo pretežko!

Piši mi tudi Ti kar se da pogosto, samo tako bom vse to preživel.

Ko bi vedela, kako hudo Te pogrešam, vedno Tvoj Rok

Jože Felc: ŽIVETI ŽIVLJENJE

Celjska Mohorjeva družba in Psihiatrična bolnišnica Idrija, 2010

To je knjiga izpovedi in spoznanj, refleksije in kritike, izrazil pa jih je človek, ki je imel izjemen vpogled v človekovo notranje življenje oziroma psiho, a tudi v družbeno in politično skupnost Slovencev, deloma Evrope: psihiater in pisatelj. Kdor jo bo vzel v roke, bo izvedel zelo veliko o boleznih in stanju duše v Sloveniji, kakor jo je imel (dušo) priložnost opazovati in proučevati dr. Jože Felc, znameniti psihiater iz Idrije, ki je umrl pred nekaj meseci. A to niso literarne zgodbe, še manj seveda pesmi ali kakšna druga literarna, niti znanstvena zvrst pisanja. Knjiga, ki jo je opremil Jure Jančič, prinaša (verjetno le obsežen) izbor iz Felčevih intervjujev. Ti so nekaj več kot dve zadnji desetletji izhajali po časnikih in revijah in izražajo njegovo dojemanje človekove psihe in dela z umobolnimi, vključno z okoliščinami, ki so-določajo človekovo ravnanje in bivanje, ali z drugo besedo: njegovo duševno zdravje in bolezen. Kot nekdo z izrazitim čutom za skrivnost in krhkost pa tudi zapletenost življenja, in enako človek z izobrazbo, ki mu je odpirala strokovne vpoglede vanj, je v teh pogovorih lahko kompleksno razlagal bralcem fenomen naše biti, kajpada s posebnim ozirom na duševnost. Pri tem to niso filozofske spekulacije, vendar tudi ne poenostavljene misli, ki mu jih je navrgla po eni strani praksa zdravnika in primarija v idrijski umobolnici, na drugi pa intuicija pisatelja: ob povedanem so to izkušnje, ki jih komu lahko omogoči njegova modrost. Sicer niso ravno lahko branje, vendar kljub temu skoraj vsakomur dostopna sporočila, če se jim le posveti zbrano in potrpežljivo. Sprejema jih toliko laže in rade volje, ker Jože Felc z njimi ni v poziciji učitelja, ampak eden tistih, ki mu problem življenja ni nekaj, kar lahko samo neprizadeto opazuje, nasprotno, sam je deležen njegovega bremena in trpljenja. Jezik tega berila, ki mu je spremno besedo napisal Janez Bizjak, je zato zelo prepričljiv in privlačen.

Intervjuje so delali različni izpraševalci za različne zasnove javnih glasil (naj jih nekaj navedem, od zdravnikov do pisateljev in novinarjev): Alojz Ihan, Jože Drinovec, Andro Skaleras, Ciril Zlobec, Božo Rustja, Meta Kušar, Janez Markeš idr.). Zato so besedila različne »gostote« in miselnega zajema: enim gre bolj za Felčev oris določenih zadev v zvezi s psihiatrijo in idrijsko (in kakšno drugo) umobolnico – teksti so izšli v strokovnih revijah ali zahtevnejših publikacijah/časnikih –, drugim za splošne informacije o zdravnikovem vsakdanjiku in boleznih v bolnišnici in njihovih pojavnih oblikah – natisi v publikacijah »lažjega« žanra; eni so torej strokovno poglobljeni in pri psihiatru in pisatelju iščejo odgovore na vprašanja, ki jih zastavlja stroka od splošne medicine do psihiatrije, drugi o »zdravju« družbe in slovenskih posebnostih, človekovi duhovnosti, vrednotah … zgodovinskih osebnostih s področja zdravstva in kulture; neredki so ga vpraševali o njegovem pisateljstvu, v zvezi s čimer ni odveč spomniti na dejstvo, da je bil Jože Felc glavni urednik pomembne idrijske revije *Kaplje,* ki jo je oblast po šestih letih izhajanja zaradi kritičnega pisanja leta 1972 ukinila.

Kot celota so njegovi odgovori dvoje: predstavljajo pričevanje o stanju psihiatrije oz. duševnih bolezni pri nas, obenem pa so tudi izjemna analiza »stanja duha« na Slovenskem, kakršno srečamo pri redko katerem našem ustvarjalcu. V njih se Jože Felc razkriva kot eden najpomembnejših kritičnih intelektualcev svojega časa, kakršnega posamezna njegova npr. literarna knjiga ni mogla predstaviti – saj najbrž šele to delo posreduje v zgoščeni obliki osrednje prvine njegove misli. Z njim bo pokojni psihiater in pisatelj v prenesenem pomenu še naprej »zdravil«, zdaj kajpada svoje bralce, seveda na drugi, višji ravni, na kateri iščemo oporo za kreativen, smiseln vsakdanjik.

Intervjujem (obsegajo okoli 400 strani) je dodanih nekaj odlomkov iz Felčevih literarnih del (okoli 100 strani), ki dajejo slutiti njegovo literarno potenco (v javnosti doslej prenizko ovrednoteno), kot epilog pa je tu še razmišljanje dr. Marka Pišljarja o Jožetu Felcu, zdravniku in literatu. Album fotografij na koncu več kot 500 strani obsegajoče knjige zaključuje portret tega, kot se nam je sicer zdelo – zaradi pogostnih objav v javnih glasilih – kar znanega »kritičnega ocenjevalca aktualnega družbenega življenja, občutljivega poznavalca sodobnega trenutka ter slovenske duše« (Pišljar), toda v resnici šele s to knjigo zares odkritega misleca in zdravnika.

Jože Horvat

Štefan Kališnik: RECITE MI ERNA

Celjska Mohorjeva družba, 2010

To je druga knjiga Štefana Kališnika (1929-2004), ki je izšla po njegovi smrti. Prva je bila izbor iz njegovih kratkih zgodb in črtic, v katerih se je izkazal kot senzibilen in natančen opazovalec življenja, iz katerega je izhajal, a tudi kot vešč in prepričljiv oblikovalec organizmov svojih pripovedi. Hvalevredno je, da je ta izbor zdaj že tri/štiri leta dostopen bralcem in tistim, ki imajo radi kratke pripovedi in iščejo (četudi najmanjšo) oporo za svoj – recimo tako –, uk pisanja pri vsakomur, ki premore takšno ali drugačno izvirno literarno potezo. Škoda je le, da izbor ni izšel za živa – morda bi Kališnika spodbujal k vztrajnejšemu izražanju njegove literarne nadarjenosti.

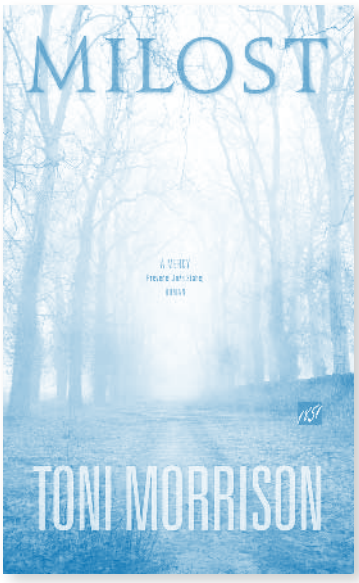
Drugače je z novo knjigo – a saj gre tudi za drugačno delo: če se je avtor v prvi potrdil kot skrajno zadržan in »občasen« pisec, se je v drugi razkril kot neugnan iskalec odgovorov na aktualna družbena, nacionalna, kulturna … vprašanja, ki pa so v večini primerov bila tudi njegova, saj so ga vznemirjala v jedru njegove biti: če ne bi bilo tako, se jim ne bi bil posvečal tako rekoč ves čas svoje dolgoletne službe. Njegovi zares številni intervjuji (v tej knjigi jih je objavljenih vsega dvanajst, vseh pa jih je okoli petsto, kot pravi sam), dalje reportaže, članki, komentarji itd. – kar vse je večidel objavljal v *Naših razgledih*, prej pa v *Delu* – vsi ti teksti so videti kot izredna intelektualna skladovnica novinarskih raziskav in pričevanj o javnem življenju na Slovenskem od leta 1964. Takrat je Štefan Kališnik z *Dela* prišel k omenjenemu štirinajstdnevniku in ostal do upokojitve (1992), pred katero pa mu ni bilo dano, da bi svojo kariero zaključil kot odgovorni urednik svojega časnika: »modri« kadroviki nad njim mu niso zaupali … Knjiga razodeva Štefana Kališnika kot novinarja/publicista, ki premore dovolj intelektualne sposobnosti in znanja, s katerima presoja ravnanje odgovornih oseb-nosti za slovensko usodo; saj kot javni delavec čuti soodgovornost zanjo tudi on sam in mu ni vseeno, kako v tej usodi živijo občani in skupnost in kako delujejo, učinkujejo, se (ne) uresničujejo … ideje, po katerih naj tečejo poti posameznika in naroda. Pri intervjujih in večini drugih zvrsti v tej knjigi je zato vsestransko zvedav in temeljit, z vprašanji polne moralne in osebnostne teže ter avtonomne drže pri presoji dogodkov na domala vseh področjih javnega življenja, od politike, družbenih dejavnosti do kulture itn.

To je tudi že tematski lok besedil v tej knjigi ... Obsegajo strog izbor njegovih intervjujev in (v drugem razdelku) izbor člankov, reportaž ... Izbor tako prvih kot drugih je reprezentativen: ko govorimo o obeh, govorimo o Štefanu Kališniku kot izvrstnem intervjuvistu ali reporterju in komentatorju. To ne pomeni, da so si spisi v njegovem celotnem delu enakovredni, toda tudi na splošno je njihova raven visoka, nad povprečjem, ves izbor pa je z izzivalnimi obdelavami različnih tem nad njim: intervju s kmetico Erno Meško iz leta 1976, angažirana odpiranja zapostavljenih zadev (slovenščina v javnosti) duhoviti, ironični opisi razmer, ki bi sodile na »smetišče zgodovine« (dogajanje ob proslavi koroškega plebiscita) itd., itd. V teh spisih se Štefan Kališnik kaže kot svoboden, neodvisen publicist, v svoji generaciji po kvaliteti dela v njenem najvišjem razredu, novinar, ki je do sogovornika vedno spoštljiv, bralcu pa želi nazorno, kar analitično predstaviti bodisi človeka ali problem v družbi. Proti koncu službe ga je vedno bolj zanimalo, kako bo nova oblast zagotavljala svobodo posameznika in naroda, a tudi ekonomsko vzdržnost mlade države – morda pod vtisom bojazni, da ne bo zmožna zavarovati doseženega.

Knjigi te vrste je mogoče v današnji javnosti pripisati vsaj dvojen pomen: 1., prinaša eno izmed resničnih podob časa, 2., vedno bolj številnemu in važnemu novinarskemu cehu posreduje primer profesionalnega pisanja, s katerim se ne išče senzacij in cenene avtopromocije, temveč nepotvorjeno stanje stvari (o Štefanu Kališniku kot človeku in novinarju na koncu instruktivno piše Andrej Arko; na začetku ga kot zadržanega, za delo izjemno zavzetega predstavlja v posebnem intervjuju njegov kolega Niko Lapajne).

To knjigo velja priporočati zlati časnikarskemu delu bralstva. Pri čemer se ne morem ubraniti misli, da bi skrb za prezentacijo del najboljših peres morala v celoti prevzeti slovenska takoimenovana novinarska stroka: posthumno izdajati izbore najvidnejših novinarjev; danes mnogi mladi pišejo (ali govorijo), kot da so prvi v svojem poklicu, ne da bi se zavedali, da so že sto let pred njimi bile »špice«, od katerih se niso nič naučili. V bistvu novinar, ki ne pozna – pogosto niti noče spoznati –, svojih predhodnikov, ni novinar, kvečjemu karierist ali koristoljubnež. Upajmo, da izid Kališnikove knjige (366 str.), katere izbor je pripravil France Pibernik, v tem smislu ne bo povsem zaman.

Jože Horvat

Toni Morrison: MILOST

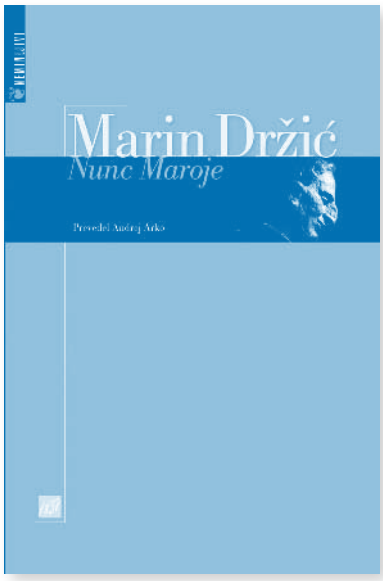
Prevedel Jože Stabej. Celjska Mohorjeva družba, 2010

Toni Morrison je v nam znanem delu svojega opusa usmerjena na popisovanje medrasnih odnosov, pretežno iz ženske perspektive, pa tudi iz zgodovinske razdalje, ki omogoča bolj jasno detektirati izvorno zlo, sužnjelastništvo, v času nastajanja Združenih držav kot nekaj, kar generira še sodobne družbene antagonizme. S tem je pisateljica tudi glasna, izpostavljena in odločna zagovornica odprave vseh razlik, tudi prikritih, kar se nam zdi morda bolj samoumevno kot delu njenih ameriških rojakov, ki so na Jugu še v drugi polovici XX. stoletja izvajali rasno segregacijo. Šele gibanje Martina Luthra Kinga, tožbe proti posameznim zveznim državam in prekoračitve represivnih organov proti radikalnim organizacijam, proti Črnim panterjem in Malcolmu X, so vzpostavili začasno ravnovesje in stanje normalizirali vse do danes, ko imajo ZDA temnopoltega predsednika države. Njegova politična zagovornica in podpornica je tudi Morrisonova, ki je s svojimi deli in še bolj z nastopi v popularnih pogovornih oddajah kot vidna predstavnica etnične manjšine dolga leta pripravljala teren za takšen preobrat, s tem pa postala glavna politična in pisateljska usmeritev.

Milost je zgodba o štirih ženskah v državi Maryland na vzhodni ameriški obali konec XVII. stoletja; o beli hišni gospodarici, ki so jo starši zaradi neposlušnosti poslali iz Evrope ženinu po oglasu in se tako ognili plačilu dote, vendar je ta presenetljivo dostojen in prijazen, morda le nekoliko pridobitniški in častihlepen. Zaradi naporov namreč med gradnjo po nepotrebnem velike hiše zaradi izčrpanosti in črnih koz umre. Takrat se začne razpad sistema; tu sta dekleti, ki ju je pripeljal domov s svojih trgovskih poti in sta noseči s svobodnjaškim kovačem, tretja je malce zadrgnjena naddelavka. Tako se sama postavi v hiši in z mešanico odpora in ljubezni po najboljših močeh ureja posestvo, otroci umirajo in so potem sumničave druga na drugo, najemni delavci postajajo vse bolj predrzni in podobno. Pred preverljivo zgodovinsko kuliso se odigrava drama žensk v svetu, ki je izrazito patriarhalen in izkoriščevalski, ne samo proti temnopoltim, ampak tudi v razmerju moških in oblasti do žensk. V ozadju, in za to je vzhodna obala konec XVII. stoletja še posebej primerna, slutimo tudi medverske napetosti, skrajna verska gibanja in protestantske ločine; koloniji Maryland in Virginijo so si lastili protestantski in katoliški suvereni, za ozemlja se je bila bitka, obe strani sta imeli svoje agente, guvernerje. O tem natančno govori že roman ameriškega metafikcionista oziroma postmodernista Johna Bartha *Trgovec s tobakom*, ki parodira žanr heroičnega pionirskega osvajanja kolonij in se osredotoča na pomanjkanje higiene; regijo opisuje kot kazensko kolonijo, v kateri odpadajo vse moralne norme in kjer je zakon in njegovo tolmačenje nekaj raztegljivega in pragmatičnega.

Vendar se Morrisonova svoje zgodbe loti drugače, ne več z distanco, temveč s kar največjo vpletenostjo. Svoje junakinje in njihov položaj namreč opisuje od znotraj, skozi poglavja, ki so spisana v paradni modernistični tehniki, v notranjem monologu. Vsako poglavje ima svojega pripovedovalca, samo dogajanje in zunanje akcije so precejene skozi sito zavesti. To sito seveda filtrira glede na svoje pretekle izkušnje in domet razumevanja, in tako so nekatera poglavja bolj urejena, sklenjena, druga so zmaknjena v dikciji, pa še popačena zaradi mladosti pripovedovalk, zaradi njihove specifične usmerjenosti v eno vrsto dogodkov. Roman *Milost*, kakor nam ga pripoveduje Morrisonova, je tako tudi poskus rekonstrukcije zavesti časa, o katerem in iz katerega pripoveduje, torej iz pionirskih časov kolonizacije Amerike. V ospredju so obarvane in sužnje, brez svobode in skoraj brez življenjske perspektive, razen v ozki skupnosti, skoraj komuni. Že njihovo preživetje je milost, se glasi poudarek. S tem se Morrisonova uvršča med pisateljice s stališčem, etničnim in etičnim angažmajem ter jasno profiliranim slogom, čeprav je seveda res, da v marsičem korespondira z neko prejšnjo pripovedno generacijo, recimo z Williamom Faulknerjem in udarnim valom ameriškega modernizma, vendar njegovih vrhov spred pol stoletja stilsko in kompozicijsko v *Milosti* ne dosega.

Matej Bogataj

Marin Držić: NUNC MAROJE

Celjska Mohorjeva družba, zbirka Neminljivi, prevod Andrej Arko

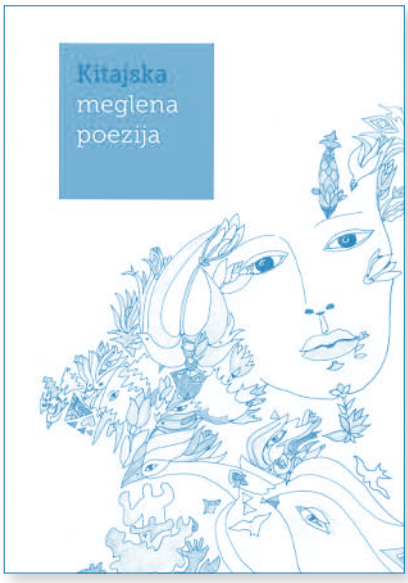
Dubrovčan Marin Držić je eden najbolj uprizarjanih hrvaških dramatikov. Njegove komedije, pastoralne igre in tragedija – so nastala v enem desetletju, med letoma 1548 in 1559. Kot zanimivost omenimo, da je bilo hrvaško renesančno gledališče, tako kot večina drugih v tem obdobju, moško – igralci so bili večinoma mladeniči meščanskega stanu, najverjetneje med šestnajstim in dvajsetim letom. Držićevo najbolj znano komedijo *Nunc Maroje*, nastalo leta 1551, je uprizorila Družina Pomet (ime je dobila po liku iz komedije *Pomet*, *Nunc Maroje* je njeno nadaljevanje).

Naj na kratko orišem izhodišče za dramsko dogajanje, to je njegovo predzgodbo: nunc je sinu Maru dal pet tisoč dukatov, s katerimi naj bi ta odpotoval v Ancono in Firence, nakupil sukno, ga v Sofiji preprodal in tako zaslužil, oče pa bi potem sina naredil za svojega naslednika. Tri leta pozneje do nunca pripotuje glas, da Maro sploh ne trguje, temveč z očetovim denarjem v Rimu lagodno živi. Nunc s slugom Bokčilom odpotuje v Rim, tam pa se že zapleta ljubezenska zgodba. Tja ločeno pripotujejo tudi preoblečena Marova zaročenka in njegovi prijatelji, slednji v iskanju zabave. Držić tako na prizorišče spretno pripelje dovolj akterjev z različnimi interesi, da lahko mirno pričakujemo kup zmede, spletk, ukan, zamenjav in zmešnjav, kar zagotavlja živahno komedijsko dogajanje. Razplet in pomiritev umanjkata, saj je konec žal izgubljen – danes najznamenitejše Držićevo besedilo se je namreč ohranilo v enem samem prepisu; prvič so ga natisnili šele leta 1866. Kot je v spremnem besedilu opozoril Gašper Troha, je delo leta 1938 v Hrvaškem narodnem gledališču režiral Marko Fotez, besedilo pa je prav zaradi manjkajočega konca tudi priredil. Fotezovi priredbi so sledile vse slovenske uprizoritve, z izjemo tiste leta 1996 v Slovenskem ljudskem gledališču Celje – in na pobudo slednjega je nastal tudi pričujoči prevod.

Kot v svojem kratkem besedilu *Prevod in gledališčenje Nunca Maroja* ugotavlja Andrej Arko, 500 let ni »ravno preprosto premostljiva jezikovna razdalja«. Umetniško vodstvo gledališča je želelo prevod celotnega dela, in sicer v knjižnem jeziku. Kot pojasnjuje prevajalec, je v izvirniku nekaj dialogov v »pogovorni italijanščini renesančnega Dubrovnika ter v nekakšni njeni različici, pomešani z nemškimi stilemi in popačenkami«. Ker se ti deli razlikujejo od preostalega besedila, je bilo treba za podoben učinek poskrbeti tudi v slovenščini. Prevajalec tega predvsem zaradi časovne oddaljenosti zahtevnega besedila se je tako znašel pred resnično težavno nalogo; časovna ustreznica, »trubarščina«, zaradi zahteve gledališča ni prišla v poštev, za siceršnje plastenje jezika pa se je odločil za primorsko (kraško) in štajersko (celjsko) narečje. Odločitev za dve narečji je legitimna in ustrezna, tudi zato, ker gre za dramsko besedilo, namenjeno torej uprizoritvi. »Trubarščina« bi poudarila časovno oddaljenost, medtem ko knjižni jezik in narečji besedilo zasidrata v današnji čas ter ga tako v določeni meri aktualizirata. Med branjem lahko občudujemo natančen zapis narečnega besedila, čeprav je branje nekoliko težje, predvidevamo pa lahko, da bo pristna narečna govorica z odra zvenela prepričljivo. Zanimivo je, da se zdrznemo, ko narečnim besedam v repliki sledi »z mano govoriš toskansko« – paradoksalno namreč prevodno literaturo v knjižnem jeziku ob takih primerih mirno beremo naprej, besedilo se le trdneje geografsko umesti, v tem primeru pa narečje dramskega akterja geografsko zasidra v prav določen del Slovenije, zato med narečjem in referenco zazeva razkorak.

Dramska besedila so namenjena zlasti uprizarjanju, zato natisnjena nimajo toliko bralcev kot zvrsti, ki so namenjene branju, saj zahtevajo nekakšno sprotno »uprizarjanje v glavi« med branjem. *Nunc Maroje* je barvit, polnokrven in komedijski, vendar je takšno sprotno uprizarjanje zaradi njegove specifičnosti nekoliko težje. *Seveda* pogrešamo tudi konec. Pred nami je torej integralni prevod besedila, ki pa bo trdno in vabljivo izhodišče za še kako uprizoritev.

Katja Klopčič

Več piscev: KITAJSKA MEGLENA POEZIJA

Izbrala, uredila, spremno besedo napisala Špela Oberstar, prevedle Špela Oberstar, Helena Matoh, Katja Kolšek, Andrej Stopar. Center za slovensko književnost (Aleph, 140), 2010.

Kadar nanese beseda na kitajsko književnost, se lahko utrne spomin na filozofa in poeta Konfucija, na pesnika Li Tai Poja, morebiti še na antologijo klasičnih pesmi *Ši–king*; vse seže precej več kot 1000 let nazaj, kaj več pa nas ne dosežejo ne prevodi ne spomin. Če smo zdaj dobili *Kitajsko megleno poezijo* v slovenski antologiji, vzbuja noviteta več kot mikavno radovednost.

Pesniki meglene poezije so ustvarjali v času ostarelega Maa Zedonga in po njegovi smrti. Tudi nepoučenemu bralcu tega pesništva je jasno, da gre za začetke in nadaljevanje prelomnega obdobja. Z megleno poezijo je Kitajska doživljala bolj ali manj vidno prelom s politično zasidranim enoumjem z nadzorom tudi na področje širše umetnosti. Pojav ilegalne literature je v takih razmerah razumljivo dejanje, ne brez tveganja. Obstajale so različne vsebine. Posebnega pomena je bila revija Danes, sprva zasnovana ilegalno, izhajala je med letoma 1973 in 1980, tega leta je bila ukinjena. Prednost je imela prav poezija, ob drugi literaturi, sodelavci različne narave so imeli skupno opozicijsko zavest do kulturne revolucije, razvili so ideje humanizma, se zavzemali za osebno zavest in svobodo. Eni so skušali povrniti izgubljene ideale, drugi so izpovedovali notranja doživetja in odtujenost do sebe in drugih.

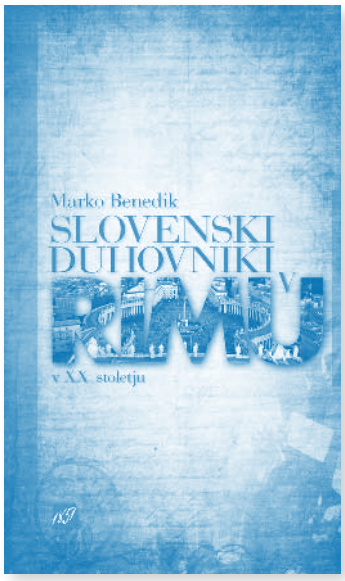
Naziv »meglena poezija« izvira iz Čang Mingovega članka, ko je ob vprašanju razumljivosti in nerazumljivosti pesništva uporabil oznako »megleno«, zadevala pa je zlasti sodelavce revije Danes. Seveda so okoli leta 1980 obstajale debate, neenotni pogledi na megleno poezijo, vendar je pretehtalo mišljenje nove estetike. Značilen primer je Bei Dao (r. 1949). Sprva se je navdušeno pridružil Rdečim gardistom in idejam Maa Zedonga do začetka kulturne revolucije, nato je podvomil v enoobrazno ideologijo in je moral na prevzgojo, ko je kot delavec delal 11 let. Z Mang Kejem sta udejanjila revijo Danes, po ilegalnem natisu je dve leti izhajala legalno (1978-1980). Čisto drugačne poetološke narave je pesnica Šu Ting (r. 1952), vodilna med vrstnicami, nežna liričarka z novoromantičnim nadihom. Že ta dva izmed mnogih primerov »meglene poezije" ponazarjata različnost pesmi posameznikov, z različnim individualnim profilom. Samozavedanje je izhodišče pri večini pesnikov meglene poezije, ki pa se bistveno razlikuje od tedanjega modernega zahodnega pesništva.

Meglena poezija se razodeva nekako tako, da so realizmu dodali prerojeno miselnost in umetniški stil, od neposrednega – tudi narave! – so se nagibali k zabrisanim, meglenim prvinam, kjer je posameznik v središču vsega. Nejasno, zavito pisanje je bilo hote zabrisano, a tako so morali pisati, da jim niso bili kos uradni krogi.

V slovenski antologiji *Kitajska meglena poezija* je izbranih 15 pesnikov in pesnic. Med sabo so različni, osebnostno profilirani, s povzdigovanim individualizmom, v prepletu zunanjega in notranjega sveta; že prosti verz kaže odmik od klasične kitajske pesmi, nekateri radi uporabljajo simbolne prvine. Seveda je predstavnikov meglene poezije precej več, kot jih navaja antologija, a odbrani so značilni primeri po dosežku in tematiki.

Skica o antologiji *Kitajska meglena poezija* lahko le nakaže osredja tedanjega prelomnega pesništva. Verjeti in zaupati moramo, da je urednica s prevajalkami in prevajalcem odbrala značilne pesmi, tako za skupino, kot za posameznike. O prevodu ni mogoče izreči besede, mestoma pa ostane vtis, da naletimo zgolj na prevod in manj na poetološko besedo in ritem. Vsekakor pa smo lahko veseli, da smo z antologijo prevodov dobili vpogled v takratno značilno pesništvo. Antologijo je preprosto treba vzeti v roke in se z zaupanjem prepustiti pesmim. Nepogrešljiva je spremna beseda Špele Oberstar, ki kljub kratkosti o avtorjih in o megleni poeziji poda bistveno. Za opremo antologije je poskrbela Maja Dokler. Noviteta je ena tistih knjig, ki jo z odkrivanjem nepoznanega sprejmemo kot dragoceno predstavitev.

Igor Gedrih

Marko Benedik: SLOVENSKI DUHOVNIKI V RIMU V XX. STOLETJU

Celjska Mohorjeva družba, 2010

Vsebino knjige *Slovenski duhovniki v Rimu v XX. stoletju* je avtor dr. Marko Benedik razdelil na pet delov: Slovenski duhovniki v Rimu do konca druge svetovne vojne, Skrb za Slovence v Rimu, Slovenska oddaja na Radiu Vatikan, Slovenski duhovniki – profesorji na rimskih papeških univerzah in Delovanje v kongregacijah in drugih rimskih ustanovah. S to razporeditvijo je dr. Marko Benedik sistematično, pretežno kronološko in z nekaterimi poudarki pregledal navzočnost slovenskih duhovnikov v Rimu, delno pa tudi slovenskih sester in Slovencev na splošno. Delo je solidna izhodiščna informacija za nadaljnje raziskovanje, le redko pa se poglobi v konkretne probleme ali v širšo idejno, kulturno ali politično interpretacijo.

Dr. Marko Benedik pravilno ugotavlja osrednjo vlogo jezuita p. Antona Prešerna med slovenskimi duhovniki v Rimu, pa tudi pomembnost Virgila Ščeka in nekaterih drugih cerkvenih dostojanstvenikov; prav tako ustrezno navaja neuspešen obisk škofa Rožmana pri papežu po drugi svetovni vojni, nikakor pa ne osvetljuje dovolj nekaterih ključnih vprašanj, povezanih z duhovniki v Vatikanu in s slovenskimi razmerami – bodisi s škofom dr. Rožmanom, s Socialnim odborom po drugi svetovni vojni in publikacijo *Družabna pravda*, s hišo na Via dei Colli 8 in sosednjo hišo slovenskih šolskih sester. Res je, da redovnice niso duhovniki, a opisana vloga vrhovne predstojnice šolskih sester matere Terezije Hanželič se zdi vendarle prešibka, nekatere redovnice pa niso niti omenjene – na primer Marija Rafaela Vurnik, Leonija Ašič in druge. O dr. Ivanu Ahčinu piše, da je »od prvega aprila 1942 vsako jutro redno maševal pri sestrah«, ne zvemo pa, da je vzdrževal zveze z londonsko vlado. Zato tudi ni mogoče pričakovati odgovorov na vprašanja, s kakšnimi naročili je bil v Rimu, kaj je dosegel ipd. To je samo primer, kako se avtor odmakne od širokega konteksta in govori samo o duhovnih vajah, profesurah in naslovih. Podobno šibko so obdelana vprašanja Protokola, Slovenika in navzočnosti predstavnikov slovenske in jugoslovanske oblasti po drugi svetovni vojni. Poglavje Spremljanje oddaj Radia Vatikan s strani ambasade SFRJ pri Svetem sedežu je napisano nekritično. Škoda je, da v knjigi sploh ni bibliografije, polemiziranje pa je nekritično, skoraj naivno.

Benedikova tema je navzočnost slovenskih duhovnikov v Rimu, zato je logično, da skoraj ne omenja laikov – politikov ali kulturnikov. A ker se v monografskem delu ukvarja tudi s pikniki, s statutom Radia Vatikan in nekaterimi manj pomembnimi podrobnostmi, bi kak bralec upravičeno pričakoval tudi bogat prikaz pogledov posameznikov ali ustanov na cerkveno, vatikansko, svetovno, jugoslovansko ali slovensko stvarnost. Dr. Marko Benedik razmeroma solidno obravnava p. Karla Vladimirja Truhlarja, Franceta Dolinarja, a predvsem na anekdotični in ne na nazorski ravni. P. Truhlar in Rafko Vodeb sta z objavo *Razgovora pod Kvirinalom* omenjena v emigracijskem konfliktu v šestdesetih letih prejšnjega stoletja, vendar zapisano v knjigi ne daje stvarnih razlag. Mogoče se je spraševati, zakaj nekateri duhovniki niso navedeni. Nemara zato, ker niso bili predavatelji na univerzah ali inštitutih v Vatikanu: na primer Pavle Krajnik, ki je pozneje deloval v ZDA, leta 1950 pel novo mašo v Rimu, tam študiral in doktoriral in nekaj let tudi živel; ali nekdanji jezuit Silvin Eiletz, voditelj stražarjev dr. Lambert Ehrlich, Vilko Fajdiga, Alfonz Čuk in drugi.

Dr. Marko Benedik skuša biti faktografski, a se dosledno izogiba vzporejanju različnih pogledov, zato je njegovo obravnavanje pretežno enosmerno in konformistično. Knjiga, ki obsega 375 strani in v kateri najdemo tudi povzetek v angleščini, slikovne priloge in imensko kazalo, pa je kljub vsemu dobro izhodišče za splošen vpogled v bivanje in dejavnost slovenskih duhovnikov v Rimu v XX. stoletju. Spremno besedo ji je napisal dr. Bogdan Kolar.

Andrej Rot

Franc Jeza: ZAKASNELA POMLAD

Občina Hajdina, 2010

Franc Jeza (1916 – 1984) je znan kot aktivni borec za samostojno slovensko državo (na primer: razmnoževal je letake in jih v Italiji sam zatikal na jugoslovanske avtomobile). Leta 1947 je prebežal iz Ljubljane v Trst, kjer je do konca življenja izvrševal časnikarsko tlako pri Novem listu, Katoliškem glasu v Gorici in na Radiu. Nemara ga je vabil v Trst in mu pomagal nekoliko starejši somišljenik in rojak dr. Metod Turnšek (oba sta bila iz okolice Ptuja), ki je v Trstu poučeval na slovenski šoli in pisateljeval. Jezov dober prijatelj je bil tudi znani kulturni delavec Jože Peterlin.

Zdaj je izšla zanimiva Jezova knjiga, ki je sam ni utegnil sestaviti ali pa bi se mu mogoče zdela nepotrebna, v kateri so zbrane njegove krajše zgodbe, objavljene v časopisu kot podlistki. Kar nekaj jih je božičnih, z dogajanjem na sveti večer. Ena od zgodb je velikonočna, in ta se mi zdi najlepša. Seveda, treba je bilo zadovoljiti bralce, dobrih piscev ni bilo, pa se je poleg splošne publicistike loteval tudi leposlovnega ustvarjanja.

Nekatere zgodbe so iz Ljubljane. V zgodbi *Morilec* piše o študentu ilegalcu. Tudi naslovna zgodba je ljubljanska zgodba in pripoveduje o meščanki, poročeni s ponosnim partizanskim zmagovalcem. Pripoved *Njen otrok* pa je zgodba o osamelem možu. Junak zgodbe *Zlomljena os* je »pripadnik gibanja proti totalitarnemu režimu« in beži pred policijo.

Večina zgodb je iz Trsta. *V begunskem taborišču* je naslov zgodbe o fantu v povezavi s sumljivim zaslužkom z belim blagom. *Dekle na oglas* je pripoved o prebeglem fantu, ki dočaka dekle. Zgodba *Rdeče rože na asfaltu* pripoveduje o petinštiridesetletnem uradniku, ki se zagleda v dvajsetletno frizerko.

V zgodbah je prisoten tudi daljni svet. *Stopinje v snegu*: pripovedovalec v severnoevropskem pristaniškem mestu išče delo na ladji in v krčmi nemški mornar razkrije svojo zgodbo. V pripovedi *Deklica Nagelah* se gradbeni inženir iz tržaške samske družbe, gradbeni inženir, odpravi v svet na Haiti.

Vseh zgodb je 25. V njih je dosti avtobiografskih prvin, a kažejo tudi Jezov oblikovalski literarni polet in odmevajo še danes. Knjiga ne prinaša nobenih bibliografskih podatkov. Toplo spremno besedo o Francu Jezi je napisal hajdinski župan Radoslav Simonič. Odlično literarno oznako o pisatelju je prispevala urednica profesorica Vojka Havlas. Kot je povedala na tiskovni konferenci in lepi literarni prireditvi v Jezov spomin, ki je potekala v Trstu, jo je navdajala želja, da bi današnji dijaški mladini omogočili spodbudno branje in človečno vzgojo. O Francu Jezu so lepo spregovorili Boris Pahor, Drago Legiša, Jakob Emeršič in drugi.

Milan Dolgan

Miha Mazzini: NEMŠKA LOTERIJA

Spremna beseda Jurij Hudolin. Ljubljana: Študentska založba, 2010. (Knjižna zbirka Beletrina).

Miha Mazzini v svojem novem romanu združuje več žanrskih elementov, od kriminalke do osebnoizpovedne, ljubezenske zgodbe. Prvoosebni pripovedovalec, poštar Toni, pripoveduje zgodbo neznanemu poslušalcu, čigar identiteto razkrije ob koncu, v dramaturško posrečenem trenutku. Ko je namreč po zapletenih in prevratnih dogodkih na udaru vprašanje, kam merita njegova usoda in usoda njegove (ne)sojene ljubice Zore, pripovedovalec razkrije, da je njegov potrpežljivi (imaginarni?) poslušalec njegov devetnajstletni vnuk, čigar babica Zora je še pred njegovim rojstvom odletela čez ocean, od koder se ni vrnila. Toni, neznansko preprost v razmišljanju, skromen, plašen, na pogled zelo enosmeren, s šolsko jasnimi moralnimi potezami, je torzo celotne pripovedi. Svojo nenavadno izkušnjo raznašanja pošte je, s čedalje globljim pogrezanjem v bizarne in nevarne okoliščine, zaokrožil s happyendovsko ljubezensko zgodbo, kar je, vsaj ob koncu, bolj posledica sreče kot njegovega angažmaja. Svojo naivno vero zgolj v dobro človeka in svet okrog njega ves čas nosi na pladnju: spominja na lik poštarja iz istoimenskega filma, s to razliko, da so bile tegobe slednjega vezane bolj ali manj na njegovo nedostopnost do žensk, kar so podžigala nenehna pisma oboževalk Pabla Nerude.

A jedro *Nemške loterije* je drugje. Zorin mož Nikolaj se je, nenehno bogaten z Zorinimi idejami – zaradi katerih je dve leti presedel v zaporu –, domislil nenavadne loterije, recimo iz Nemčije, pri kateri vsaka od srečk zadene. Po prvotnih manjših vsotah, s katerimi je ravno prav podmazal srečneže, da so pričeli verjeti v lastno izbranost, je pričel razdeljevati srečke z milijonskimi zneski, po katere je bilo treba osebno v Berlin; na naslov, ki seveda ni obstajal, in s prepoznim spoznanjem, da vrnitev nazaj ni več mogoča. Goljufovo samoopravičilo za propad žrtev in prisvajanje njihovega imetja slonita torej na pohlepu drugih, ki je zrasel do te mere, da jih je pokopal. Ker pač niso bili dovolj iskreni in jim, kot na primer njihov sosed, napisali, da "si lahko srečko vtaknejo v Adolfovo rit".

Pristen, "kmečki" humor je ena od stalnic romana, ki zaradi svoje neposrednosti in preprostosti nikakor ne deluje banalno, ampak prav s svojo drzno živostjo dodaja celotni pripovedi specifično draž, ki je posledica obrtne spretnosti in pisateljske prakse. V drugačnem kontekstu bi namreč takšna mesta lahko delovala banalno, cinično ali vsaj neokusno.

Četudi je dogajanje romana postavljeno v petdeseta leta prejšnjega stoletja, sta njegova zgodba in sporočilnost brezčasni. Pohlep temelji zgolj na eni dimenziji; hočem še več. Zato je roman mogoče brati tudi kot alegorijo sodobnega časa, tako družbe kot posameznika, tako pri nas kot kjerkoli drugje; pa naj bo govor o svetovnih vojnah, osvajalskih mašinerijah, lokalnih političnih zdrahah ali zgolj spozabi posameznika. Posebej slednja se lahko že jutri nevidno prihuli v človeka, ki danes še zvesto sledi ideji pravice, kot se je to zgodilo Toniju. Le kako si namreč lahko razložimo njegovo zaključno izpoved vnuku, v kateri med drugim opravičuje svoje početje, ki se je v času zakona z Zoro nadaljevalo. "Grabijo in grabijo, kar bi itak počeli, a lepota Zorinih idej je v tem, da morajo tudi dajati, kar imenujejo vlaganje, in tako se gradi blagostanje. (…) Ko sva rabila denar za prvi televizor, se je spomnila Čudovito piramido; Ujemi gotovino, ko sva potrebovala prvi avto, Čarobno verigo, ko sva dobila otroke, in tako dalje. Za vsako idejo si je izmislila tudi lepo ime, brez njega se ji ideja ni zdela popolna."

Ali to pomeni, da je bolj kot enosmerna filozofija pohlepa prav Tonijev "idejni" prestop tista uganka romana, nad katero bi se bilo treba zamisliti? Nam Miha Mazzini sporoča, da pohlep v svoji končni fazi pogoltne prav vse, kar uspe doseči s svojimi grabljivimi lovkami?

Jasna Vombek

Andrej Blatnik: PISANJE KRATKE ZGODBE

Od prvopisa do natisa. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2010. (Zbirka Novi pristopi)

Najbrž ni naključje, da je v času, ko so pričele izhajati zbirke kratkih zgodb slovenskih avtoric, ki so se urile v šoli kreativnega pisana LUD Literatura, pri čemer kakšna izmed njih pobira eno nagrado za drugo, da je torej prav v tem času izšel Blatnikov priročnik-učbenik na temo pisanja kratke zgodbe. Andrej Blatnik je namreč to šolo neutrudno vodil zadnjih sedem let. Zadnja desetletja v svetu vse bolj uveljavljeni način spodbujanja - in učenja - tovrstnega početja, se je po nekaj poskusih iz prejšnjih let z Blatnikovo knjigo končno usidral tudi pri nas. To učenje izhaja iz spoznanja, da se je kreativnega pisanja mogoče (na)učiti, pač v smislu vzporednic na primer s plavanjem, posledica česar je dejstvo, da bodo nekateri sicer prvaki, drugi pa zgolj rekreativci, a še vedno boljši kot brez učenja. Knjiga je zastavljena in napisana izredno praktično (razen prvega dodatka ob koncu, kjer se bralec seznani s prvinami naratologije), ter je namenjena tistim, ki se s pisanjem zgodb že ukvarjajo, kot tistim, ki o tem morda šele razmišljajo in ne vedo natančno, kam usmeriti priprave. Še posebej so zadnja poglavja, v katerih avtor opisuje običajno dramaturgijo kreativnih delavnic, namenjena tudi morebitnim pedagogom pisanja, prav tako pa utegnejo udeležencem olajšati konfliktne situacije, ki nastajajo v različnih fazah dela na njih. Pri tem velja pripomniti, da so napotki v knjigi, kot omeni avtor sam, uporabni ne le za podvige s kratkimi zgodbami, temveč za pisanje proze nasploh. Prav tako knjiga podaja informacijo dobro-je-vedeti o uredniški politiki – nastalo seveda na osnovi avtorjeve dolgoletne uredniške prakse –, s pomočjo katere naj pišoči na primer ne omaga, če mu tri založbe zavrnejo poslane prispevke. Pa da morda jadikovanje nad krivičnim svetom ni najustreznejša reakcija.

Če se bralec namenja začeti pisati zgodbe ali jih že piše, je do ubesedenega dobro zavzeti distanco. Preveč napotkov lahko namreč blokira pisateljsko domišljijo ali avtorja celo odvrne od pisanja. Tudi zato je knjigo po prvotnem radovednem branju najbrž priporočljivo uporabljati v maniri priročnika; jo kdaj pa kdaj vzeti v roke, pobrskati za določenim poglavjem, zasititi trenutno dilemo in jo spet odložiti. Nasprotno pa se je priporočeno ustaviti ob vajah, nanizanih ob koncu vsakega poglavja. Tako je knjiga tudi nekakšna domača delavnica pisanja, pri čemer – ponovno na osnovi delavničarske prakse – tudi s tega stališča ponuja vpogled v samo naravo takšne delavnice, s čimer spodbuja (ali zavira?) zainteresirane začetnike k morebitni prijavi nanjo.

Med številnimi paradoksi pisanja je morda največji ta, da »so vse teorije pisanja nateg«, kot je zapisal Rasipuram Krišnasvami Narayan in kot sicer številne navedke slavnih pisateljev, ki spodnašajo napotke, Andrej Blatnik skrbno niza skozi vso knjigo, s čimer razorožuje tudi sebe kot njenega avtorja. Pa vendar knjiga osvetljuje domala vse aspekte pisanja, od zamisli do natisa, če pogumno popravim podnaslov knjige, po katerem se pisanje prične »šele« s prvopisom: od začetne ideje, preko snovi, likov, pripovedovalca, dialoške oziroma monološke oblike, gledišča, prostora in časa, zapleta, sloga, konca, naslova, pomena vplivov, pisateljske blokade do pristopa k objavi. V sklepu avtor navaja dodatno literaturo s tega področja z vsakokratnimi krajšimi opisi, kaj kani bralec-ustvarjalec pričakovati v posamezni publikaciji. Knjiga, iskreno posvečena udeležencem avtorjevih delavnic kreativnega pisanja, »ki so mu pomagali, da se je učil«, vsebuje sicer nekaj nedoslednosti pri navajanju vzporednic z gledališkega področja. Če igralec pri snovanju vloge neha jesti meso, ker ga ne uživa kreirani lik, da bi se mu na ta način bolj približal in ga bolj prepričljivo uprizoril na odru, še nikakor ne pomeni, da se zateka k igralski metodi Konstantina Stanislavskega, saj je slednja mnogo bolj kompleksen in zahteven proces; navedek Čehova se pravilno glasi: »pištola, ki visi na zidu v prvem dejanju, mora ustreliti v zadnjem«, kar pa ne vpliva na njeno sporočilno vrednost. To je knjiga, po kateri bo pisanje manj osamljeno početje.

Jasna Vombek

Kazalo XIII. letnika

Uvodnik
Cvelbar dr. France: Obletnica velikih pričakovanj 5-6/3
Krašovec Zlata: Kam smo poleteli in kje pristali 1/3
Krašovec Zlata: Resnica 4/3
Puc Ivan: Duhovno zlo in svet Duha 3/3
Štefanič Bogomir ml.: Leto prečiščevanja 2/3

Leposlovje
Bizjak Pavlina: Potrebujem tišino 2/5
Capuder dr. Andrej: Duh je voljan 1/5
Cimerman Ivan: Nelly, neseser in trije polameriški … 1/21
Cimerman Ivan: Pesem pobeglega Sviloprejca 3/5
Dvořák dr. Marko: Konec vojne 3/14
Gibran Halil: Najraje imam skrajneže 1/27
Gomboc Mateja: Na ulici 5-6/20
Habibi Emil: Skrivno življenje Srečka Psioptimista 4/20
Iskra Tomaž: Nikoli ne veš 3/9
Kadare Ismail: Napačna večerja 1/29
Kajzer Janez: Hvalnica dvojini 1/17
Kolarič Jana: Moj koLEDar 5-6/5
Kolenc Janez: Preobrazba 2/16
Kozin Tina: Skrilasta tihožitja 1/8
Kurinčič p. Jernej: Čakalnica 4/5
Marion Martin: Povsod sem 4/7
Mihelič Stane: Skozi Preduh 3/19
Mlinarič Tine: Obiskovanje 5-6/12
Pintarič dr. Miha: Mati 4/18
Rabar Josip Sanko: Obarvanec 1/10
Rebula akad. Alojz: Dnevnik 2000 (V) 1/12
Rebula akad. Alojz: Dnevnik 2000 (VI) 2/12
Rebula akad. Alojz: Dnevnik 2001 (I) 3/15
Rebula akad. Alojz: Dnevnik 2001 (II) 4/13
Rebula akad. Alojz: Dnevnik 2001 (III) 5-6/17
Rifel Jani: Noč 2/22
Rebozov Branko: V tunelu 3/13
Robben Jaap: Naj narediva gozd 4/10
Rossetti Christina Georgina: Nekaj elegij 5-6/14
Slapnik Vlado: Jurjevanje v Konjicah 2/11
Sturm Milica: Zmagoslavje svetlobe 5-6/9
Toplišek Slavko: Preproste pesmi 3/11
Trobiš Smiljan: Z mano hodi 2/9
Zupan Danijela: Daljave so sinje 2/7
Zupan Danijela: Obljubljam ti … 5-6/7

Esej
Baum Wilhelm: Slovenski pisatelj iz Trsta 4/30
Beck Ulrich: Lastni Bog 1/43
Dokić dr. Marko: Hobbsovo naravno stanje 2/28
Frantar Vladimir: Evropski operni razgledi 1/40
Frantar Vladimir: Slovenski Don Juan 2/42
Frantar Vladimir: Tradicija se nadaljuje 4/41
Godina dr. Katarina: Kuga okoli Laškega 4/44
Kierkegaard Søren: Proces ljubezni 4/33
Kopeinig Jože: Dialog 4/23
Kos akad. Janko: Izpovedovalec in oblikovalec 1/36
Kos dr. p. Vladimir: Človeškost in božanskost 2/26
Martelanc Saša: Na Trgu Mihca in Jakca 4/26
Mazi dr. Nina: Svetopisemska patologija 2/38
Mazi dr. Nina: Etična zavezanost 4/38
Mercina Marija: Kosmačeva mladostna muza 2/31
Puc Ivan s(es)top oblasti 1/33
Rotar Tjaša: Zavetišče na Viču 2/35
Vuga akad. Saša: Eulenspieglovsko je čutil pepel … 3/24

Pogovor
Debevec Boštjan: Pogovor z dr. Antonom Stresom 1/47
Frantar Vladimir: Pogovor z Markom Finkom 5-6/25
Kozin Tina: Pogovor z Ervinom Fritzem 3/37
Kutoš Štefan: Pogovor z dr. Marijo Makarovič 1/52
Rogelj Dušan: Pogovor z Milanom Jesihom 2/44
Kutoš Štefan: Pogovor z dr. Mirkom Ramovšem 4/46

Pričevanje
Kajzer Janez: Verjetno svetovni rekord 5-6/34
Klopčič Rok: Spomin na skladatelja 2/52
Pibernik France: Zgodnja literarna srečanja 5-6/30
Pintarič dr. Miha: Ata 2/54
Prelesnik Josip: Zasulo me je 3/41
Radoš dr. Božidar: Vojakova pisma 5-6/40
Steindl Alenka: Italijanske kavbojke 2/56
Tršar Marijan: Sopoćani 2/48
Zgonec Duša: Palestinci na poti 3/46

Zapiski in ocene
A. A.: Dr- David Bandelj: Rod Lepe Vide 1/57
A. A.: Jože Brojan: Janko Testen 1/57
Baboš Bea: Tine Mlinarič: Katedrale 1/58

Katja Klopčič: Marin Držić: Nunc Maroje 5-6/49
Bogataj Matej: Toni Morrison: Milost 5-6/48
Dolgan dr. Milan: Franc Jeza: Zakasnela pomlad 5-6/52
Frantar Vladimir: Milo Dor: Mož, ki je znal leteti 2/60
Gedrih Igor: Žarko Petan: Resnica o »resnici« 2/61
Gedrih Igor: Janez Juhant: Etika I 2/62
Gedrih Igor: Več piscev: Pojmovnik slovenske umetnosti … 2/63
Gedrih Igor: Jožа Mahnič: Sence in luči z moje poti 3/49
Gedrih Igor: France Pibernik: Janez Gradišnik 3/49
Gedrih Igor: Več piscev: Kitajska meglena poezija 5-6/50
Golob Berta: Marjetka Smrekar: Pismo življenja 4/54
Horvat Jože: Jože Felc: Živeti življenje 5-6/46
Horvat Jože: Štefan Kališnik: Recite mi Erna 5-6/47
Ilich Iztok: Več sestavljalcev: Nova slovenska biografija 1/59
Ilich Iztok: Alma Karlin: Uroki ljubezni – uroki smrti 2/58
Ilich Iztok: Jerneja Jezernik: Alma Karlin, državljanka sveta 2/59
Ilich Iztok: Tomaž Budkovič: S Turudijevim bataljonom … 3/48
Ilich Iztok: Matevž Lenarčič: Slovenija izpod neba 4/52
Ilich Iztok: Več piscev: Soška fronta 1915-1917 4/53
Košir Jaka: Lev Detela: Grške pesmi 3/50
Košir Jaka: Smiljan Trobiš: Topli dež 3/51
Kovač dr. p. Edvard: Miha Pintarič: Molitve 1/56
Rot Andrej: Marko Benedik: Slovenski duhovniki… 5-6/51
Škorjanec Marica: Alojz Rebula: Skrivnost … 4/51
Vombek Jasna: Daoud Hari: Prevajalec 2/59
Vombek Jasna: Nadine Gordimer: Pobran 3/52
Vombek Jasna: Aravind Adiga: Beli tiger 4/55
Vombek Jasna: Steven Galloway: Sarajevski čelist 4/56
Vombek Jasna: Andrej Blatnik: Pisanje kratke zgodbe 5-6/54
Vombek Jasna: Miha Mazzini: Nemška loterija 5-6/53
Wüster Tim: Primož Trubar: Katekizem 1550 1/60

V tisku

Celjska Mohorjeva družba
Prva slovenska založba

2012

Celjska Mohorjeva družba
Prva slovenska založba

Darilo za vse generacije

REDNA ZBIRKA CELJSKE MOHORJEVE DRUŽBE 2012

Ovadba opolnoči, *roman Janeza Kajzerja o usodi podeželskega zdravnika v času med obema vojnama in takoj po njej.*
Domači zobozdravik, *priročnik stomatologa dr. Roka Kosma o negi in zdravju zob, da bo obiskov pri zobozdravniku čim manj.*
Na ducat ceneje, *avtor F. B. Glibreth, sam oče dvanajstih otrok, na zabaven način popisuje zgode in nezgode svoje družine.*
Slovenski kozolci, *barvna monografija Edvarda Svetka s številnimi fotografijami .*
Mohorjev koledar 2012, *kot vedno, aktualen pregled vseh pomembnih dogodkov v letu, ki je minilo.*
Namizno stenski koledar 2012 *s čudovitimi fotografijami najlepših slovenskih kozolcev.*

Pet knjig in mesečni namizno stenski koledar v prednaročilu 42,00 €, redna cena 62,00 €
Mohorjev koledar 2012 z mesečnim namizno stenskim koledarjem v prednaročilu 14,00 €, redna cena 16,00 €

Prednaročniške cene veljajo do konca februarja 2011.

www.mohorjeva.org